

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ HÂMİS
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilara CAN

Enstitü Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kenan MERMER

KASIM – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ HÂMİS
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilara CAN

Enstitü Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

“Bu tez sınavı 13/11/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Kenan MERMER	BAŞARILI
Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin AYÇİÇEĞİ	BAŞARILI

ÖNSÖZ

Bu tezin her safhasında yol gösteren aynı zamanda mühim tashihleriyle yardımcı olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Kenan Mermer'e, metnin okunma sürecinde önemli katkılar sunan Arş. Gör. Betül Elmacı Çetin ve Arş. Gör. Nazım Taşan hocalarıma, çalışma boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, eşime ve dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Dilara Can

13.11.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA	6
1.1. Hayatı	6
1.2. Eserleri.....	10
BÖLÜM II: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA.....	17
2.1. Eserin Şekil Özellikleri.....	17
2.1.1. Nazım Şekilleri	17
2.1.2. Vezin	18
2.1.3. Dil ve Üslup.....	18
2.1.3.1. Metinde Yer Alan Atasözleri ve Deyimler	22
2.2. Eserin Muhteva Özellikleri.....	26
2.2.1. Düğümlü Baba'nın Kimliği.....	26
2.2.2. Düğümlü Baba Tekkesi	30
2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar	32
2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler.....	33
2.2.3.2. Devlet Erkânı	35
2.2.3.3. Çağdaşı Kimseler	44
2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması.....	46
BÖLÜM III: METİN	61

3.1. Nüsha ve Tavsifi.....	61
3.2. Neşir Esasları.....	61
3.3. Metin.....	64
3.3.1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 3. Ciltten (Cild-i Sâlis) Örnek Metinler	65
3.3.2. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 4. Ciltten (Cild-i Râbî‘) Örnek Metinler	71
3.3.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 5. Cilt (Cild-i Hâmis)	76
SONUÇ	264
KAYNAKÇA.....	267
SÖZLÜK	274
EKLER	288
ÖZGEÇMİŞ.....	294

KISALTMALAR

- bkz.** : Bakınız
- c.** : Cilt
- çev.** : Çeviren
- DİA** : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
- Ed.** : Editör
- Haz.** : Hazırlayan
- h.** : Hicrî Takvim
- m.** : Milâdî Takvim
- K.** : Kıt'a
- KAS** : Kasîde
- K.B.** : Kıt'a-i Kebîre
- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
- Sa.** : Sayı
- s.** : Sayfa
- t.** : Tarihi
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- v.** : vefat tarihi
- vr.** : varak
- v.d.** : ve diğerleri
- yay.** : Yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	: Ā, ā	ض	: Ḍ, ḍ, , ḏ
ء	: ʾ	ط	: Ṭ, ṭ
ب	: B, b	ظ	: Ṣ, ṣ
ت	: T, t	ع	: ʿ
ث	: Ṣ, ṣ	غ	: Ġ, ġ
ج	: C, c	ف	: F, f
ح	: Ḥ, ḥ	ق	: Q, q
خ	: Ḥ, ḥ	ك	: K, k, G, g, Ġ, ġ
د	: D, d	ل	: L, l
ذ	: Ḍ, ḏ	م	: M, m
ر	: R, r	ن	: N, n
ز	: Z, z	و	: V, v, Ū, ū
س	: S, s	ه	: H, h
ش	: Ṣ, ṣ	ي	: Y, y
ص	: Ṣ, ṣ		

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler.

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora		
Tezin Başlığı: Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Hâmis (İnceleme-Metin)				
Tezin Yazarı: Dilara CAN		Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER		
Kabul Tarihi: 13.11.2020		Sayfa Sayısı: vii (ön kısım)+294 (tez)		
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları				
Bu tezin konusu 19. yüzyılda yaşamış şair, hattat ve devlet adamı olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın "Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba" isimli 11 ciltlik eserin beşinci cildir. Bu çalışmada İsmâil Sâdık Kemâl'in intisap ettiği Düğümlü Baba lakabıyla tanınmış meczup bir derviş olan Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin hayatını, kıssalarını, keramet ve feyizlerini anlatmak amacıyla kaleme aldığı manzum menâkıb-nâmenin metni transkribe edilmiş ve muhtevası incelenmiştir. Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm müellif İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleriyle ilgili olup iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatı, ailesi ve eğitimi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci alt başlıkta İsmâil Sâdık Kemâl'in eserlerinin muhtevasından bahsedilmiş, nüshalarının bulunduğu kütüphane ve koleksiyonlar tablo halinde verilmiştir. Eserin ikinci bölümü Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba ana başlığı altında incelenmiş olup "Eserin Şekil Özellikleri" ve "Eserin Muhteva Özellikleri" olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır. "Eserin Şekil Özellikleri" başlığı altında, eserin nazım şekilleri, vezni, dili ve üslûbu ele anılmıştır. "Eserin Muhtevâ Özellikleri" alt başlığı altında ise, Düğümlü Baba'nın hayatı, tekkesi ve eserde adı geçen şahıslar incelenmiştir. Son bölümde metnin transkripsiyonu, metin oluşturulurken dikkat edilen esaslar ve üç ile dördüncü ciltten örnek metinlere yer verilmiştir.				
Anahtar Kelimeler: Menâkıbnâme, Manzum, Düğümlü Baba, İsmâil Sâdık Kemâl, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba.				

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.		
Title of Thesis: Kemal-name-i Dugumlu Baba Jild-i Hamis (Text and Analysis)				
Author of Thesis: Dilara CAN		Supervisor: Assoc.Prof.Dr. Kenan MERMER		
Accepted Date: 13.11.2020		Nu of Pages: vii(pre text)+294(main body)		
Department: Islamic Art and History				
The subject of this thesis is the fifth of eleven volume work that named “Kemal-name-i Duğumlu Baba” which is written by poet, calligrapher and statesman named Ismail Sadik Kemal Pasha who lived in 19th. Century. Within this study, the text of poetic menakibname is transcribed and its content is examined to be able to set pen into paper by Ismail Sadik Kemal who disciple of “Hadji Hafiz Mustafa Efendi” who is dervish and better known as Dügümlü Baba’s life, anecdotes, miracles and merits. The thesis consists of three main parts. First part consists of two subtitle that are writer of this work İsmail Sadık Kemal Paşa’s life and his pieces. Under the first subtitle, information is given about Ismail Sadik Kemal’s life, family and his education. Under second subtitle, it is told about content of his works, and where the library and collections that includes his works copies. Second part of this piece, under the “Kemal-name-i Duğumlu Baba” title, two subtitles, those are Shape Properties and Content Properties of the Piece, are researched. Under the title of “Shape Properties of the Piece”, its poetry, rhyme, language and turn of expression are handled. Under the subsection of “Content Properties of this Piece”, Dügümlü Baba’s life, lodge and personalities that are mentioned in his work are examined. In the last part, transcription of this piece and rudiments of preparing of this text are given with sample texts of third and fourth volumes.				
Keywords: Menâkıbname, Manzum, Dugumlu Baba, Ismail Sadik Kemal, Kemal-name-i Dugumlu Baba				

GİRİŞ

Menkabe kavramı kelime anlamı itibariyle delmek, kazmak, oymak, delik açmak, kuyu açmak, yırtmak gibi anlamlara gelmektedir ve çoğulu menâkıb kelimesidir. Bu kavramın terim anlamı ise “din büyüklerinin, kahramanların ve târihî şahsiyetlerin övgüye mazhar olan üstün vasıflarını, ahlâkî fazîletlerini, meziyetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destânî- efsânevî bir üslûpla anlatan fıkra, hikâyeye ve medhiyye etmek” demektir.¹ Dar geçit, dehliz, öğünülecek güzel iş, hareket ve davranış manalarına da gelen menkabenin Türkçede “menkıbe” şeklindeki telaffuzu daha yaygındır. Velilerin yaşama şekillerinin anlatıldığı; söz ve tavsiyelerinin aktarıldığı bu eserlere velayet-nâme de denilmiştir.² Hadislerin tedvin edildiği hicri üçüncü asırda Hz.Peygamber’in ve ashabının meziyet ve faziletleri için derlenen hadis külliyatları, menâkıb-nâme literatürünün ilk örnekleri sayılmaktadır. Fakat asıl üzerinde durulan ve bu çalışmanın da kapsamında bulunan menkabe kavramı, m. 9. yüzyılda tasavvuf cereyanıyla ortaya çıkan ve yayılan kavramıdır. Bu hareketle beraber menâkıblar, tasavvuf tarihinde sufilerin ortaya koydukları hârikulâde olayları, yani kerametleri nakleden hikâyeler manasına gelmiştir. Türk edebiyatında velilerin menkıbelerini ihtivâ eden eserler “menâkıb-nâme” ismiyle bir tür hüviyetine kavuşmuştur.³

Halk muhayyilesinin meydana getirdiği menkıbeler herhangi bir şahsiyetin veya bir hadisenin umumi vicdana akseden şeklini olduğu gibi göstermek suretiyle daima bir hakikat cüz’ünü içinde barındırmaktadır.⁴ Halk arasında yaşayan ve bazı masal unsurlarıyla karışarak tarihî hüviyeti zarar gören menâkıbların, büyük bir ihtiyatla sıkı bir tenkide tabi tutulması gerekirken yüksek sınıflara mahsusen yazılan ve yaşadıkları içtimâî muhiti çok doğru ve canlı şekilde aksettiren menâkıb-nâmeler tarihî kaynak olma itibarıylaariyle kıymetleri şüphe götürmeyen edebî mahsullerdir.⁵ Sözlü ve yazılı

¹ Mütercim Âsım Efendi, Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, **el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsu’l-Muhît (Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi)**, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013, c.1, s. 688; Kadir Güneş, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Mektep yay., 2011, s. 1201; İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006, c.2, s.2004; Ahmed Vefik Paşa, **Lehce-i Osmânî**, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1889/1306, s.1346.

² Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı yay., 2012, s.243.

³ Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri** (Metodolojik Bir Yaklaşım), Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.27; Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, **DİA**, Ankara: TDV yay, 2004, XXIX, 112-114.

⁴ Mehmed Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İstanbul: Alfa yay., 2013, s.77.

⁵ Köprülü, “Anadolu Selçuk Tarihinin Yerli Kaynakları”, **Belleten**, 27/IV (1943), s.422.

edebiyatla yüzyıllardır anlatılagelen menâkıb-nâmeler Türk-İslam kültürü, tarihi ve edebiyatı için değerli birer kaynak olmakla beraber edebiyat literatürü içerisinde büyük bir yekün oluşturmaktadır.⁶ Halk muhayyilesiyle aktarılan menâkıb-nâmeler, evliyâ tezkireleri ve silsile-nâmelerle birlikte edebiyat tarihi için de kaynak olarak kabul edilmişlerdir.⁷ Halkın daima bir takım insanüstü ve hârikulâde olaylara inanma meylini koruduğu ve kendisine ulaşan dinin resmi çerçevesine popüler anlamda ikinci bir çerçeve eklemlediği tarihî bir gerçektir.⁸ Bu tabîî meyil ve dinin içinde barınan metafizik hususiyet sebebiyle halkın muhayyilesinde oluşan keramet telakkisi, menâkıbların ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Yazılı menkıbeler, sözlü menkıbelere göre tarihsel güvenilirlik bağlamında daha değerli olsa da yazılı menkıbelerin güvenilirliği de bazı kıstaslara dayanmaktadır. Buna göre menkıbeyi vücuda getiren iki unsur vardır: Geniş hayal gücüyle durmaksızın yeni şeyler üreten halk muhayyilesi ve halkın mahsulü olan menkıbeleri tertip ve tasnif ederek kaleme alan müellif. Menâkıb-nâme müellifi, konu edindiği velînin çağdaşı olup aynı muhitte yaşamış ise menkıbelerin sözlü gelenekle deforme olma ihtimali düşer ve tarihsel gerçeklik payı bir o kadar kuvvetlenir. Temelde sözlü ve yazılı olarak ikiye ayrılan menkıbelerin yazılı olanları biçimsel anlamda manzûm ve mensûr olmak üzere iki türde kaleme alınmışlardır. Her iki türde de menâkıb-nâmeler, salt edebiyat yapma amacıyla yazılmadıkları için, biçim olarak son derece kısa ve sade, kezâ üslup olarak da yalın bir dile sahiptirler. Konu edinilen velîler gerçek ve mukaddes kişilerdir. Gerçekleşen olayların ekseriyetle belirli bir yeri ve zamanı vardır. Kerâmetler velî hayatta iken yahut öldükten sonra da meydana gelebilirler. Kerâmetler eğlenme maksadıyla uydurulmuş anlatılar değildirler; gerçekte teması olan ve velîye inanan halk tarafından mistik haz olarak defalarca okunan kıymetli metinlerdir. Hatta halk telakkisinde bir dogma gibi kabul görürler.⁹ Menâkıb-nâmeler yazıldıkları devrin ve çevrenin tarihi yanı sıra sosyolojik, psikolojik ve folklorik tabanına dair malzemeyi ortaya koymada önemli ipuçlarını içermektedir. Osmanlı döneminde yazılan biyografik kaynaklarda kullanılan ifadelerin ışığında, menkıbelerin “yaşam bilgileri” anlamında da kullanılması dikkate

⁶ bkz. Emine Seval Yardım, **Menkıbe ve Menakıbnamelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.

⁷ Ağâh Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Dergâh yay., 2014, s.427-441.

⁸ Ocak, s.32.

⁹ Ocak, 33-37.

değerdir.¹⁰ Bu sebeple menâkıb-nâmeler daha evvel, kaynak değer olarak ehemmiyetsiz görülmüştür. Ancak sonraki çalışmalar bu eserlere gerekli metodolojik tahlillerle yaklaşıldığı takdirde pek çok hususta zengin bir malzemeye ulaşılacağını göstermiştir.

19. yüzyılda İsmâil Sâdık Kemâl'in kaleme aldığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli manzûm menâkıb-nâme de bu minvalde önemli bir eserdir. Bir Osmanlı münevveri olan İsmâil Sâdık Kemâl, vefatına dek Sultanahmet'teki Arabacıbaşı Tekke'sinde yaşamıştır. İstanbul'un meşhur meczuplarından olan Düğümlü Baba'yı çocukluk yıllarında tanımış ve çok yakın bir ünsiyet kurarak menkıbelerini kaleme almıştır. Menâkıb-nâme'yi tahlil ederken öncelikli tespit edilmesi gereken husus, eserin telif amacıdır. Her eserin karakterini etkileyen ve farklı vecheleriyle etki alanı oluşturan gayeleri vardır. Eserlere ivme kazandıran *gâyeler prensibi* bağlamında bakıldığında üç temel gâyeden söz edilebilir: Bir eserin gerçekten niçin yazıldığına tekâbül eden Görünür (Ta'limî, Reel) Gaye, alt katmanında bulunan Pratik (Ekonomik ve Kültürel) Gaye ve üzerinde bulunan Uhrevî (Metafizik) Gaye.¹¹ Bu prensip merkezinde bakıldığında, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'nın görünür gâyesinin Düğümlü Baba'nın tanıtılması, övülmesi ve sözlü gelenekte var olan kerâmetlerinin yazılı şekilde aktarılması olduğu ifade edilebilir. Menkıbelerin asılsız rivayetlerden ibaret olmadığını düşündüğü aşikâr olan müellifin pratik gayesinin ise, menkıbeleri tekraren okunup dinlenebilmek üzere derlemek ve elbette bir eser vasıtasıyla hem kendi hem de Düğümlü Baba'ya dair bir iz bırakmak olduğu söylenebilir. Bunun üzerinde bulunan metafizik gayenin himmete mazhar olarak tasavvufî anlamda yücelmek ve affolunmak olduğu ifade edilebilir. Oldukça sade bir dille yazılmış eserde, Düğümlü Baba'nın kerâmetlerine delil getirmek için tarihî olay ve şahsiyetlerden sıklıkla bahsedilmiştir. Anlatıcı ve anlatan ikilisinin aynı zaman ve mekânda yaşaması, yakın bir ilişkilerinin olması ve eserde tarihî olay ve şahsiyetlerden söz edilmesi Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'yı güvenilir bir menâkıb-nâme hüviyetine taşımaktadır.

¹⁰ Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefayâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, s. 10.

¹¹ Kenan Mermer, "Sebeb-i Te'lifte Vaz Edilen Şerh Metodu -Kasîde-i Bürde Şerhlerinde *Gayeler Prensibi*-", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cemal Aksu Armağanı*, İstanbul, 2020, s. 673.

Çalışmanın Konusu

İsmâil Sâdık Kemâl'in 19. yüzyılda yaşamış Düğümlü Baba lakabı ile maruf Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin hayatını ve menkıbelerini nakletme gayesiyle yazdığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli on bir ciltlik eserin beşinci cildinin metninin tam transkripsiyonu ve incelenmesi bu tezin konusunu teşkil etmektedir.

Çalışmanın Önemi

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eser, yazıldığı dönemin kültürel tarihi ve sosyal hayatıyla ilgili oldukça zengin malumat ihtiva etmesi ve on bir cilde ulaşan hacmi ile önemli bir eser ve güvenilir bir kaynak hükmündedir. Müellifi İsmâil Sâdık Kemâl, devlet adamı, şair, hattat kimliklerine sahip, tasavvufi ve entelektüel yönüyle oldukça velûd bir yazar olmasına rağmen; kendisi ve eserleri yeterince tanınmamıştır. Bu çalışma, hem yakın tarihimizde yaşamış münevver bir yazarın, önemli bir eserin transkribe edilmesi hem de Düğümlü Baba hakkında temel kaynak olan bu eserin akademik ve kültürel dünyamıza kazandırılması bakımından önem arz etmektedir. Bütün ciltlerinin çalışılmasıyla birlikte mahiyetinin bir bütünlüğe kavuşacağı düşünülen bu kıymetli eserin beşinci cildinin transkribe edilmesi ve incelenmesi bu sebepten ötürü önem arz eder.

Çalışmanın Amacı

Edebiyat, tasavvuf ve kültür tarihimizin yakın dönemine ışık tutması açısından peydepey ortaya konulması hedeflenen eser, 19. yüzyılda Osmanlı'nın başkenti İstanbul'un, tarihi ve kültürel yapısı hakkında önemli malzemeleri içinde barındıran Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli menâkıb-nâmedir. On bir cilde yayılan eserin beşinci cildinin transkribe ve tahlil edilmesi çalışmanın öncelikli amacıdır. Osmanlı toplumunun hem sosyolojik hem de metafizik kodlarının belirlenmesinde bir çeşit tarih kaydı olarak görebileceğimiz eser hakkında az çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada meczuplarla ilgili bir kaynak olarak da görebileceğimiz mezkur menâkıb-nâmeyi dikkatlere sunmak, belirttiğimiz bakış açısıyla yorumlayarak bir tasnife tabi tutmak ve dönemine ait çeşitli unsurları tespit edip incelemek amaçlanmıştır. Ayrıca İsmâil Sâdık Kemâl'in eserleri ve Düğümlü Baba'nın akademik dünyaya tanıtılması da çalışmanın bir diğer amacıdır.

Çalışmanın Yöntemi

Eserin tespit edilen beş adet nüshası vardır. Bir ve ikinci cildin neşrinde Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunan 564 M1-M2 numaralı nüshalar istinsah edilmiştir. Eksiksiz olduğu tespit edilen ve nesih hattıyla yazılmış mezkur nüshalar ana nüsha olarak kabul edilmiş ve gerekli görülen yerlerde yine aynı koleksiyonda yer alan rik'a hattıyla kaleme alınmış 564 (1-10) numaralı nüshalarla karşılaştırılarak tenkitli metin şeklinde ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın konusu olan beşinci cilde ait tek nüshanın 564-5 numaralı nüsha olması sebebiyle metin bu nüsha üzerinden okunarak transkribe edilmiştir. Beşinci cilt hazırlanırken cild-i evvel ve cild-i sani ile ilgili yerlerde mukayese edilerek ciltlerin bir bütünlük arz etmesi bakımından benzer metodlar uygulanmıştır. Üçüncü ve dördüncü ciltlerin hali hazırda çalışılıyor olması sebebiyle beşinci cildin okunmasında oluşabilecek muhteva kopukluğunu engellemek ve metni bir bütün olarak ele alıp gidişâtını tespit etmek amacıyla üç ve dördüncü ciltler de ana hatlarıyla incelenmiş ve içlerinden örnek metinler transkribe edilmiştir. Metnin transkribe edilmesi yanında muhteva incelemesi de yapılan eser üç başlık halinde ele alınmıştır.

Birinci bölümde eserin müellifi İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatı ve eserlerine yer verilmiştir. Önceki çalışmalarda ayrıntılı şekilde ele alınan eser ve nüshaları kısaca tanıtılarak nüshaların bulunduğu kütüphane ve bölümleri tablo halinde verilmiştir.

İkinci bölümde eser, şekil ve muhteva açısından tahlil edilmiştir. Eserin baş karakteri olan ve Düğümlü Baba ismiyle bilinen Hacı Hafız Mustafa'nın hayatı da bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde okunan nüshanın tavsifi, metnin oluşturulması sırasında kabul edilen neşir esasları ve metin yer almaktadır.

BÖLÜM I: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA

1.1. Hayatı

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı hakkında bilgi veren 19. yüzyıl sonunda yazılmış kaynaklarda birbirini tekrarlar mahiyette pek çok bilgi mevcuttur. Aynı bilgiler kendi eseri olan *Âsâr-ı Kemâl*'in başında verdiği validesine dair terceme-i hâlde de vardır. Tam ismi İsmâil Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî Paşa olan müellif, Osmanlı devlet erkânından olan Yozgatlı Muhammed Sâlih Vecîhî Paşa (v. 1284) ile soyu Ayaş'ın büyük mutasavvıflarından Bünyamin Ayâşî'ye dayanan Müslime Hatun'un (v.1281) oğlu olarak Edirne'de h. 1240 (m.1824-25) senesinde doğmuştur.¹² Babası Bosna'dan Cidde'ye uzanan geniş bir coğrafya ağında pek çok farklı vilayette üst düzey devlet görevlerinde bulunan dindar bir insandır. Annesi Müslime Hatun, Ankara'nın Ayaş kazasından hayırsever, muhtereme bir zattır. İsmâil Sâdık Kemâl'in tasavvufa olan meylinin annesinden geldiği kuvvetle muhtemeldir. Mehmet Salih Bey, Rıza Bey ve Aziz Bey isminde üç kardeşi vardır.¹³ İsmâil Sâdık Kemâl'in eşinin isminin Hasnâ Hatun olduğu ve yanına defnedildiği bilinmektedir.¹⁴ Kaynaklardan Zehra isminde bir kızı ve Kemal ve Necmeddin isminde torunları¹⁵ olduğu öğrenilse de birinci ciltte Dügümlü Baba'nın çocuklarının hastalıklarında onlara himmet ettiği, en az ikişer kızı ve oğlu olduğu, hatta kendisi hayattayken iki çocuğunu kaybettiği anlaşılmıştır.¹⁶

Biyografik kaynaklardan ve kendi eserlerinden elde edilen bilgilere göre İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın fazilet sahibi, dindar ve yüksek tahsil sahibi bir kimse olduğu bilinmektedir.¹⁷ Hayatı boyunca babası gibi Ayan Meclisi, Maliye Meclisi, Rumeli Beylerbeyi gibi devletin üst kademelerinde görev yapmıştır.¹⁸ Hayatı boyunca beş

¹² İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl*, Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal, no: 1050, 256a.

¹³ Mehmet Süreyya, Haz. Nuri Akbayar, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996, V, s.1655.

¹⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942, c.1, s.262.

¹⁵ Konyalı, c.1, s.260-63.

¹⁶ Nazım Taşan, *Kemâl-Nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2017, s.13.

¹⁷ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yay., 1972, c.2, s.209.

¹⁸ Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yay., 2001, c.2, s.863; Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İstanbul: İsis Yay., 1999, s.20,85; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler*,

padişahın dönemine şahitlik eden İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, çalışmaya konu olan beşinci ciltte II. Mahmud ve Abdülmecit Han'dan bahsetmiştir. İkinci ciltte de Abdülmecit Han'dan bahsedilirken V. Murad ve II. Abdülhamit'in bahsi geçmemektedir. Her ne kadar tasavvufi bir daire içinde yaşasa da İsmâil Sâdık Kemâl'in gündemde yaşanan siyasi ve sosyal hadiseleri takip ettiği metnin satır aralarından anlaşılmaktadır. Eserin ana konusunu teşkil eden menkıbeleri aktarırken bu türlü hadiselerle de sıklıkla değinmiştir. Dönem içinde gerçekleşen savaşlar, siyasi veya ekonomik hamleler, dış borçlanma, veba, frengi gibi yüzlerce insanın ölümüne sebep olan salgın hastalıklar, İstanbul'u etkileyen önemli yangınlar, devlet kademelerindeki çeşitli atama ve görevden alınmalar, toplumu sarsan geçim sıkıntısı özellikle beşinci cild içinde dikkat çeken hadiselerdir.

İsmâil Sâdık Kemâl, dinî ilimlerde tahsil görmüş ve icazet almıştır.¹⁹ Dârü'l-Hilâfeti'l- Aliyye hocalarından es-Seyyid Sâdık b. Muhammed el-Kaysaravî tarafından aklî ve naklî, usûl ve furû', tefsir ve hadis ilimlerinde verilen icâzet-nâme, Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu 16 numaralı icâzet-nâme mecmuasının başında bulunmaktadır. Tefsir ve bin bir hadis şerhi yazmış olması da dîni ilimlere olan vukufiyetini göstermektedir. Eserde yer yer fıkıh, akaid, kelam, tasavvuf ilimlerine dair görüşlerini serdetmesi de dini ilimlere dair klasik bir usûl takip ettiğini göstermektedir. Düğümlü Baba Tekkesi vakfiyesinde yer alan bilgilere göre İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın, sonradan Düğümlü Baba Tekkesi'ne bağışladığı kütüphanesinde 437 cilt kitap olduğu bilinmekle beraber, kütüphane fihristinde 1081 eser olduğu görülmektedir. Bugün Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunan bu kütüphanenin büyük bir kısmının edebî eserler ve tasavvuf/dua/vird/ezkar kitaplarından oluşması tasavvufi meyl ve edebî yetkinliğine de işaret etmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl Arapça, Türkçe ve Farsça olmak üzere üç dilde şiir söyleyebilen bir şairdir.²⁰ Eserlerinin tamamı manzûmdur. İlk şiirlerinde "Sâdık" sonrakilerde ise "Kemâl" mahlasını kullanan müellif aynı zamanda iyi bir hattattır. Ankara'nın Ayaş ilçesinde bulunan Bünyamin Ayâşî Camii'nde altı adet levhası bulunan İsmâil Sâdık Kemâl'in tâlik ve celî tâlik usûllerinde mahir bir hattat olduğu ifade edilmiştir. Tekke vakfiyesinde kayıtlı olduğu bilinen 211

Terimler, Dergah Yay., V, 271; Havva Koç, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, II, 25.

¹⁹ İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969, c.2, s.842.

²⁰ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c.2, s.209; İnal, **Son Asır Türk Şairleri** c.2, s.842.

levhanın da İsmâil Sâdık Kemâl tarafından yazılmış olduğu muhtemeldir. Birinci ciltte bu levhalarda bulunan metinlerin seksenden fazlasını kaleme almıştır.

Hattatlık dışında farklı alanlara da merakı olduğu aşikâr olan müellifin ebced sistemiyle yakından ilgili olduğu devamlı tarih düşürmesinden de bellidir. Öyle ki Dügümlü Baba'nın doğumu, ölümü, tekke ve kütüphanenin yapılış ve tamiri için binlerce mısralık tarih yazacak denli “tarih düşürme delisi” biri olduğu söylenmiştir. Yine birinci cilt içinde bahsi geçen hat levhalarında yazılı olan kıt'alardan birinin kendi yaptığı saatin üzerinde yazdığı belirtmesi ve metin içerisinde saatçilikle ilgili pek çok teknik terimi kullanması bu zanaatle uğraştığını ve mekanik bilgisinin de olduğunu belgelemektedir. Ayrıca musikî, dokuma, terzilik, ayakkabıcılık, inşaat, ziraat gibi alanların terimlerini de çok yoğun şekilde kullandığı görülmektedir.

Tasavvufa olan alakası eserlerinde açıkça görülen İsmâil Sâdık Kemâl, devlet dairelerindeki önemli vazifelerini ifa ettikten sonra dünya işlerinden uzaklaşarak geri kalan ömrünü kaynaklarda *Fenâ Fî Dügümlü Baba*²¹ şeklinde anılacak kadar bağlandığı Dügümlü Baba'ya ve eserlerini yazmaya ayırmıştır. Yalnızca Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba eserinde on bir ciltlik bir hacimle kendisinin kerametlerini kaleme alması ona olan kuvvetli ünsiyetini göstermektedir. Başka iki eserine de yine Dügümlü Baba'nın ismini vermiş ve diğer eserlerinde de kendisinden yer yer bahsetmiştir. Hayatının büyük kısmını yalısında mazulen geçirmesinin sonucunda tasavvufa ve sanata daha çok yöneldiği görülmektedir:

Kendümüñ gördigimi bî-ğaraž işitdigimi
Eyledim yine bu cilde daħi derc ü imlā

Fesliyem yalıdayam hîç ğaražım olamayup
Her revān bî-ğaraž u bî-‘ ivaž eyler inbā²²

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, 19. yüzyılda Tanzimat Fermanı'yla başlayan Batılılaşma hareketinin etkisinin hâkim olmaya başladığı bir dönemde yaşamıştır. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal olarak büyük bir kırılma yaşadığı geçiş sürecidir.

²¹ Konyalı, c.1, s.260.

²² KAS.1/8-9.

Devletin kendini batıya açışı ile İstanbul’da hayat değişmeye başlamıştır. II. Mahmud devrinde Avrupalılaşmaya başlayan saray ve Tanzimat ricâlinin muhitinde başlayan yenilikler, yavaş yavaş halkın arasında da yayılmıştır.²³ 1839 yılında devlet artık kendi gücünü koruyamaz olmuş ve bu nedenle güç dengesi politikasından yararlanma gereksinimi duymaya başlamıştır. Tanzimat hareketiyle birlikte Osmanlı Devleti modern ve liberal bir devlet olma yolunda ilk adımlarını atmıştır.²⁴

Nizam ve tanzim mastarının muhtevâsından husule gelen “tanzîmât” genel olarak düzenlemeler anlamına gelir ve bu itibarla dahi baştan aşağı bir farklılaşma grafiğine sahiptir. Osmanlıların cihan görüşünün dönüşüm geçirdiği, Avrupa’yı takip mecburiyetiyle hareket edilen bu dönem, kendinden önceki nizamı beğenmeyenlerin ve yeni kurulan nizamı görmek isteyenlerin bir tercihi konumundadır.²⁵ Askeri ve siyasi olarak başlayan bu değişimle beraber doğan eski ve yeni çatışması bilim ve sanatta da kendini göstermiştir. Batılılaşmayı kabul edenlerin karşısında İsmâil Sâdık Kemâl ve Dügümlü Baba’nın yeni nizamı kabul etmeyenler arasında olduğu rahatlıkla söylenebilir. Batılılaşma karşıtı olan tutuma örnek olarak Dügümlü Baba’nın ihtar ettiği bir paşaya, ölümünün fena bir yerde olacağını söylerken Avrupa’yı zikretmesi gösterilebilir:

Ki fenâ yirde helâk olmağ-ıla sen şoñra

Götürürler oradan na‘ şıñ alup buraya

Nice mesned bularak yapıd büyük hñeyi de

Padişâh aldı oturmamış iken oraya

Vaşfı meczûm o günâ idi bu da ma‘ lûm

Na‘ şı geldi ecel irdi gidüp Avrupa’ya²⁶

²³ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988, s.131.

²⁴ Hüner Tuncer, **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Ankara: Ümit yay., 2000, 43-44.

²⁵ Kenan Mermer, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Değişen Metafizik ve Edebiyat Abdülhak Hâmit Tarhan Örneği**, İstanbul: İz yay., 2014, s.31-32.

²⁶ K.23/4-6.

Eserlerinden elde edilen izlenime göre İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatında siyasetin merkezi bir konuma sahip olmadığı; daha ziyade tasavvuf, edebiyat ve sanat düzleminde bir hayat yaşadığı görülmektedir. Hayatı boyunca pek çok eser kaleme almış, kıymetli bir âlim ve şâir olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, 10 Safer 1310 (3 Eylül 1892) tarihinde vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Dügümlü Baba'nın kabri yanına defnedilmiştir.²⁷ Tekkenin haziresinde bulunan kabri, sonraki yıllarda yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda Dügümlü Baba'nın kabri ile beraber Sultan I. Ahmed Türbesinin bahçesine aktarılmıştır.²⁸ Burada Dügümlü Baba'ya ait bir mezar taşı bulunmakla beraber ne yazık ki İsmâil Sâdık Kemâl'e ait bir iz yoktur.

1.2. Eserleri

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa altmış sekiz senelik ömrüne pek çok eser sığdırmış velûd bir müelliftir. Eserlerinin hemen hepsi el yazması halinde olup yalnızca Âsâr-ı Kemâl'in matbu halleri mevcuttur. Biyografik kaynaklarda bahsedilen eserlerin yanlış isimlendirmeleri sebebiyle eserleri hakkında meydana gelen tenakuz Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'nın birinci cildini çalışan Nazım Taşan tarafından büyük ölçüde giderilerek eserler ayrıntılı şekilde tespit edilmiş ve incelenmiştir.²⁹ Mezkur külliyyatın ikinci cildini çalışan Nergiz Önce, öncekilere ek olarak diğer kütüphanelerde “Ebcedli Manzûme” şeklinde yanlış isimlendirilmiş ve Milli Kütüphane’de kayıtlı bulunan “Hayru’l-Kasas” aslı esere ulaşmıştır.³⁰ Yapılan çalışmalar neticesinde İsmâil Sâdık Kemâl'in eserleri tespit edilmiş olduğundan eserler kısaca tanıtılacak, haklarında yapılan modern çalışmalardan bahsedilecek ve eserlerin bulunduğu kütüphane ve bölümler aşağıdaki tabloda belirtilecektir.

²⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951, c.1, s.223.

²⁸ Fatih Işıl, **Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)**, Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015, s.14.

²⁹ Taşan, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)**, s.14-24.

³⁰ Nergiz Önce, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2019, s.6-11.

1. Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba

Biyografik kaynakların çoğunda iki cilt olarak bahsedilen eserden Konyalı, on cilt olarak bahsetmiştir.³¹ İsmâil Sâdık Kemâl, aslında on bir ciltten müteşekkil olan eserin son cildine ömrü yetmediği için tarih düşmediğinden Konyalı'nın on cilt olarak zikretmiş olması muhtemeldir. Birinci cilt Nazım Taşan tarafından; ikinci cilt Nergiz Önce tarafından transkribe edilmiştir. Üç ve dördüncü cilt hali hazırda bitmiş olmamakla birlikte Kenan Mermer danışmanlığında çalışılmaktadır. Beşinci cilt ise bu çalışmanın kapsamındadır. Eserin tahlili sırasında ayrıntılı ele alınacağı için burada tafsilata yer verilmemiştir.

2. Âsâr-ı Kemâl

İsmâil Sâdık Kemâl'in tek matbu eseri olan Âsâr-ı Kemâl'in çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası mevcuttur. Üç ciltten oluşan eserin birinci cildinde Şerh-i Esmâ-i İlâhî, Şerh-i Esmâ-i Nebî, Kasîde-i İ'tikâdiyye, Kıssa-i Enbiyâ, Mucizât-ı Nebî, Hilye-i Nebî; ikinci ciltte Bin Ehâdis Şerhi; üçüncü ciltte ise Kıssa-i Ashâb, Kıssa-i Evliyâ, Na't-ı Şerîfler, Şiirler, müellifin anne ve babasının terceme-i halleri yer almaktadır. Eser, 2016 yılında Doç. Dr. Melek Dikmen tarafından "Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i (I-II. cilt)" ismiyle Ispara Fakülte Kitabevi'nden yayımlanmıştır.

a- Âsâr-ı Kemâl hakkında yapılan tezler

1. Fatih Işıl, Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
2. Yasin Karakuş, Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî ve Na't-ı Enbiyâ (İnceleme- Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk- İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.

³¹ Konyalı, c.1, s.260.

3. Gökçe Betül Taşkaya, Die tarihs des Vecihpaşazade auf den Tod des Dügümlü Baba (1283-1866-67) nach einer Handschrift der Süleymaniye Bibliothek aus dem Jahr 1294-1877-78, Viyana Üniversitesi, Master Tezi, Viyana, 2013.

b- Âsâr-ı Kemâl hakkındaki makaleler

1. Halil İbrahim Şener, “Âsâr-ı Kemâl’de Yer alan Manzûm Esmâü’l-Hüsnâ”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1987, sa:4, s.227-240.
2. Bekir Tatlı, “İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’deki Hadisçiliği” Dinî Araştırmalar, 2015, c.18, sa:46, s.45-65.
3. Yasin Karakuş, “19. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzûm Hilyesi”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, c.18, sa:1, s. 569-595.

3. Rûh-ı Kemâl

H. 1291 yılında yazılan esere ait üç nüsha, küçük farklar dışında büyük oranda birbirine benzemektedir. Eserin içinde daha evvel Âsâr-ı Kemâl’de yazılmış 80 beyitlik bir hilye, bir Esmâ-i Hüsnâ Kasîdesi ve bir Esmâ-i Nebî Kasîdesi bulunmaktadır. Bu kasideler ufak tefek tashihlerle Rûh-ı Kemâl’e eklenmiş, hilye ise aynen alınmıştır. Eserin büyük kısmını müellifin Şerh-i Delâ’il-i Keşf-i Dügümlü Baba isimli manzûm metin oluşturmaktadır. Muhtevası, Hz. Muhammed (sav) için söylenen salavat ve selamların derlenmesinden oluşan Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî’nin yazdığı, halk arasında “*Delâilü’l-Hayrât*” ismiyle meşhur olmuş eserin manzûm tercümesi olan eserin Süleymaniye nüshası h. 1288’de yani Rûh-ı Kemâl’den önce kaleme alınmıştır. Bu sebeple Rûh-ı Kemâl’e derc edilen bu eserin önceden yazılmış müstakil bir eser olduğu düşünülmektedir. Rûh-ı Kemâl’de müellifin Mevlid Kasîdesi, Şemâ’il Kasîdesi ve Mucizât-ı Nebî Kasîdesi isminde mazumeleri de bulunmaktadır. Hz. Peygamber merkezinde gelişen edebî türlerle zenginleştirilmiş bir eser olarak karşımıza çıkan Rûh-ı Kemâl, Furkan Terzioğlu tarafından Kenan Mermer danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır:

Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl’in Rûh-ı Kemâl Adlı Eseri (İnceleme-Metin) , Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2020.

a. Rûh-ı Kemâl hakkındaki makaleler

1. Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl'in Delâilü'l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl, *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 2020, sa:10, s. 57-77.
2. Bekir Belenkuyu, Vecîhîzâde İsmâ'il Sâdık Kemâl (Ö. 1892) ve Rûh-ı Kemâl'de Yer Alan Manzûm Esmâ-i Nebî Metni, *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, 2017, c.5, sa: 49, s. 389-419.

4. Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân

İsmâil Sâdık Kemâl'in en önemli eserlerinden olan manzûm tefsir, üç ciltten müteşekkildir. Eserle ilgili olarak “Manzûm Bir Kur'an Çevirisi Olarak İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Tefsir-i Kemâl Adlı Eserinin Metin ve Muhteva Değerlendirmesi” isminde yüksek lisans tezi İstanbul Üniversitesi'nden Mahmut Berat Durak tarafından çalışılmaktadır.

5. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba

Muhtevası, Hz. Muhammed (sav) için söylenen salavat ve selamların derlenmesinden oluşan eser Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin yazdığı, halk arasında meşhur olmuş “*Delâilü'l-Hayrât*” isimli eserin manzum tercümesidir.

6. Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn

Dört halifenin sözlerinin Türkçe'ye çevrilerek şerh edildiği “Şerh-i Kelimât-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn” isimli esere benzer şerhtir. Hz. Ebubekir'e yazılmış bir na't ile başlayan eserin devamında müellif Hz. Ebubekir'in rivayetlerini aktararak kısaca açıklamıştır.

7. Tefeyyüz

Muhammed Bahaüddin Buhârî'ye ait olan *Evrâd-ı Bahâiyye* isimli eserin manzûm tercümesi olup üç ciltten müteşekkildir. Muhtevasını Nakşibendî tarikatine ait zikir ve virdler oluşturmaktadır.

8. Terceme-i Fıkhu'l-Ekber

İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'nin Fıkhu'l-Ekber isimli akaid eserinin manzûm tercümesidir. Her mısrası ebcedli yazılmıştır.

9. Zikr-i Ashâb-ı Küllî-i Dügümlü Baba

İsmâil Sâdık Kemâl'in Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'dan sonra en hacimli eseridir. Dokuz ciltten oluşan eserde sahabe ve din büyüklerinin manzûm terceme-i hâllerini içermektedir. İbnü'l-Esîr'in Üsdü'l-Gâbe fî Mâ'rıfeti's-Sahâbe isimli eserinden istifade edilerek kaleme alınmıştır.

10. Şiir Mecmuaları

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Dügümlü Baba Koleksiyonu'nda bulunan 447 numaralı nüshada 33 na't, 33 münâcât, Nâbî'nin na'tına bir tahmis, Kasîde-i Emâlî Tercümesi, Zülkifl'e (as) yazılmış bir na't, Kemâl mahlasına dair bir mahlasnâme ve Hâşim mahlaslı bir şairin na'tı bulunmaktadır. Aynı koleksiyonda 448 numarada kayıtlı nüshada ise 27 na't alfabetik olarak sıralanmış, münâcâtler, târihler, mesnevîler ve Arapça manzûmeler bulunmaktadır.

11. Diğer Eserler

Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî'nin Mecmû'atü'l-Ahzâb isimli eserin manzûm tercümesi olan *Müflihîn-i Hazîne* isminde bir eseri vardır. *Sâdıkü'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl* isimli başka bir eseri de mevcuttur ve bu eserle ilgili bir yüksek lisans tezi mevcuttur:

Fatih Samet Okumuş, İsmâil Sâdık Kemâl Vecîhî Paşazâde (ö. 1310/1893)'nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Faruk Güney, Kırklareli 2019.

Tablo 1:**İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler**

Eser İsmi	Kütüphane	Bölüm	Numara	Özellikler
Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba	Ankara Milli Kütüphane		06 Hk 157 (1-4)	540 y. 11.cilt Vakıf t. 1299 Müellif hattı
	Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	699	1.cilt
			634	11.cilt
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	564 (1-10) 564 M1-M2	1 ve 2. Cilt intinsah edilmiş, müstensih belirtilmemiş.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Yazma Bağışlar	1986-1	1.cilt
			1986-2	2.cilt
	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	428	1.cildin bir kısmı
Âsâr-ı Kemâl	Beyazıt Devlet Kütüphanesi	Veliyyüddin Efendi	3514	Vakıf t. 1284 437 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	66	366 vr.
			67	377 vr.
			634	177vr.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Hacı Mahmud Efendi	4314	4314: 81 s.
			4507	vakıf t. 1284, 258s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	175	vakıf t. 1284, 502 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Laleli	3766	matbu: Şeyh Vefa Matbaası. vakıf t. 1284, 502 s.
Rûh-ı Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	1050	matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 114 s.
			746	Matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 510 s.
			284	16 st, 78 vr, istinsah t. 1217/1802, vakıf t.1291.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	620	115 s. vakıf t. 1291.
Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	621	18 st, 75 vr, vakıf t. 1291.
			623	198 vr.
			636	1.cilt, 226 s., müellif hattı, vakıf t. 1296.
			637	2.cilt,107 vr, müellif hattı, vakıf t. 1296.
Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	623	3.cilt,139vr., müellif hattı, vakıf t. 1296.
			623	3.cilt,139vr., müellif hattı, vakıf t. 1296.

	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 159	6 cilt, 753 vr., müellif hattı, vakıf t. 1294/1876.
Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 153	138 vr., müellif hattı, telif t. 1297/1881.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	622	274 s., müellif hattı.
Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 155	58 vr., istinsah t. 1307/1888.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	176 vr., müellif hattı, vakıf t. 1307.
Tefeyyüz	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	1.cilt, 176 vr., müellif hattı, vakıf t.1307.
			624	2.cilt, 168 vr., müellif hattı, vakıf t.1300.
			625	3.cilt, 29 vr., müellif hattı, vakıf t.1301.
Terceme-i Fıkhu'l-Ekber	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/2	9 vr., müellif hattı, telif t. 1307/1891.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	642	18 s., müellif hattı.
Zıkr-i Ashâb-ı Küllî-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/1 (1-9)	1476 vr., müellif hattı, telif t. 1301/1885.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	635	1.cilt, 171 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			632	2.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1302.
			639	3.cilt, 147 vr., müellif hattı, vakıf t. 1303.
			630	4.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			640	5.cilt, 193 vr., müellif hattı, vakıf t. 1304.
			633	6.cilt, 189 vr., müellif hattı, vakıf t.?
			641	7.cilt, 172 vr., müellif hattı, vakıf t. 1305.
			631	8.cilt, 181 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
			642	9.cilt, 124 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
Şiir Mecmuaları	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	447	42 vr., müellif hattı, vakıf t. 1284.
			448	34 vr., müellif hattı, vakıf t. 1291.
Sâdık-u'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	16	56-63 vr., Arapça.
Müflihîn-i Hazîne/Mecmû'atü'l-Ahzâb	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	628	367-776 vr.

BÖLÜM II: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA

2.1. Eserin Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

Eserin bir ve ikinci cildinde kaside, kıt'a, kıt'a-i kebîre, gazel, rubâî, ferd, tahmis, musarra ve murabba gibi nazım şekilleri kullanılmıştır. Eserin muhtevası menkıbeler olduğundan mesnevî nazım şeklinin kullanımı daha münasip görünse de İsmâil Sâdık Kemâl'in daha çok kıt'a ve kıt'a-i kebîrelerle yazmayı tercih etmesinin arkasındaki sebep, Tanzimat'ın ilanıyla başlayan ve Batı edebiyatının etkisiyle gelişen Tanzimat edebiyatında mesnevi nazım şeklinin kullanımının son bulması olabilir.³² Beşinci cilde gelindiğinde nazım şekillerindeki bu çeşitliliğin mevcut olmadığını görmekteyiz. Diğer ciltlerde de ağırlıklı olarak tercih edilen kıt'a ve kıt'a-i kebîrelerle yazma temayülü bu cildin tamamına yayılmıştır. Kıt'alardan yalnızca biri tarih kıt'ası şeklinde yazılmıştır. Eserin hemen başında bulunan bir kasîde dışında farklı bir nazım şekli bulunmamaktadır. Kasîde üslûbu da klasik anlamdaki kasîde üslûbundan farklıdır. Şekil olarak girizgâh, tegazzül, fahriye ve dua bölümlerinin her zaman bulunmadığı kasîdesinde muhtevâ olarak da ekseriyetle tasavvufî konular işlenmiştir. Kasîde nazım şeklinde amaç bir kişiyi övmek ve ondan yardım istemek iken müellif kasîdelerini daha çok mesnevîlerde işlenen konular dairesinde kaleme almıştır. Çok az görülmekle birlikte konu dışı kasîde yazımı edebiyatta daha önce de kullanılmıştır. Örneğin Nef'î'nin Tuhfetü'l-Uşşâk isimli eseri mesnevi konularında yazılmış kasidelerden oluşmaktadır.³³

Kıt'a ve kıt'a-i kebîre ayrımında farklı görüşler mevcuttur. Bu ayrımın gereksiz olduğunu ifade edenler olduğu gibi,³⁴ iki beyitten fazlasına kıt'a-i kebîre diyen araştırmacılar da vardır.³⁵ Şeklen mukaffâ beyitlerden oluşan, matla ve mahlas beyti olmayan, xa,xa,xa kafiyeli nazım şekli olan kıt'aların genellikle on beyite kadar olanlarına kıt'a, fazlasına ise kıt'a-i kebîre denilmiştir. Eserde bütünlük arz etmesi açısından ilk ciltlerde tercih

³² Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh yay., 2016, s.71.

³³ İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, s.40-42.

³⁴ Tâhirü'l-Mevlevî, *Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, haz. Muhiddin Turan, İstanbul: Kesit yay., 2015, s.91.

³⁵ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 2016, s.203.; Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, Mustafa Kirenci, İstanbul: Büyüyenay yay., 2019, s.117.

edilen yöntem benimsenmiş ve beşinci ciltte de on iki beyitten fazla olanlar kıt'a-i kebîre kabul edilmiştir.

2.1.2. Vezin

Tamamının aruz vezniyle yazıldığı menâkıb-nâmenin birinci cildinde 8; ikincisinde ise 7 farklı aruz bahri kullanılmıştır. Eserin büyük kısmında kullanılan ana bahir *remel* olup *Fâ'ilâtün* (*Fe'ilâtün*), *Fe'ilâtün*, *Fe'ilâtün*, *Fe'ilün* (*Fa'lün*) vezni beşinci ciltte kullanılan tek vezin çeşididir. Vezin çeşitliliğinin azalması manzûmelerin türlerindeki çeşitliliğinin azalmasıyla bağlantılıdır. Aruz kusuruna çok az rastlanan eserden, müellifin aruza oldukça hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.3. Dil ve Üslup

Tüm dinlerdeki mistik hareketlerde hisler şiir aracılığıyla aşikâr edilmek istenmiştir. İslam kültüründe de bu kaide değişmemiştir.³⁶ Sanata, güzelliğe ve âhenge dinindeki mistik yön sebebiyle alışık olan mümin şahsiyet için güzel sanatlar önemli bir tatbikat sahasıdır. Tasavvuf literatüründe arifler, duygularını ve tecrübelerini şiirle dile getirirler. Onlar tasannû amaçlı söylemekten ziyade şiiri, mecaz, sembol, remz gibi ifade alanlarına sahip olduğu için tercih etmişlerdir.³⁷ Yani şiir; didaktiktir, tekdüzedir, anlamsaldır. Tekke şairleri sultanlara sunulmak üzere yazılan methiyelerle ilgilenmemişlerdir. Tekke şiiri, Divân şiirine nispetle daha tabi'îdir. Söz oyunları umumiyetle terk edilmiştir. Dinî-tasavvufî şiirlerde yekpâre bir ruh yani divân edebiyatı tabiriyle yekâhenklik vardır.³⁸

Eser manzûm yazılmış olması hasebiyle dil ve üslup açısından dikkate şayandır. Eserin birinci cildinde İsmâil Sâdık Kemâl, eseri yazmaktaki gâyesinin Düğümlü Baba'nın menkıbelerini anlatmak olduğunu belirtmiştir. Sade ve anlaşılır bir üslup ile yazmayı tercih etmesinin yanı sıra çeşitli söz sanatlarını da eserinde icra etmiştir. Çeşitli mecazlar, üstü kapalı ifadelere de rastlanan eserin beşinci cildi baştan sona Türkçe yazılmıştır. Bilhassa kıt'a-i kebirelerin ilk kısımlarında menkıbelerin aktarılmasından sonra edebî sanatlar açısından daha zengin olan anlatımların yer aldığı görülmektedir. Klasik şiirin genel hususiyeti olarak Arapça ve Farsça kelimelerin sıklıkla kullanıldığı eserde 19.

³⁶ Annemarie Schimmel, *Tasavvuf Notları*, İstanbul: Sufi Kitap yay., 2018, s. 49.

³⁷ Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvuf Düşüncesi*, İstanbul: Sufi Kitap, 2014, s. 86.

³⁸ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, İstanbul: Dergâh yay., 2013, s.88-89.

yüzyıla ait olan üniforma, payton, şimendifer gibi modern kelimeler de bulunmaktadır. Müellif hattatlık, saatçilik, dokumacılık, ziraat, inşaat gibi sanat ve zanaatlara ait olan terimleri ve çeşitli ilim dallarına ait terminolojik kelimeleri de eserinde kullanmıştır.

Söz sanatları, ekseriyetle ilk ciltlerde mevcut olan menâkıb-nâme dışındaki manzûmelerde yoğunlaşmıştır. Menkıbelerin ön planda olduğu beşinci ciltte şâirâne söyleyiş azalmakla beraber tamamen kaybolmamıştır. Manzûmelerde menkıbenin aktarımı bittikten sonra söz sanatlarıyla zengileşen anlatımın yer aldığı eserde müellif özellikle *tenâsüp* sanatını kullandığı beyitlerde ilgili kelimelerin üzerini çizerek buna dikkat çekmiştir. Müellifin edebî kimliğini görebilmek amacıyla kullandığı anlamla ilgili sanatlara örnekler aşağıda sıralanmıştır.³⁹

İsmâil Sâdık Kemâl'in en çok kullandığı sanatlardan biri *teşbih* sanatıdır. Teşbih sanatı aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibarıyla zayıf olanı kuvvetli olana benzetmek sanatıdır. Dügümlü Baba'nın verdiği düğümlerin güle benzetildiği beyit teşbih sanatına örnektir:

Bir düğüm virdi anıñ başına diktirdi hemân
Tâc üstünde gül-âsâ olarak nûr-efken⁴⁰

İstiâre sanatı bir şeyin gerçek anlamı dışında çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmak demektir. Eserde Dügümlü Baba ile ilgili olarak pek çok yerde bu sanat kullanılmıştır. Dügümlü Baba için feyz mimarı benzetmesi yapılan beyit bu sanata örnektir:

Beyt-i ƣalbine virüp ƣuvvet o mi' mâr-ı füyûz
Himmeti irdi telâş âteşini iţfâya⁴¹

Metinde pek çok yerde kullanılan bir diğerk sanat *mecâz-ı mürseldir*. Mecâz-ı mürsel, kelimenin ilk söylendiğinde akla gelen hakîki manası dışında birtakım münasebet ve benzerlikler sebebiyle farklı anlamlar yüklenmesidir. Parça söylenerek bütünün

³⁹ Bu sıralamada belirtilen edebî sanatların tanımları için bkz. Numan Külekçi, **Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar**, Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., 1995.

⁴⁰ K. 48/3.

⁴¹ K. 1/6.

kastedildiği mecâz-ı mürsele, Osmanlı Devleti kastedilirken yalnızca Osmanlı şeklinde ifade edilmesi örnektir:

İde ‘Osmānlu’ya yardımını fülān devletleriñ

Didi oldu çok aña rāvī bulunup bilerek⁴²

Kinâye sanatı, bir maksattan dolayı sözü hem hakîkî hem de mecazi anlamlara uygun olarak kullanmaktır. Kinâyede sözün gerçek anlamını düşünmeye engel bir karîne bulunmamalıdır. Eserde geçen himmet makası terkinde makasın kesmesi anlamı anlaşıldığı gibi mecazi anlamda da himmet makasının feyz ağzını açması kastedilmiştir.

Ğam şevāribleri açdırmaz iken ağzını da

Leb-i feyz açdı o miķrās-ı himemle keserek⁴³

Tenâsüp sanatı, mânâca, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimeyi tezat meydana getirmemek şartıyla bir arada kullanmaktır. Eserde daha çok ilim, sanat ve zanaat dallarına ait terimler kullanılarak icra edilmiştir. Örneğin bir beyitte hat sanatına ait mühür, cilâ, varak, satır ve mıstar kelimeleri birlikte kullanılmıştır:

Müħr-i himmetle cilā-yāb olıcaķ dil varaķı

Satır-ı ef’āle olur mıstar-ı ħayr üzre ħudūd⁴⁴

Tevriye sanatı, iki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastetmektir. Eserde sıklıkla özel isimlerle ilintili olarak kullanılmıştır. Örneğin kemâl kelimesini söylerken müellif kendi ismini kastetmiştir:

Yazdı mevşūķ olarak eyledi taĥķīķ-i kemāl

Ĥaķ ħabūli yine beyt-i dile mażmūn-ı me’āl⁴⁵

Telmih sanatı, herhangi bir kıssaya, geçmişteki bir olaya, meşhur hikayelere, efsanelere, malum bir şahsa, çeşitli inanışlara veya bir hadiseye işaret etmek sanatıdır. Müellif Kur’an kıssalarını, peygamber hayatlarını hatırlatmak suretiyle teşbih sanatını da sıklıkla kullanmıştır. Örneğin bir beyitte Hz. Eyüp kıssasına telmihte bulunulmuştur:

⁴² K. 75/6.

⁴³ K. 6/10.

⁴⁴ K.B. 2/13.

⁴⁵ K.B. 5/30.

Ehl ü mālını yine buldı cenāb-ı Eyyūb
Mişli de oldı berāber aña elṭāf-ı İlāh

Haste olmuş ise de çok yine Hāk virdi şifā
Olmadı derd gibi şey hiç ki virir istikrāh⁴⁶

Mübalağa sanatı, sanatkârı heyecanlandıran bir hadisenin, heyecanın mahiyet ve şiddetine göre büyümesi veya küçülmesidir. Eserde Dügümlü Baba'nın manevi kıymetinin anlatıldığı beyitlerde sıkça kullanılmıştır. Örneğin bir beyitte onun gönül hırkasının kokusunun göklere ulaştığı, dokuz kat semanın bile ona engel olmadığı anlatılmıştır:

‘Üd-ı dil hırkasının rāyiḥa-i ṭayyibesi
‘Arş-ı a‘lāya çıkar nüh-felek itmez taḥdīd⁴⁷

Tezat sanatı, mânâca birbirinin karşıtı iki düşünce, duygu ve hayalin bir ifadede toplanmasıdır. Çokça kullanılmıştır. Örneğin bir beyitte iç ve dış; siyah ve beyaz kelimeleri kullanılarak icra edilmiştir:

Ol Siyāh-pūş Baba didi yine pür-‘ibret
İçi pür-nūr u beyāz zāhiri pür-ḥüzn ü siyāh⁴⁸

İktibas sanatı müellifin, mânâyı kuvvetlendirmek, söze güzellik katmak maksadıyla eserine âyet, hadis ya da bunlardan parçalar almasıdır. Eserde âyet ve hadislerden sıklıkla alıntı yapılmıştır. Hem tam hem de nakıs iktibas çeşitlerine rastlamak mümkündür. Örneğin İnşirah Sûresi'ne yapılan bir iktibas şöyledir:

Yine menşūş iki yüsri oluyor bir usruñ
Maḥv ider zulmet-i ekdârı virüp Hāk mişkāt⁴⁹

⁴⁶ K. 84/10-11.

⁴⁷ K.B. 3/35.

⁴⁸ K. 62/1.

⁴⁹ K.B. 1/10.

Tecâhül-i ârif insanın bildiği bir gerçeği, bir nükteye bağlı olarak bilmiyormuş gibi göstermesidir. Örneğin bir beyitte Allah aşkıyla yanan kalbin, tıpkı yanarak kireç olan taş gibi bembeyaz olacağı bilinmekte ancak bilmezden gelinmektedir:

Taş yanup kireç olup nerm ü beyâz olur iken
‘Aşk-ı Hâk ile gönül olmaya mı nerm ü selîm⁵⁰

Hüsni-tâlîl sanatı , söze güzellik katmak maksadıyla herhangi bir husûsu, asıl sebebi dışında gerçek olmayan bir sebepten dolayı meydana geliyormuş gibi izâh etmek demektir. Eserde çoğunlukla tasavvufî telakkinin ifade bulduğu kısımlarda da kullanılmıştır:

‘İşkın ‘ıtrıyla mu‘attarsa meşâmm-ı kalbîñ
Bilmeli andan olur bûy-i şafâ ‘arş-ı Hudâ⁵¹

İstihdam sanatı, iki mânâsı olan bir kelimenin, delâlet ettiği mânâların ayrı ayrı kastedilerek kullanılmasıdır. Örnek olarak kaşık kelimesinin hem alet olan hem de elmas olan kaşık olarak kullanıldığı beyit zikredilebilir:

Kaşık elmâsı dañi olsa kaşıkla yinse
Bâñinen fâ’idesi olmadıñdır izhâr⁵²

Teşhis sanatı, insan dışındaki canlı varlıkları veya eşyayı, duyan, düşünen, hareket eden insan kişiliğinde göstermek, ona kişilik vermek demektir. Düğümlü Baba’nın dertlilere verdiği elbisesinin bez parçasına, şerefli olma sıfatının verildiği beyit örnek verilebilir:

Didi kim tekye vü hânem yıkılup oldu ħarâb
Virdi bez parçası bezmi şeref ile memlû⁵³

2.1.3.1. Metinde Yer Alan Atasözleri ve Deyimler

İrsâl-i mesel sanatı, söylenen düşüncüyü pekiştirmek amacıyla atasözü veya bu değerdeki sözlerin söylenmesidir. Darb-ı mesellerin vezne uydurularak şiir içinde zikredilmesi anlamına gelen bu sanata cilt boyunca oldukça fazla yerde rastlandığından, eserde

⁵⁰ K.B. 4/11.

⁵¹ K.B. 10/15.

⁵² K. 74/6.

⁵³ K. 79/3.

zikredilen atasözleri ve deyimler önemli bir yekün oluşturmaktadır. Metnin geneline yayılmış vaziyette olan bu ifadeler toplanarak aşağıdaki başlık altında sunulmuştur.

a. Atasözleri

Aş taşınca kepçeye paha olmaz: Normal zamanlarda çok büyük önem ve değeri olmayan gereçler, sıkışık zamanlarda çok değerli olurlar.⁵⁴

Aşığa Bağdad ırak gelmez: Bir şeyi elde etmek için taşkın bir istek içinde bulunan kişiye bu uğurda katlanacağı fedakarlıklar güç gelmez.⁵⁵

At sahibine göre kişner: İnsanlar başlarında bulunan kişinin etkisi altında kalarak onun tutumuna göre davranırlar.⁵⁶

Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur: yarar sağlanacak şeylerin sürekli bakım ve onarımını yapmak gerekmektedir.⁵⁷

Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur: Aç gözlülük edip küçük çıkarlar için tehlikeli işlere girmek büyük felaketlere neden olabilir.⁵⁸

Ev yıkanın evi olmaz: Başkalarının mutluluklarına engel olan, düzenlerini bozan kimseler ne kadar çabalasalar da mutluluğu yakalayamazlar.⁵⁹

Hırsız evden olunca öküz bacadan çıkar: Üyesi olduğu topluluğun zayıf yönlerini iyi bilen kimselerin topluluğa zarar vermesi de kolay olur.⁶⁰

Kepenek altında er yatar: İnsanları kılık ve kıyafetlerine bakarak değerlendirmemelidir. Kaba kaba, perişan bir kılık içinde değerli bir kişi bulunabilir.⁶¹ Çoban libası olması dolayısıyla kepenek giyen kişinin hor görülmemesini belirten bu atasözü kepenekli dervişler için söylenmiş olsa gerektir.⁶²

⁵⁴ K.B. 4/97; Necmi Akyalçın, **Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz: Tanıklı Sözlük**, Ankara: Eğiten Kitap, 2012, s. 142.

⁵⁵ K. 4/42; Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 1971, c.1, s. 156.

⁵⁶ K. 61/7; Aksoy, c.1, s. 160.

⁵⁷ K.B. 20/12; Akyalçın, s. 170.

⁵⁸ K.B. 11/45; Akyalçın, s. 258.

⁵⁹ K.B. 9/31; Akyalçın, s. 590.

⁶⁰ K.B. 9/42; Akyalçın, s. 367.

⁶¹ K.B. 3/40; Aksoy, c.1, s. 293.

⁶² Abdülbâki Gölpınarlı, **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul: İnkılap ve Aka kitabevleri, 1977, s. 197.

Köpeğe dalaşmaktan çalıy dolaşmak yeğdir: Edepsiz kimse ile uğraşmamak için onun bulunduğu yerden uzaklaşmak gerekir.⁶³

Mum dibine ışık vermez: Çıkarları bir tarafa bırakarak başkalarına yardım etmeyi amaç edinen kimseler aynı özeni kendilerine ve yakınlarına göstermeyebilirler.⁶⁴

Ne kumaş olduğunu biliriz: İşe yaramaz, hatta kötü bir kişi olduğunu biliriz.⁶⁵

Sel geçer kum kalır: Herhangi bir durumda önemli olan, kalıcı olan öğelerdir. Gelip geçici olanlar değil.⁶⁶

Yel kayadan ne koparır: Sağlam karakterli kişiler, sağlam temele dayanan işler önemsiz etkilerle sarsılmaz.⁶⁷

Yırtıcı kuşun ömrü az olur: Başkalarına saldırmayı huy edinen kişilerin düşmanları çok olur. Çok geçmeden bu düşmanlar da onun canına kıyarlar.⁶⁸

b. Deyimler⁶⁹

Ağzını açmamak: Hiçbir şey söylememek.⁷⁰

Ayak altında kalmak: Çevresince hor görülme.⁷¹

Ayak diremek: Birine karşı kendi tutumundan şaşmamak.⁷²

Bin dereden su getirmek: Çok dolambaçlı gerekçeler ileri sürmek, birçok aldatıcı diller dökmek.⁷³

⁶³ K.B. 17/15; Aksoy, c. 1, s. 334.

⁶⁴ K.B. 15/15; Akyalçın, , s. 463.

⁶⁵ K.B. 3/27; E. Kemal Eyüboğlu, **Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1973, c.1, s.187.

⁶⁶ K.B. 9/25; Aksoy, c. 1, s. 344.

⁶⁷ K.B. 9/37; Aksoy, c.1, s. 381.

⁶⁸ K. 13/7; Aksoy, c.1, s. 476.

⁶⁹ Farklı kaynak belirtilenler haricindeki bütün deyimler için bkz. Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İstanbul: İnkılap yay., 2018, c.2.

⁷⁰ K.B. 11/14.

⁷¹ K. 71/2.

⁷² K.B. 20/7.

⁷³ K.B. 9/26.

Boyuna posuna bakmamak: Fizik yapısının gereğince gelişmemiş olmasını göz önünde bulundurmadan anlamına gelen deyim.⁷⁴

Burnunun dikine gitmek: Kimseyi dinlemeyerek kendi bildiğini yapmak.⁷⁵

Çam devirmek: Karşısındakine dokunacak ya da kötü bir sonuç doğuracak söz söylemek.⁷⁶

El ayak öpmek: Bir işi yaptırmak için şuna buna çok yalvarmak.⁷⁷

El vermek: Yardım etmek, fırsat vermek.⁷⁸

Göz değmek: Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskançlık ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek.⁷⁹

Göz dikmek: Bir şeyi her halde ele geçirmek istemek.⁸⁰

Göz/kulak açmak: Dikkatli olmak.⁸¹

İğne deliğinden görmek: Küçük bir olaydan büyük gerçeklere ulaşacak kadar keskin görüşü ve geniş kavrayışı bulmak.⁸²

İğne ile kuyu kazmak: Yetersiz araçlarla ve sürekli, sabırlı çalışmalarla pek güç olan ve çok ağır olan ve çok ağır yürüyen büyük bir işi başarmaya çalışmak.⁸³

İpsiz sapsız: Bir iş yapmayıp boş gezen, baldırı çıplak, serseri.⁸⁴

Kabulüstü kalmak: Benzerleri arasında üstün, seçkin, görünür.⁸⁵

Kaşlarını çatmak: Kaşlarını birbirine yaklaştırarak öfkesini belli etmek.⁸⁶

⁷⁴ K.B. 6/12.

⁷⁵ K.B. 11/14.

⁷⁶ K. 38/9, K.B. 3/32.

⁷⁷ K.B. 11/17.

⁷⁸ K.B. 4/52; M. Ali Tanyeri, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, Ankara: Akçağ yay., 1999, s.104.

⁷⁹ K. 32/7.

⁸⁰ K. 68/3.

⁸¹ K.B. 11/13.

⁸² K.B. 3/41.

⁸³ K.B. 3/38.

⁸⁴ K.B. 3/37.

⁸⁵ K.B. 4/13; Ömer Celep, **Dillerden Düşmeyen Deyimler ve Öyküleri**, İstanbul: Akis Kitap, 2013, s. 307.

⁸⁶ K. B. 11/16.

Kokusu çıkmak: Gizli kalmak üzere yapılan iş, herkesçe anlaşılmaya başlamak.⁸⁷

Kulağını bükmek: Yapacağı işte dikkatli davranması için uyarıda bulunmak.⁸⁸

Ocağına düşmek: Birine koruması için sığınmak veya yardım etmesi için yalvarmak.⁸⁹

Soyup soğana çevirmek: Hırsız, bir yeri ya da bir kişiyi adamakıllı soymak.⁹⁰

Suret-i haktan görünmek: Kendisini iyi niyetli imiş gibi göstermek.⁹¹

Tadına varmak: Zevkine varmak: güzelliği bütün inceliğiyle anlamak.⁹²

Tava gelmek: Gereği kadar ısıtmak, olayları istenilen duruma getirmek.⁹³

Tel kırmak: Hata yapmak, yanlış davranışlarla birisini üzme, darıltmak.⁹⁴

Temel tutmak: Sürüp gidecek bir duruma gelmek, kökleşmek, yerleşmek.⁹⁵

Tencere yuvarlandı kapağını buldu: O da değersiz bir kişi, öteki de. Birleşmişler, yakışmışlar birbirlerine.⁹⁶

Tepe üstü: Tepesi aşağı gelmek üzere, tepetaklak.⁹⁷

Tepeden tırnağa dek: Baştan aşağı, her yanı.⁹⁸

2.2. Eserin Muhteva Özellikleri

2.2.1. Düğümlü Baba'nın Kimliği

Kaynaklarda Hacı Hafız Mustafa Efendi elbisesine, sarığına ve esasına attığı düğümler sebebiyle Düğümlü Baba olarak anılmıştır.⁹⁹ Amasra Viranşehir'de 1200/1786 senesinde

⁸⁷ K.B. 9/27.

⁸⁸ K.B. 13/10.

⁸⁹ K.B. 4/95.

⁹⁰ K.B. 9/27.

⁹¹ K.B. 9/25.

⁹² K.B. 5/28.

⁹³ K.B. 4/107.

⁹⁴ K.B. 13/13; Bahattin Sezgin, *Yeni Argo Sözlüğü*, İstanbul: Cinius yay., 2013, s. 236.

⁹⁵ K.B. 4/8; E. Kemal Eyüboğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1973, c.2, s. 393.

⁹⁶ K.B. 4/98.

⁹⁷ K.B. 21/16.

⁹⁸ K.B. 11/31; Tanyeri, s. 231.

⁹⁹ K. 48/9, K. 53/2, K.B. 19/9-10.

dünyaya gelen Mustafa Efendi, Amasra'nın en köklü ailelerinden Alemdar-zâde ailesine mensuptur. Dügümlü Baba'nın babası Şeyh Yahya Efendi, doğduğu kasabadaki Nakşibendi Tekkesi'nin şeyhidir ve nesebi Hz. Ömer'e dek dayanmaktadır.¹⁰⁰ Hacı Muhammed-zâde soyundan gelen annesi Hanife Hatun¹⁰¹ da seyyittir. Alemdarlık görevlerinde bulunmuş olan dedelerinden Abdullah Efendi, Fatih Sultan Mehmed'in sancaktarı olup İstanbul'un fethine katılmış, Amasra fethinde ise yaralanmış ve orada bırakılarak şehit olmuştur.¹⁰² İçinde birçok alim ve şeyhin bulunduğu ailesi, 300 yıl varlıklı bir hayat sürdürdükten sonra fakirlik çekmiştir.

Dügümlü Baba'nın tahsiline dair tafsilatlı bir bilgi mevcut değilse de İsmâil Sâdık Kemâl'in aktardığı bilgilerden onun hâfız olduğu ve temel dinî ilimlere vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen küçük yaşlarda babasından tasavvufi terbiye görmüş olan Dügümlü Baba'nın Arapça bildiği, tefsir, hadis, fıkıh, ferâiz, kırâat, İslam tarihi, ahlâk gibi ilimlerde belli bir vukufiyetinin olduğu kaydedilmektedir.¹⁰³ Kendi hattıyla dört cüz ve bir En'am-ı Şerif yazıp Amasra'da sıbyan mektebine vakfettiği bilinen Dügümlü Baba'nın hattatlığa da vakıf olduğu muhtemeldir. İsmâil Sâdık, bu nüshaları istibdal etmek istese de cüzlerin sıbyan mektebinde çocuklar tarafından tahrif edildiği ve Dügümlü Baba'nın bir akrabasında bulunan En'am-ı Şerif'e ulaştığı hâlde, onun da tahrif edilmiş olduğunu aktarmaktadır. Eser bırakmadığı için zahirî ilimlerdeki müktesebatını tam olarak bilemediğimiz Dügümlü Baba'nın batını ilimlerde çok yüksek bir mertebede olduğu İsmâil Sâdık tarafından vurgulanmıştır. O, Dügümlü Baba'yı *gavs*¹⁰⁴, *kutb*¹⁰⁵, *kutbu'l-aktab* gibi vasıflarla nitelemiş; kendisine Hak katından gelen bilgi manasındaki ledün ilminin verildiğini¹⁰⁶ ve bunun neticesinde gerçekleşen hadiselerle şahadet eden râvîler olduğu belirtilmiştir.

¹⁰⁰ Necdet Sakaoğlu, **Çeşm-i Cihan Amasra**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999, s.113.

¹⁰¹ Annesinin ismi farklı bir kaynakta Havva Hatun şeklinde geçmektedir. Bkz., Necdet Sakaoğlu, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, İstanbul: Yapı Kredi yay., 2008, s.382.

¹⁰² Önce, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Sâni**, s.17.

¹⁰³ Taşan, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel**, s.35.

¹⁰⁴ K. 38/1; Gavs: Sığınma, iltica etme anlamına gelir. Kendisine sığınıldığı zaman kutba gavs denir. Sufiler darda ve sıkışık durumda kaldıkları zaman “yetiş ya gavs” diyerek diye feryat eder ve kutbun manevi himayesine iltica ederler. Çeşitli tarikatlara göre farklı farklı şahsiyetler gavs sayılmıştır.” Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s. 144.

¹⁰⁵ K. 11/8; Kutb: En büyük veli anlamına gelir. Her zaman alemde Allah'ın nazar kıldığı yer olan tek kişi. Kutup alemin ruhu, alem de onun bedeni gibidir.” Uludağ, s. 223.

¹⁰⁶ K.B. 19/13.

1806-18012 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Harbi'ne gönüllü olarak katılan Dügümlü Baba'nın o vakte kadarki hayatına dair fazla malumat bulunmamakla beraber ailesinin yanında ilimle meşgul olduğu, hafızlığını tamamladığı anlaşılmaktadır. Dügümlü Baba'nın bulunduğu gemide görevli olan ve yaklaşık bir buçuk sene sadarette bulunduktan sonra 1813'teki Rus sulhü üzerine azledilen Laz Ahmed Paşa¹⁰⁷, Hafız Mustafa Efendi'nin okuduğu ezanı beğenmiş ve kendisine imam olmasını istemiştir. Savaş yılları sırasında bugün Sırbistan sınırları içinde yer alan Niş'de bulunan Sa'diyye tarikatına mensup Şeyh Masum Halil Feyzi'ye intisap etmiştir. Şeyh Efendi, Hafız Mustafa Efendi'ye savaşta başına gelecekleri haber vermiş ve söyledikleri de vuku bulmuştur. İsmâil Sâdık Kemâl'in bir ve ikinci ciltte Dügümlü Baba için yazdığı terceme-i hallerden istihraç edilen bu bilgilere göre Hafız Mustafa Efendi, şeyhin yanında bir saat gibi kısa bir zamanda halvette kalması neticesinde çok büyük feyz alarak cezbe tutulmuş, altmış sene cezbede kalmış ve seksen üç sene yaşamıştır. Onun söz konusu savaşta karnından üç süngü yarası alarak gazi ünvanını aldığı da nakledilmiştir. Bir kaynakta Dügümlü Baba'nın savaştan sonra İstanbul'da Laz Ahmet Paşa'nın konağının civarında bulunan bir kahvehanenin çırağı olan Kerem adında bir gence âşık olduğu; bu aşk ile nefsinin terbiye etmek mecburiyeti duyarak Rifai tarikatine girdiği ve bu sebeple cezbe alemine kapıldığı iddia edilmektedir. Kerem'in on yedi yaşında veremden ölmesi üzerine Hafız Mustafa'nın tamamen tecennün ettiği ve kerametler gösterdiği belirtilmiştir.¹⁰⁸ Başka hiçbir kaynakta böyle bir bilginin bulunmaması ve Dügümlü Baba'nın hayatının çoğunda yanında bulunan İsmâil Sâdık Kemâl'in gerek kendi gerekse başkalarının şahadetiyle aktardığı bilgilerle tenakuz içermesi sebebiyle bu rivâyetin gerçekliği oldukça düşüktür. Zira Hafız Mustafa Efendi'yi Dügümlü Baba haline getiren hadisenin tasavvufi bir cezbe olduğu her fırsatta zikredilmiştir. Öyle ki İsmâil Sâdık üçüncü ciltte Baba'nın mürşidi olarak zikrettiği Halil Feyzi Efendi için 128 beyitlik uzun bir terceme-i hâl kaleme almış ve bu hadiseyi de tafsilatlı şekilde anlatmıştır.¹⁰⁹ Söz konusu rivayetin halk arasında üretilen bir anlatı olması muhtemeldir.

Dügümlü Baba şeyhinin vefatından sonra İstanbul'a gelerek çeşitli bölgelerinde uzunca bir süre bir nevi çile dönemi geçirmiştir. Ardından Sultanahmet Camii karşısında

¹⁰⁷ İsmal Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul: Türkiye yay., 1972, s. 101.

¹⁰⁸ Hüsnü Kınaylı, "Dügümlü Baba", **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Koçu yay., 1908, c. 9, s. 4608.

¹⁰⁹ İsmâil Sâdık Kemâl, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba**, Süleymaniye Kütüphanesi'nde 564 no ile kayıtlı yazma, c. 3, s. 12a-36b.

bulunan, bugün Türk-İslam Eserleri Müzesi olan İbrahim Paşa Sarayı'nın bahçesindeki Arabacıbaşı Tekkesi'ne yerleşmiş ve irtihaline dek burada yaşamıştır.¹¹⁰ Tekke ile ilgili kayıtlara göre Dügümlü Baba 1237/1821-22 senesinde tekkenin şeyhi Arabacıbaşı Arif Baba'ya intisap etmiş ve tekkeye yerleşmiştir.¹¹¹ Eline geçen ipler ve şerit halinde yırttığı bez parçalarına durmadan düğümler atıp bunları sarığına ve elbisesine bağladığı için Dügümlü lakabıyla ün salan Hafız Mustafa Baba¹¹², himmetini isteyen dertlilere söz konusu düğümlerden vermek suretiyle bilhassa aşk ve sevda hastalarına şifa olmasıyla bilinmektedir. Üzerindeki elbise ve abasının tadat olunmaz düğümden ibaret olduğu¹¹³ söylenen Baba'nın üzerinde tam üç bin düğüm olduğu, sorulduğu anda saati dakikası dakikasına söyleyebilen ve herkesin ziyaretine gittiği bir kimse olduğu farklı kaynaklardan öğrenilmektedir.¹¹⁴

İstanbul'a geldikten sonra hacca giderek Hacı ünvanı aldığı bilinen Dügümlü Baba zaman zaman iskat-ı tekâlif derecesinde kendinden geçen bir meczup olsa da cezbe halinde daimi kalmamıştır.¹¹⁵ İnsanlara tavsiyelerde bulunan, yol gösteren, irşat ve nasihatlerde bulunan Dügümlü Baba'yı devletin en yüksek kademelerinden kimselerin şahsi sıkıntılarına çare olması ümidiyle himmetini istemeye gelmeleri mühimdir.¹¹⁶ Dügümlü Baba'nın vefat ettiği seneye denk düşen bir jurnal kaydında İstanbul'a giderken Konya civarında bir mevkide dinlenip Dügümlü Baba'dan dua aldıktan sonra devam edildiği anektodu mevcuttur.¹¹⁷ Vefatına dek tekkede bulunduğu bilinen Baba'ya ait bu bilgiyi teyit etmek zor görünse de, gerçek olması yahut kerametlerinden biri olması ihtimal dahilindedir.

Dügümlü Baba irtihalinden üç gün önce bazı kimselere haber vermiş, ölüm döşeginde birkaç derviş ve şeyhle yaptığı üç saat süren zikrin sonunda “Ya Hayy” esması ile ruhunu teslim etmiştir. 1283 senesinde Şaban ayının ilk günü (Cuma) (9 Şubat 1866) Arabacıbaşı Tekkesi'nde kaldığı odada Hakk'a yürümüştür. Vefat ettiğinde

¹¹⁰ Sakaoğlu, **Osmanlılar Ansiklopedisi**, s. 382.

¹¹¹ Konyalı, c.1, s. 261.

¹¹² Adil Özseven, **Evliyalar ve Yatırlar: İstanbul'da Ziyaret Yerleri**, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Ekim 1957, c. 5, sa. 99, s. 1581.

¹¹³ Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, **Aşçı Dedenin Hatıraları Aşçı İbrahim Dede**, İstanbul: Kitabevi yay., 2017, c. 2, s. 757-758.

¹¹⁴ Dursun Gürlek, **Ayaklı Kütüphaneler**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2008, s. 387.

¹¹⁵ Taşan, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel**, s.39.

¹¹⁶ Dügümlü Baba, meşhur sadrazamlardan Rüşdi Paşa'ya Vecihi Paşa ile refakat edeceklerini ima etmiştir ve nihayetinde ikisi de Taiif'te irtihal ederek yanyana defnedilmişlerdir. Bkz. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, İstanbul: Dergah yay., 1892, c. 1, s. 463.

¹¹⁷ Burhan Çağlar, **İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)**, İstanbul: Arı Sanat yay., 2010, s. 264.

dergâhın içerisindeki hazineye defnedilmiştir.¹¹⁸ Düğümlü Baba'nın mezar taşında, vefat tarihine denk düşen “Elā innā evliyā'e'llāhī lā ḥavfun ‘aleyhim ve lâ-hüm yaḥzenūn” ayeti ile “âşe sa'îden ve mâte şehîden” terkipleri yazılmıştır.¹¹⁹

2.2.2. Düğümlü Baba Tekkesi

Düğümlü Baba Tekkesi, Fatih (eski Eminönü) İlçesi, Binbirdirek Mahallesi, Atmeydanı Caddesi, 101 ada 62,63 parselde günümüzde Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan Pargalı İbrahim Paşa Sarayı'na bitişik olarak tesis edilmiş bir tekkedir.¹²⁰ Yapılış tarihi Sultan II. Bayezid devrine kadar uzanan ve ismini Kanuni Sultan Süleyman'ın vezir-i azamı Maktul İbrahim Paşa'dan alan söz konusu sarayın 18. yüzyıl ortalarından itibaren asıl fonksiyonundan uzaklaşarak çeşitli faaliyetlere tahsis edildiği bilinmektedir.¹²¹ Osmanlı dönemi boyunca törensel bir alan olarak kullanılmadıysa da hep açık bir alan olarak kalan Bizans'ın Hipodrom'u (At Meydanı) 19. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan eski çağ merakı sırasında oldukça ilgi çekmiştir.¹²² İki Roma İmparatorluğu döneminde ve onun ardılı Osmanlı döneminde At Meydanı'na İbrahim Paşa Sarayı gibi yapılar dışında yüksek yapı kondurulmamıştır.¹²³ Tekkenin yapısı ve bulunduğu bölgenin önemi bu bakımından mühimdir. Topkapı Sarayı'ndan sonraki en büyük sarayı olmasına rağmen beş avlusundan yalnızca iki avlusu bugüne gelmiştir. Düğümlü Baba Tekkesi gibi bazı kısımları da çeşitli nedenlerle yıkılarak bugüne ulaşmamıştır. 1850-60 yıllarında şehir toprak hukukunda yapılan değişiklikler ve devletin ekonomik sıkıntıları sebebiyle vakıflara ait kaynakların tükenmesi neticesinde, vakıf emlakı korunamaz olmuş ve abidelerin etrafındaki yerler işgal edilmiştir.¹²⁴

Tekke vakfiyesinden edinilen bilgilere göre h. 1237 (m. 1820/21) tarihinde araba ahırları olarak kullanılan kısmın iki gözü II. Mahmud Han tarafından Arabacıbaşı olan Arif

¹¹⁸ İlber Ortaylı, Vahdettin Engin, Erhan Afyoncu, **Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti**, İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008, c. II, s. 300.

¹¹⁹ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 1, s. 88.

¹²⁰ Mehmed Arif Köse, **İstanbul'un 100 Tekkesi**, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. yay., 2016, s. 120-121.

¹²¹ Baha Tanman, “Düğümlü Baba Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., 1994, c. 3, s. 107.

¹²² Zeynep Çelik, **19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul**, çev. Selim Deringil, haz. Muzaffer Özgüleş, İstanbul: Türkiye İş Bankası yay., 2015, s. 145.

¹²³ İlber Ortaylı, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, İstanbul: Timaş yay., 2007, s. 146.

¹²⁴ Beşir Ayvazoğlu, **Dünyayı Güzelleştirmek & Turgut Cansever'le Konuşmalar**, İstanbul: Kapı yay., 2019, s. 100.

Baba'ya tahsis edilmiştir.¹²⁵ Burada tekke kuran Arif Baba aynı zamanda tekkenin ilk şeyhidir. Arabacıbaşı tekkesi esas ününü meczuplara meskenlik etmesinden alır.¹²⁶ Düğümlü Baba'nın da aynı sebeple buraya yerleştiği muhtemeldir. Kaynaklarda tekke, Rufâî tekkesi olarak geçmekteyse de Arif Baba'nın Rufâî olmadığı; Turuk-ı aliyyeye¹²⁷ gönül verdiği bilinmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl'in, tekkede turuk-ı aliyyenin her birinin ayinlerinin yapılabileceğini belirtmesi de bunu desteklemektedir. Düğümlü Baba'nın Arif Baba'ya intisap ederek tekkeye yerleştiği bazı kaynaklarda mevcutsa da menâkıb-nâmede bu malumat mevcut olmamakla birlikte ikisi arasında yakın bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Üçüncü şeyhi olan Mehmet Ragıp Efendi'nin Rufâî tarikatine mensup olması nedeniyle Rufâî tekkesi olarak bilinen dergâh, Düğümlü Baba'nın mesken edinmesinin ardından Düğümlü Baba Tekkesi ismiyle anılmıştır.¹²⁸

Arif Baba'dan sonra sırasıyla iki oğlunun meşihate geçtiği tekkenin postnişinleri şu şekildedir: Arabacıbaşı Arif Baba (v. 1843), Muhyiddin Efendi (v. 2869), Hacı Mehmet Ragıp Efendi (v. 1875), Ahmet Raşit Efendi (v. 1892), Mustafa Efendi (v. 1900), Mehmet Arif Efendi (v. 1902), Hacı Mahmut Efendi (1903), Halepli Mehmet Sırrı Efendi (v. 1906), Şeyh İhsan Efendi (v. ?), Şeyh Şihabettin Efendi (v. ?).

Tekkede bulunan üç bölümün ilkinde *Düğümlü Baba'nın türbesi*, ikincisinde *semâ-hane* ve üçüncüsünde kadınlar mahfili yani *hare*m bulunmaktadır. Sonradan önüne eklenen iki oda şeyh ve ailesine tahsis edilmiş olup üçüncü oda kütüphanedir. Türbede beşi kadın sekizi erkek ikisi çocuk olmak üzere on beş kişi medfundur.¹²⁹ İsmâil Sâdık Kemâl ve eşinin de içinde bulunduğu bu kabirlerin nereye taşındığı hususunda bir malumat yoktur. Vakfiyeden erişilen bilgilere göre tekkenin duvarlarında İsmâil Sâdık Kemâl tarafından vakfedilmiş koleksiyon halinde 211 kıymetli levhanın asılı olduğu bilinmektedir. Bu levhalarda yazılı olan kıt'a ve şiirler menâkıb-nâmenin bir ve ikinci ciltlerinde nakledilmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından mühürlenene ve uzun müddet unutilan tekkede asılı olan levhaların ipleri çürüyerek yere düşmüş ve ne yazık ki yağmur

¹²⁵ Konyalı, c. 1, s. 261.

¹²⁶ Hür Mahmut Yücer, "XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâîler", Keşkül Dergisi, İstanbul, 2013,sa: 28, s. 30.

¹²⁷ Yüce tarikatler manasında bir saygı ifadesi olmakla beraber tek bir tarikatı değil, tarikatleri ifade etmek amacıyla kullanılır.

¹²⁸ Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceylan, İstanbul: İsam yay., 2015, s. 331.

¹²⁹ Konyalı, c. 1, s. 261.

sularıyla harab olmuştur. Saraydan türbeye gönderilmiş kıymetli iki avize de tekkenin kapısına kilit vurulduktan sonra uzun süre içeriye kimse girmediği için zincirleri çürüyerek yere düşmüş ve zayi olmuştur.¹³⁰ Müellifin kendi imal ettiği ve tekkeye vakfettiği bilinen saat gibi pek çok kültür eseri de yok olup gitmiştir. Tekkeden günümüze ulaşan en kıymetli miras, şüphesiz İsmâil Sâdık Kemâl'in kurduğu kütüphanede bulunan ve bugün Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunan eserlerdir.

1880-90 yıllarından sonra harab olan, yıkılan tekkede yalnızca Düğümlü Baba'nın kabrinin de bulunduğu bahçe ayakta kalmıştır.¹³¹ Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından canlılığını yitiren tekke 1964 senesinden sonra İbrahim Paşa Sarayı'ndaki tadilat bahanesiyle yıkılmıştır.¹³² Türbe yıkıldıktan sonra Sultan Ahmed Han türbesinin haziresine taşınan Düğümlü Baba türbesi bugün de orada bulunmaktadır.

Türbenin başında olduğu rivayet edilen asası ve manzûm sülûs hatlı kitabe levhasının akıbeti geçtiğimiz yıllara dek bilinmemekteydi. Düğümlü Baba'nın üzerinde birbirine eklemlenen düğümlerin bulunduğu 110 cm uzunluğunda ve halen Türbeler Müdürlüğü'nde korunan asası 2010 senesinde Pera Müzesi'nde gerçekleştirilen "Hipodrom/At Meydanı: İstanbul'un Tarih Sahnesi" isimli sergide teşhir edilmiştir.¹³³ 2018 yılında ise 19. yüzyılın en sıra dışı karakterlerinden Düğümlü Baba'ya ait kültür mirasının yaşatılması için Bağımsız Sanat Vakfı, Tarihsel Serüvende İstanbul Delileri ve Meczupları Projesi kapsamında Türbeler Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı Sultan I. Ahmet Han Türbesi taşınır kültür varlığı envanter defteri demirbaş listesine 19 numara ile kayıtlı, Düğümlü Baba'ya ait asanın restorasyonu ve konservasyonunu gerçekleştirmiştir.¹³⁴

2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar

Eserde peygamberler, sahabeler, şeyh ve veliler gibi dinî şahsiyetlerin yanı sıra kimi geçmiş dönemde yaşamış kimi ise Düğümlü Baba ile çağdaş olan padişahlar, devlet erkânından kimseler ve bazı meşhur şahsiyetler zikredilmiştir. Dönemin sosyal hayatına

¹³⁰ Konyalı, c. 1, s. 263-264.

¹³¹ Hüsnü Kınaylı, "Düğümlü Baba Tekkesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu yay., 1908, c. 9, s. 4608.

¹³² Nurullah Koltas, *İstanbul'un 100 Divanesi*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş yay., 2016, s. 132.

¹³³ *Hipodrom/ Atmeydanı: İstanbul'un tarih sahnesi = hippodrome / Atmeydanı : a stage for Istanbul's history*, haz. Ekrem Işın, İstanbul: Pera Müzesi yay., 2010, c. 2, s. 236.

¹³⁴ http://istanbulmeczuplari.com/Detail/restorasyonu_ve_konservasyon_calismalari. Erişim tarihi: 27. 08.2020.

dair pek çok malumatı içermesi bakımından bir tarih vesikası olan eserde geçen bu isimler hakkında ulaşılabilen kısa bilgiler sunulmuştur.

2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler

a. Peygamberler

Hiz. Muhammed'den (sav) genellikle hadis rivayeti olan yerlerde bahsedilmiştir.¹³⁵ Bir yerde ise Hiz. Âişe'nin gördüğü rüya bağlamında zikredilmiştir.¹³⁶ Hiz. Süleyman, mühr-i Süleymân terkibiyle ve Sebe melikesi Belkıs ile birlikte zikredilmiştir.¹³⁷ Hiz. Mûsâ, Şuayb peygamberle birlikte zikredilmiş; kızıldenizi yarması, elinin bembeyaz kesilip nur gibi parlaması (yed-i beyza), asasını ejdere çevirmesi, asasını taşla vurmaıyla on iki çeşmenin fışkırması ve Kıpti birine dokunduğunda ölmesi mucizeleri zikredilmiştir.¹³⁸ Hiz. Yûsuf'un kuyuya düşmesinden bahsedilmiştir.¹³⁹ Hiz. İsa'nın da yine Hiz. Âişe'nin gördüğü rüyadan bahsedilen kıt'ada ismi zikredilmiştir.¹⁴⁰ Sabırdan bahsedilen kıt'ada ise Hiz. Eyüp'ün sağlığını, malını ve evlatlarını kaybetmesinden bahsedilmiştir.¹⁴¹

b. Sahâbeler

Sahâbelerden Hiz. Âişe, gördüğü bir rüyayı babasına anlattığı ve onun da yorumladığı kıt'a da Hiz. Ebubekir, Hazret-i Sıddık; Hiz. Ömer ise Cenâb-ı Fârûk lakabıyla birlikte anılmıştır.¹⁴² Hiz. Âişe'nin odasına üç tane ayın düştüğünü söylediği rüyasını, Hiz. Ebubekir odaya üç zât-ı celîlin defnolacağı şeklinde tabir etmiştir. Bu isimler Hiz. Peygamber (sav), Hiz. Ebubekir ve Hiz. Ömer olmuştur. Hiz. Ali, Hazret-i Kerrâr lakabıyla anılmıştır.¹⁴³ Abdurrahman b. Avf, Hazret-i İbn-i Avf şeklinde sadece bir yerde zikredilmiştir.¹⁴⁴ Bedir Gazvesi'nde düşman saflarında bulunan ve kendisine saldıran babasını öldürmek zorunda kalan Ebu Ubeyde b. Cerrâh ise Cenâb-ı 'Âmir lakabıyla

¹³⁵ K. 101, K. 102, K.B. 8, K.B. 11.

¹³⁶ K.B. 10/ 39-44.

¹³⁷ KAS. 1/4.

¹³⁸ K.B. 7/20-26.

¹³⁹ K.B. 7/27-28.

¹⁴⁰ K.B. 10/45.

¹⁴¹ K. 84/10-11.

¹⁴² K.B. 10/39-43.

¹⁴³ K.B. 5/18.

¹⁴⁴ K.B. 3/15-17.

anılmış ve bu hadisenin Mücâdele Suresi 22. ayetin nüzul sebebi olduğundan bahsedilmiştir.¹⁴⁵

c. Şeyh ve Veliler

1. Arabacıbaşı Ârif Baba¹⁴⁶

Ser-arabacıyân-ı hâssa olan Hacı Ahmet Ağa'nın oğludur. Sultanahmed'de yaşamış veli kabul edilen bir zâttır. Düğümlü Baba gibi pek çok meczûbun kendisine bağladığı ve bu yüzden tekkeyi mesken edindikleri rivayet edilir. Kendisinden sonra oğullarından Muhyiddin Efendi'nin (v. 1870) tekke şeyhliğini devam ettirdiği; sonra da Rifâî tarikatine mensup diğer oğlu Hacı Mehmed Ragıp Efendi'nin (v. 1876) şeyhliği devam ettirdiği bilinmektedir. 1256/1843 senesinde vefat etmiş ve Karacaahmet'e defnolunmuştur.¹⁴⁷

2. Osman Selahaddin Efendi¹⁴⁸

Menâkıb-nâmede Şeyh Osman Efendi olarak ismi geçen ve şanının şeyhler içinde yüce olduğu belirtilen şahsiyet, Yenikapı Mevlevihânesi'nin en önemli şeyhlerinden olan ve 19. Yüzyılın siyasi hayatına damgasını vuran Osman Selahaddin Dede (v.1304/1887) olmalıdır. 1235/1820 senesinde İstanbul'da dünyaya gelen Osman Selahaddin Dede, yine bu dergâhın postnişinlerinden Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede'nin oğludur. Ahlaki ve siyasi risaleler ile bazı tasavvufi şiirler kaleme almıştır ve senelerce Mesnevî-i Şerîf okutmuştur. Tekkede medfûn olan Osman Dede'nin yerine oğlu Celâleddin geçmiştir.¹⁴⁹ Menâkıb-nâmede Düğümlü Baba, Osman Dede'nin hacca gidecekken bunun ona nasip olmayacağını söylediği nakledilmiştir. Biyografik kaynaklarda hacı olduğuna dair bir malumatın olmaması da bunu destekler niteliktedir.

3. Karaca Ahmed¹⁵⁰

Abdalân-ı Rum zümresine mensup olan Türkmen dervişi Karaca Ahmed (v. 1371-1390) meşhur Anadolu erenlerindendir. Orhan Gazi döneminde Üsküdar'a gelerek bugün kendi adıyla anılan türbe ve mezarlığın bulunduğu bölgeye yerleşen Karaca Ahmed, kurduğu tekkede pek çok derviş yetiştirmiştir. Anadolu'nun birçok bölgesini gezerek kurduğu tekkelerle Anadolu'nun İslamlaşmasında önemli rol oynayan Karaca Ahmed aynı

¹⁴⁵ K.B 11/29-30.

¹⁴⁶ K. 43/4-8, K. 59/3-5.

¹⁴⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 308.

¹⁴⁸ K.B. 13/2-3.

¹⁴⁹ Sezai Küçük, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Simurg yay., 2003, s. 122; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 1310; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 171.

¹⁵⁰ K. 58/9.

zamanda hastaları tedavi etmesiyle ve kerametleriyle şöhret bulmuştur. Üsküdar'da bulunan Karacaahmet Mezarlığı da onun adına izafe edilmiştir. Menâkıb-nâmede mezkur mezarlıktaki her defin esnasında Karaca Ahmed'in orada bulunduğu rivayet edilir. Karaca Ahmed'in ruh hastalıklarını tedavi eden bir hekim olduğu inancı bugün de halk folkloru arasında devam etmektedir.¹⁵¹

4. Şeyh Şâmil¹⁵²

Dağıstan'ın Gimri köyünde doğan ve Rus işgaline karşı direnişiyle tanınan lider ve mücahid şahsiyet Şeyh Şâmil (v. 1871), Nakşibendî şeyhi Cemâleddin Gazi-Kumukî'den dinî ilimleri tahsil etmiş ve Kuzey Kafkasya müslümanlarının XVIII. yüzyılın sonlarında Ruslar'a karşı başlattıkları, Ruslar'ın müridizm, kendilerinin gazavât adını verdikleri direniş hareketi, bu hareketine lider olarak seçilen Molla Muhammed'in en önemli yardımcısı olan Şeyh Şâmil Rus İmparatorluğu'nun güçlü orduları karşısında unutulmaz destanî bir mücadele vermiştir. Şeyh Şâmil, Rus işgaline karşı direnen Kafkas kavimlerinin hâfızasına nakşedilmiştir. Bir Nakşibendî şeyhi olan Şâmil lider (imam) seçildikten sonra güçlü hitabeti, kararlı tutumu, askerî ve siyasî dehasıyla Dağıstan'da ve bütün Kafkasya'da önemli rol oynamıştır. Hem idarî hem dinî otorite olması sebebiyle yazışmalarında imam ve emîrî'l-mü'minîn unvanlarını kullanmış, hükmü altındaki bölgelerde idarî sistemi yeniden düzenlemiştir.¹⁵³

2.2.3.2. Devlet Erkânı

1. Bezmiâlem Vâlide Sultan¹⁵⁴

Sultan II. Mahmut Han'ın hanımı ve Sultan Abdülmecid Han'ın annesi olan Bezmiâlem Vâlide Sultan (v. 1853), hayır ve hasenatlarıyla meşhurdur.¹⁵⁵ Oğlunun padişahlığı sırasında devletin kendisine tahsis etmiş olduğu maaş ve diğer gelirlerini fakirleri doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek, rahmet ve şükranla anılmasına vesile olacak pek çok hayır eseri yaptırmak yolunda sarfetmiştir. Bu arada tarikat erbabını gözetmeyi, tekke ve dergâhlara büyük ölçüde bağışlarda bulunmayı da ihmal etmemiştir.¹⁵⁶ 1853 senesinde

¹⁵¹ Haşim Şahin, "Karaca Ahmed", *DİA*, İstanbul: TDV yay, 2001, XXIV, 374-375.

¹⁵² K. 16/5.

¹⁵³ Mustafa Budak, "Şeyh Şâmil", *DİA*, XXXIX, s. 67-70.

¹⁵⁴ K. 77/6.

¹⁵⁵ Sevinç Kuşoğlu, *Hüznün ve İhtişamın Anneleri : Osmanlı'nın Valide Sultanları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yay., 2012, s. 203.

¹⁵⁶ M. Hüdâî Şentürk, "Bezmiâlem Vâlide Sultan", *DİA*, IV, s. 108-113.

vefat etmiş ve eşinin yanına defnedilmiştir.¹⁵⁷ Çok sayıda hastane, mektep, cami ve çeşme yaptıran Valide Sultan'ın yaptırdığı Dolmabahçe Camii de menâkıb-nâmede bahsedilmiştir.

2. Mustafa Paşa (İşkodralı)¹⁵⁸

Arnavutluk İskenderiyesi İşkodra sancağı mutasarrıflığını elinde bulunduran Mustafa Paşa (v. 1860) Buşat köyüne nisbetle Buşatlı olarak tanınan aileye mensuptur. Bu sebeple Buşatlı veya İşkodralı Mustafa Paşa diye anılır. Yazdığı şiirlerde kullandığı “Şerîfi” mahlası dolayısıyla Şerîfi Mustafa Paşa olarak da bilinir. Şair ve devlet adamı olan Mehmed Âsaf Paşa'nın oğludur. Üstün başarılarından sonra kendisine İşkodra sancağına ek olarak Ohri ve İlbasan mutasarrıflıkları verilmiştir. Hizmetleri dolayısıyla II. Mahmud'un iltifatına mazhar olan Mustafa Paşa, 1831'den sonra Süleymaniye bölgesinde ikamet etmiştir.¹⁵⁹ Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde aldığı valilik ve tekrar Rumeli'de aldığı mutasarrıflık vazifelerinin ardından son görev yeri olan Medîne'de şeyh-i haremlikte bulunmuştur. Menâkıb-nâmede Paşa'nın Düğümlü Baba'ya gelerek şeyh-i haremlik talebi için himmet istediği ve bunun gerçekleştiği nakledilmiştir. Oğulları Hasan Hakkı Paşa ve Mahmud Paşa da Osmanlı Devleti'nde üst düzey yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. En küçük oğlu Şûrâ-yı Devlet üyelerinden Ali Rızâ Bey'dir.¹⁶⁰

3. Davud Paşa¹⁶¹

Tiflis'te Gürcü bir ailenin oğlu olan Davud Paşa (v. 1851) önce Bağdat vâlisi Süleyman Paşa'nın kölesi ve sonra da damadı olmuştur. 1815'ten sonra Osmanlı hükümeti tarafından vezâret rütbesiyle Bağdat valiliğine getirilmiştir. Dâvud Paşa öncelikle kendisi için tehlike oluşturan bazı Arap, Kölemen ve Kürd reislerini ortadan kaldırarak kısa sürede Bağdat ve yöresinde güvenliği sağlamıştır. Ardından Bağdat ve çevresinde imar, eğitim, ziraat ve sanayi alanlarında bazı ıslahatlara girişerek mevcut cami ve medreseleri onarttığı gibi yenilerini de inşa ettirmiştir. 1831'den sonra Dâvud Paşa ailesiyle birlikte İstanbul'a gönderilen Davud Paşa, 1833 yılında Bosna'ya vali olarak tayin edilmiştir.¹⁶² İki yıl sonra Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbiâli reisliğine getirilmiş; 1839 yılında Ankara valisi olmuş, 1840'ta azledilmiştir. Yaşı hayli ilerlediği için şeyhülharemlîğe tayin isteği kabul edilmiş

¹⁵⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 9.

¹⁵⁸ K.B. 10/1.

¹⁵⁹ Mustafa L. Bilge, “Mustafa Paşa, Buşatlı”, *DİA*, XXXI, s. 344-45.

¹⁶⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, S. 842.

¹⁶¹ K. 24/1-10.

¹⁶² Zekeriyâ Kurşun, “Dâvud Paşa, Kölemen”, *DİA*, IX, S. 38-39.

ve bu görevde iken Medine’de vefat etmiştir.¹⁶³ Düğümlü Baba ile görüşmelerinin İstanbul’da olduğu bu yıllarda gerçekleşmesi muhtemeldir. Menâkıb-nâmede önceki görevlerinden de bahsedilmiş ve Düğümlü Baba’nın Medine’de harem şeyhi olacağını haber verdiğinden bahsedilmiştir.

4. Hulûsî Ahmed Efendi (Şirvânizâde)¹⁶⁴

Menâkıb-nâmede Düğümlü Baba’nın ibn Şirvânî, zâde-i Şirvânî şeklinde zikrettiği şahıs Şirvanlı İsmail Hakkı Efendi’nin oğlu ve Mehmed Rüşdi Paşa’nın kardeşi olan Hulûsî Ahmed Efendi (v. 1889) olmalıdır. Zira Düğümlü Baba, darda olan kimseleri kendisine göndererek o kimselerin rızkına sebep olduğunu belirtmiştir. 1874’te İstanbul kadısı olan Şirvânizâde, 1877’de memuriyetle Afganistan’a gönderilmiştir. Şu hâlde beşinci cildin yazıldığı 1876 senesinde İstanbul’da sadarete olması gereken Hulûsî Ahmed Efendi 1889’da vefat etmiştir.¹⁶⁵

5. Hâfız Mehmed Paşa¹⁶⁶

19. Yüzyıl Osmanlı dönemi Diyarbekir valilerinden, Çerkez asıllı olan Hâfız Mehmed Paşa (v. 1866) İzmit Redif Komutanı Ferik Sadeddin Paşa’nın babası, Serdar-ı ekrem Ömer Paşa’nın kayınpederidir. Kuvvetli olduğundan pehlivanlığıyla da şöhret bulmuştur. Dindarlığı ve doğruluğuyla bilinen Hafız Ahmet Paşa top ve tüfek yapmakla uğraşırdı. Enderun’da yetiştirilerek tebdil hasekisi olmuştur.¹⁶⁷ Nizamiye Ordusu’nda binbaşı, 1828’de miralay ve sonra süvari livası olmuş; 1833’te İşkodra mutasarrıflığı görevine atanmıştır. Kasım 1836’da vezirlik rütbesiyle Kürdistan ve Sivas valisi olup 1839’da Erzurum Valisi olmuştur. Zaptiye müşirliği görevinden sonra sırasıyla Yanya, Üsküp, Bosna, Edirne, Konya ve Trabzon valiliği yapmış ve 1862’de şerh-i harem yapılmıştır. Medine’de kalmış ve burada vefat etmiştir.¹⁶⁸ Menâkıb-nâmede Paşa’nın Düğümlü Baba’yı ziyarete geldiği ve şeyh-i harem olacağını haber verdiği nakledilmiştir.

6. Hasan Fehmi Efendi¹⁶⁹

Akşehirli olan Hasan Fehmi Efendi (v. 1881) Ilgınlı Osman Efendi’nin oğludur. İlk tahsilini burada yaptıktan sonra öğrenimine Konya’da devam etmiş; sonrasında arkadaşı

¹⁶³ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 408.

¹⁶⁴ K. 72, K. 73.

¹⁶⁵ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 677.

¹⁶⁶ K. 35/1.

¹⁶⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 557.

¹⁶⁸ Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 74.

¹⁶⁹ K. 37/6.

Kara Halil Efendi ile birlikte İstanbul'a giderek Vidinli Mustafa Efendi'nin derslerine katılmıştır. Bu sırada açılan ruûs imtihanında birinci olarak Ayasofya Camii'nde ders vermeye başlamış ve bu derslerdeki başarısıyla dikkati çekerek Şehzade Abdülaziz'in kavâid ve edebiyât-ı Arabiyye dersleri hocalığına tayin edilmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkması ile birlikte itibarı ve mevkii yükselmiştir. Defaten Mekke, Anadolu ve Rumeli pâyesi olan Hasan Fehmi Efendi 1868'de şeyhülislam olmuştur. 1877'de Medine'de vefat etmiştir.¹⁷⁰ Menâkıb-nâmede İstanbul'a geldiği ilk zamanlarda fakirlik çekerken Düğümlü Baba'nın devlet umurunda üstün yerlere geleceğini ima etmesi anlatılmıştır.

7. Besim Mehmed Ağa¹⁷¹

Gençliğinde saray hademelerinden olan Besim Ağa (v. 1871) musahib, ser-musahib ve hazine vekili olmuştur. 1855 senesinde dârüssaâde ağası olduktan sonra nâib-i harem olmuştur. 1871'de şeyh-i harem olduktan sonra Medine'de vefat etmiştir. Menâkıb-nâmede Düğümlü Baba'nın kendisine himmet ettikten sonra nâib ve şeyh-i harem olduğundan söz edilmiştir.¹⁷²

8. Tayfur Ağa¹⁷³

Sarayda yetişerek hazine-i hümayûn vekili olan Tayfur Ağa (v. 1850) 1844 senesinde dârüssaâde ağası olmuştur. Akıllı bir kimse olarak tarif edilen Tayfur Ağa 1850 senesinde şeyh-i harem olmuş ve o senenin sonunda vefat etmiştir.¹⁷⁴

9. Hüseyin Paşa¹⁷⁵

Menâkıb-nâmede Düğümlü Baba'nın veba korkusunda olduğunu fark ettiği ve endişe etmemesini söylediği, topallığıyla meşhur şahsiyetin, terfi ederek 5. ordu miralay ve livâ rütbesiyle Arabistan meclisi azası olan Hüseyin Paşa (v. 1851)¹⁷⁶ olması ihtimal dâhilindedir. Zira menâkıb-nâmede Paşa'nın Hicaz'a gideceği zikredilmiştir. Topal namıyla kaynaklarda geçen diğer bir Hüseyin Paşa'nın vefatı 1967 olduğundan bu isim olması ihtimal dahilinde görünmemektedir.

¹⁷⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 627; Mehmet İpşirli, İlyas Çelebi, "Hasan Fehmi Efendi", *DİA*, XVI, s. 320-322; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 10.

¹⁷¹ K. 42/2.

¹⁷² Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 319.

¹⁷³ K. 100/5.

¹⁷⁴ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, s 1625.

¹⁷⁵ K. 1/1.

¹⁷⁶ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, s 716.

10. Abbas Hilmi Paşa¹⁷⁷

Mehmed Ali Paşazade Tosun Paşa'nın oğlu olan Abbas Hilmi Paşa (v. 1854) sadık ve mutedil bir kimsedir.¹⁷⁸ Oğlu İlhâmi Paşa hanedana damat olma şerefine nail olmuştur. 1848 ve 1892'de olmak üzere iki kez Mısır valiliği vazifesine gelmiştir.¹⁷⁹

11. İlhâmi İbrahim Paşa¹⁸⁰

Mısırlı Abbas Hilmi Paşa'nın oğludur. 1849'da mîrimirân, 1853/54'te ise Münire Sultan'a namzed olup mirlivâ olmuştur. 1857'de düğün töreni icra olan İlhâmi Paşa, 1860'ta yaşı yirmi beşi henüz geçmişken vefat etmiştir. Na'şısı Mısır'a götürülerek orada defnedilmiştir.¹⁸¹ Menâkıb-nâmede Düğümlü Baba'nın leblebi vererek Medine'ye gitmesini söylediği Kaşgarlı Şerif isminde birinin Mısır'a vardığında hasta bulunan İlhami Paşa'ya leblebilerden vererek şifa bulması hadisesi nakledilmiştir.

12. Hüsni Hüseyin Paşa¹⁸²

Mora muhacirlerinden Abdülkerim Efendi'nin oğlu olan Hüsni Hüseyin Efendi (v. 1877), gençliğinde Zaptiye Meclisi kitabetine tayin olduktan sonra Tırhala, Yanya, Girit, Rumeli, Selanik valiliği görevlerini ifa ettikten sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid ve Hüdâvendigâr valiliklerinde de bulundu. Zaptiye müşirliği ve Prizren valiliğinde de bulunan Hüsni Hüseyin Paşa'nın Rıfâî tarikatına mensup ve dervişlere muhib bir kimse olduğu rivayet edilmiştir. Resmi muamelatta sert karakterli biri olduğu belirtilen Paşa'nın Manzûme-i Hüsn-i Eser isimli matbu bir eseri olduğu da bilinmektedir.¹⁸³ Düğümlü Baba Hüseyin Hüsni Paşa henüz Selanik valisi değilken rızkının orada olacağını söylemiştir.

13. Ali Aşkâr Paşa¹⁸⁴

Önceleri Enderun ağaları talimine memur ve yüzbaşı olan Ali Aşkar Paşa (v. 1868) 1827 senesinde binbaşı ve süvâri miralay olmuştur ve Bağdad'a memur edilmiştir. Askeri bilgisi ve yiğitliğinin idareciliğinden üstün olduğu belirtilen Paşa, Trablusgarp, Sivas, Konya, Musul ve Şam valiliklerinde bulunduktan sonra 1861'de emekli olmuştur. 1286'a vefat etmiş ve Eyüp'e defnedilmiştir.¹⁸⁵

¹⁷⁷ K.B. 5/7.

¹⁷⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 47.

¹⁷⁹ Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 43.

¹⁸⁰ K.B. 5/6.

¹⁸¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, s 794.

¹⁸² K. 10/1.

¹⁸³ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c.1, s.679-681; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 80.

¹⁸⁴ K. 22/1.

¹⁸⁵ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 243; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 62.

14. Ali Paşa¹⁸⁶

Örfî Paşa'nın oğlu olan Ali Paşa (v. 1889) mektûbî-i sadr-ı âliye girerek Kaptan Mehmet Ali Paşa'ya dîvân kâtibi olmuştur. 1868'de Şûrây-ı Devlet'e âzâ olmuş; Erzurum, Trabzon valiliği ve şehreminliği görevlerinden sonra Paris büyükelçisi olmuştur. Edirne ve Hüdâvendigâr valiliklerinden sonra 1878 senesinde Şûrâ-yı Devlet reisi olmuştur. Aydın ve Beyrut'ta da valilik yaptıktan sonra 1889'da Beyrut'ta vefat etmiştir. Dil bilir, zeki ve tedbirli biri olarak vassfedilen Ali Paşa Erenköyü'nde medfundur.¹⁸⁷ Menâkıb-nâmede halefi olduğu Davud Paşa ile aralarında var olan çekişmeden bahsedilmiştir.

15. Mustafa Nûrî Paşa¹⁸⁸

İzmirli olan Mustafa Nûrî Paşa (v. 1890) İzmir baş âyanı Mansûrîzâde Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. İstanbul'a gelip kitabet tahsil ederek mektûbî-i hâriciyyeye çırak, arından 1859'da Tanzimat Meclisi 1860'ta Meclis-i Vâlâ başkâtibi nihayet 1863'te Mâbeyn-i Hümâyûn başkâtibi olmuştur. Mustafa Nûrî Paşa'nın Osmanlı tarihçileri arasında önemli bir yer edinmesini sağlayan ve kendi adını yaşatan Netâyicü'l-Vukûât adlı bir tarihî eseri mevcuttur. Dört ciltten oluşan kitabını sekiz yıl süren (1873-1881) Defter-i Hâkânî nâzirliği sırasında kaleme almıştır. Vakur, doğru, iyiliksever, başarılı ve doğru bir kimse olarak anlatılan Mustafa Nûrî Paşa, Sadaret müsteşarlığı, maarif ve evkaf nazırlığı gibi pek çok önemli vazifede bulunduktan sonra 1890'da vefat etmiş ve Süleymaniye'ye defnedilmiştir.¹⁸⁹ Menâkıb-nâmede Paşa'nın Düğümlü Baba'yı himmet istemek niyetiyle ziyaret ettiği eserde anlatılmaktadır. Rivâyete göre, Sultan Mahmud kız kardeşiyle Mustafa Paşa'yı evlendirmek istemiştir. Düğümlü Baba'nın akçelerle gelip himmet isteyen Paşa'nın getirdiklerini almayarak bu evliliğin ona nasip olmayacağını söylediği ve herkesin beklemesine rağmen evliliğin gerçekleşmediği aktarılmıştır.

16. Ali Gâlib Paşa¹⁹⁰

Mustafa Reşid Paşa'nın oğlu olan Ali Gâlib Paşa (1859) mektûbî-i sadâret ve sonra âmedî halifelerinden olmuştur. 1851'de Fatma Sultan'a namzet olup Mecâlis-i Âliye ve Meclis-i Vâlâ azalığıyla vezirlik rütbesi verilmiş; 1854'te düğünleri olmuştur. Hazîne-i hassa, hariciye, evkaf ve ticaret nazırlığı vazifelerinde bulunduktan sonra 1859 senesinde

¹⁸⁶ K. 24/2.

¹⁸⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 279; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 64.

¹⁸⁸ K.B. 12/1.

¹⁸⁹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, s 1275; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 111; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.3, s.101.

¹⁹⁰ K. 29/1.

Beykoz'dan Baltalimanı'ndaki yalısına kayıkla gelirken bir vapura çarpıp boğularak vefat etmiştir.¹⁹¹ Eserde Dügümlü Baba'nın gece vakti denizde yolculuk yapmaması konusunda kendisini uyardığı ancak gece bindiği kayığı vapurun çiğnediği ve Paşa'nın boğulduğu nakledilmiştir.

17. Nevres Paşa¹⁹²

Enderun'da yetişip şehzadeliğinde Sultan Abdülaziz'in dairesinde bulunan Nevres Paşa (v. 1872) 1861/62'de başmâbeynci olmuştur. Aynı yıllarda Hüdâvendigâr valisi olduktan sonra mâliye ve mâârif nazırlığı vazifelerinde bulunmuştur. Toplamda üç defa ser-kurenâ olan Nevres Paşa 1872'de Avrupa'da Niş şehrinde tedavi için bulunduğu sırada vefat etmiştir. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Kanlıca'da defnedilmiştir. Tatlı dilli, zevke düşkün, akıllı ve sadık bir kimse olduğu rivayet edilmiştir.¹⁹³ Menâkıb-nâmede Dügümlü Baba'nın fakir zamanında ziyarete gelen Nevres Paşa'ya ikbal bulacağını haber verdiği; ancak işreti acilen terk etmesini söylediği anlatılmıştır. Paşa'nın içkiyi terk etmeye yemin ettiği ancak ikbal bulduktan sonra daha da arttırdığı ve vefatına da bunun sebep olduğu nakledilmiştir.

18. Mustafa Reşid Paşa (Koca)¹⁹⁴

Eserde beytül-malden elde ettiği imkanla konak alarak tamir etmesi üzerine Dügümlü Baba'nın bu konağın ona ve ailesine hayır getirmeyeceğini, orada oturamayacaklarını söylediği Reşid Paşa, Koca ve Büyük lakaplarıyla anılan Mustafa Reşid Paşa (v. 1858) olmalıdır. Babası II. Bayezid evkafı rûznâmçecisi Mustafa Efendi olup Mora seraskerliğinde mühürdâr olduktan sonra 1826'da İstanbul'a dönerek sadâret mektûbi kalemine girip ordu ile harbe gitmiştir. 1833'te Halil Paşa ile Mısır'a memur olduktan sonra Paris orta elçisi ve Londra sefirliği vazifelerine getirilmiştir. 1839'dan sonra iki kez hâriciye nazırı; altı kez ise sadrazam olan Reşid Paşa Tanzimat döneminin az sayıdaki misyon sahibi devlet adamlarındandır. Tanzimat'ın mimarı olarak görülen Paşa, dış siyasetin ana çizgisinin belirlenmesinde önemli rol oynamış olan Reşif Paşa geçirdiği kalp krizi neticesinde 1858'de vefat etmiştir. Türbesi Beyazıt Camii Külliyesi yanındadır.¹⁹⁵ Devlet imkânlarının şahsî zenginlikler için istismar edilmesi Tanzimat

¹⁹¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 542; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 63;

¹⁹² K. 33/2.

¹⁹³ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, s 1253; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 99.

¹⁹⁴ K. 34/1.

¹⁹⁵ Kemal Beydilli, "Mustafa Reşid Paşa", *DİA*, XXXI, s. 348-350; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s. 1384-1385; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 111.

ricâlinin önlemeye azmettiği ilkelerinden olmakla beraber bu hususta kendisinin de iyi bir örnek teşkil ettiğini söylemek mümkün değildir. Saraya yaklaşıp nüfuz ve zenginlik sağlama temayülü dikkati çekmiştir. Oğlu Ali Galib Paşa'nın damatlığı da bu anlamdadır. Şahsen sakin tabiatlı ve nazik, zeki ve yetenekli bir idareci olmakla beraber kendisine yapılanları unutmaz ve fırsat çıktıkça karşılık vermekten kaçınmayan biri olarak bilinen Paşa'nın, eserde de bu hususta bahsi geçmektedir. Beytû'l-malden elde ettiği imkanla kendisine konak alarak tamir etmesi üzerine Düğümlü Baba'nın bu konağın ona ve ailesine hayır getirmeyeceğini, orada oturamayacaklarını söylediği rivayet edilmiştir.

19. Hâfız Mehmed Paşa¹⁹⁶

Kuvvetli olduğundan pehlivanlıkla şöhret bulan Hâfız Mehmed Paşa (v. 1866) çerkeştir. Sarayda yetişerek tebdil hasekisi olmuş; Nizâmiye Ordusu kuruluşunda binbaşı, miralay ve sonra süvârî livâsı olmuştur. Hayatı boyunca pek çok önemli vazifede bulunmuş olan Hâfız Paşa, Erzurum, Yanya, Üsküp, Bosna, Edirne, Konya ve Trabzon valiliği yapmıştır. 1859'da Çerkeslerin göçmeleriyle teşekkül eden Muhâcirîn Komisyonu'na reis olmuş; 1862'de ise şeyhü'l-harem olmuştur. Son vazifesinden sonra Medine'de kalarak 1866'da orada vefat etmiştir.¹⁹⁷ Kaynaklarda dindar ve doğru biri olarak vasedilen Hâfız Paşa'dan eserde de bu şekilde bahsedilmiş; Düğümlü Baba'nın Medine'ye gidip orada duracağını haber verdiği anlatılmıştır.

20. Es'ad (Ahmed) Paşa¹⁹⁸

Sakız doğumlu olan Esad Paşa, pek çok önemli devlet görevinde bulunmuş olan Es'ad Paşa (v. 1875) İşkodra valiliği yapmış, Hassa Ordusu komutanı ve serasker olduktan sonra Sivas valiliği yapmıştır. Bahriye nazırlığından sonra ikinci defa serasker olmuş ve 1873'te sadrazam olmuştur. İlk sadrazamlığından sonra kısa süre içinde Konya valisi, ordu komutanı, Suriye valisi ve tekrar Bahriye nazırı olduktan sonra 1875'te ikinci defa sadrazam olmuştur. Kısa süren sadrazamlığından sonra Aydın valisi olmuş; 1875'te Sakız'a gidip İzmir'e dönüşünün ardından ateşli hummaya yakalanarak vefat etmiştir.¹⁹⁹ Kaynaklarda dil bilir, zeki, iyilik sever, çalışkan, iffetli, iyi huylu ve güler yüzlü bir asker olarak vasedilen Es'ad Paşa'nın eserde Düğümlü Baba'dan himmet aldığı belirtilmiştir.

¹⁹⁶ K. 35/1.

¹⁹⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s. 557-558; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 74.

¹⁹⁸ K. 45/1.

¹⁹⁹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s. 486; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 57.

Düğümlü Baba'nın kendisine vefatına dek üzerinden Allah dostlarının himmetinin eksik olmaması için dua ettiği ve bu sebeple ömrü boyunca çok mansıp elde ettiği; iki kez de sadarete geldiği aktarılmıştır.

21. (Mehmed) Hâlet Paşa²⁰⁰

Eserde zâdegân sınıfından olduğu belirtilen Mehmed Hâlet Paşa (v. 1879) Kaptan Abdülkadir Paşa'nın oğludur. Hâlet Paşa Bahriye mektupçusu ve Şam defterdarı olduktan sonra 1854 senesinde Anadolu Harp Ordusu defterdarı olmuştur. Aynı sene Bursa nâzırı olduktan sonra Trablusgarb, Edirne, Sivas, Konya ve Suriye valiliği yapmıştır. 1876'da ticaret nazırı ve ardından Ayan Meclisi'ne aza olmuş; 1877'de ise Cidde valisi olmuştur. Kaynaklarda yumuşak huylu, dindar, gayretli, cömert ve dervişmeşrep biri olarak anlatılan Hâlet Paşa 1879'da vefat etmiştir.²⁰¹ Menâkıb-nâmede Bursa'dan geldiği dönemde fakirlik çektiği söylenen Hâlet Paşa'ya Düğümlü Baba'nın hangi mertebelerde ne mansıplar elde edeceğini ve büyük bir ev yapacağını haber verdiği nakledilmiştir.

22. Tâhir Mehmed Paşa (Çengelzâde)²⁰²

1843'te tophane ferikliğinden vezirlik pâyesiyle kaptân-ı deryâ olan Tâhir Paşa (v. 1850), Osmanlı tarihinin en büyük kaptanlarından sayılmıştır.²⁰³ Cezayir Ocağı'nda bulunduktan sonra Tersâne-i Âmire'ye giren Tâhir Paşa Navarin Savaşı'nda donanma kumandanlığında bulunmuştur. Akıllı, tedbirli, cesur ve sert dilli biri olarak anlatılan Tâhir Paşa 1845'te Edirne; 1847'de Bosna valisi olduktan sonra 1850 senesinde vefat etmiştir. Na'sı İstanbul'a getirilerek Eyüp'e defnedilmiştir. Oğulları Âsım Paşa, Halim Bey ve Hasan Bey'dir.²⁰⁴ Eserde oğlu Asım Bey'in o sırada Edirne'de olan babasını özlediği için İstanbul'a gelmesini istediğinden Arif Baba'ya geldiği; Arif Baba'nın vesile olarak ertesi gün celbini padişahın emrettiği nakledilmiştir.

23. Hakkı (İsmâil) Paşa²⁰⁵

Ricâlden Uzun Sâlih Efenedi'nin oğlu olan Hakkı Paşa (v. 1868) sadâret mektûbi odasından yetişip 1840'ta mâbeyn-i hümayûn kâtibi olmuş 1855'te ise baş kâtip olmuştur. 1861'de bâlâ rütbesiyle sadaret müsteşarı olduktan sonra evkâf-ı hümayûn ve mâbeyn-i hümayûn nâzırı olmuştur. 1864'te vezirlik verilen Hakkı Paşa, 1868'de veremden vefat

²⁰⁰ K. 40/1.

²⁰¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 564; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 95.

²⁰² K. 59/1.

²⁰³ İsmail Hâmi Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*, İstanbul: Türkiye yay., 1971, s. 71.

²⁰⁴ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, s 1616; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 105.

²⁰⁵ K. 70/2.

etmiş, Eyüp'e defnedilmiştir.²⁰⁶ Çelebi, yumuşak huylu, devlet işlerine vakıf usta bir kâtip olarak tavsif edilen Paşa'yı sıradan bir kâtip iken gören Dügümlü Baba'nın kendisine paşa olacağını haber verdiği eserde nakledilmiştir.

24. Hâlid Paşa²⁰⁷

Livâ ve ferik olarak 1868'de emekli olan Hâlid Paşa (v. 1879) 1288'de Medine muhâfızı olup aynı sene içinde şeyhü'l-harem olmuştur. 1877'da İâne Komisyonu reisi olup iki sene sonra vefat etmiştir. Eyüp'te medfundur.²⁰⁸ Eserde Dügümlü Baba'nın himmetiyle Medine'deki vazifelere geldiğini kendisinin anlattığı belirtilmiştir.

25. Mikail Efendi²⁰⁹

Eserde Dügümlü Baba'nın rızkının Şam'da olduğunu haber verdiği şahsiyetin Mikâil Portakalyan Paşa (v. 1897) olması ihtimal dahilindedir. Ermeni olan Paşa 1891'de hâriciye nâzırı olmuştur.²¹⁰

2.2.3.3. Çağdaşı Kimseler

1. İsmâil Hakkı Efendi²¹¹

Menâkıb-nâmenin beşinci cildindeki menkıbelerin büyük çoğunluğunu nakleden râvî olarak zikredilen İsmâil Hakkı Efendi (v. 1862) İstanbul'da 1785 senesinde doğmuştur. Tersane emini Kıbrıslı el-Hâc Ali Ağa'nın oğlu olduğundan Kıbrısî-zâde sanıyla tanınmış, medrese öğrenimi gördükten sonra 1805 senesinde müderrislik yoluna girmiştir. 1842'de Selanik, 1851'de Bursa kadılıkları yapmıştır. 1857 senesinde Mekke payesini ihraz eden Hakkı Efendi 1862 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Koca Mustafa Paşa Camisi haziresinde medfundur. Hat öğrencilerinden Sâmi Efendi'nin yazdığı mezar taşındaki kitabe şöyledir: "Mekke-i Mükerreme pâyelülerinden olup şâ'ir, ilm ü kemâl ile mevsûf ve ta'lîm-i hatt-ı ta'lîk ile ma'rûf ârif-i billâh ve muhibb-i hânedân-ı Resûlullâh olan tarîk-i Sa'diyye meşâyihinden İsmâ'il Hakkı Efendi, rahmetullâhi aleyh 1279. Sa'diyye tarikatının ileri gelenlerinden olan Hakkı Efendi şâirliği ve hattatlığı ile de tanınmıştır. Ta'lîk hattını Yesârî-zâde Mustafa İzzet Efendi'den talim ederek icazet almış ve kendisi de hat konusunda birçok öğrenci yetiştirmiştir. İlm-i nücuma da vakıftır. Peygamber

²⁰⁶ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 562; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 84.

²⁰⁷ K. 102/1.

²⁰⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 568.

²⁰⁹ K.B 15/2.

²¹⁰ Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 107.

²¹¹ K. 1, K. 2, K. 9, K.B. 10, K. 15, K. 21, K. 27, K. 29, K.B. 14, K. 64, K. 78, K. 86, K. 107.

soyuna düşkünüğüyle tanınan Hakkı Efendi gazel vadisinde kendisini pek gösterememiş ise de tarih düşürme konusunda zamanında takdir görmüştür. Fatîn Tezkiresi'nde ve Son Asır Türk Şairleri'nde, Hakkı mahlasını kullandığı şiirlerinden örnekler bulunmaktadır.²¹² Eser boyunca Dügümlü Baba'nın pek çok menkıbesini İsmâil Sâdık Kemâl'e aktarması, Baba ile yakın bir ünsiyeti olduğunu göstermektedir. Hakkı Efendi'nin hem Sa'diyye tarikatından olması hem de peygamber soyuna düşkün olması bilgileri düşünüldüğünde Dügümlü Baba'ya ve kerametlerine olan alakası tabii görülmektedir.

2. Hasan Fehmi Efendi²¹³

Akşehirli olan Hasan Fehmi Efendi Vidinli Mustafa Efendi'den (v. 1881) tahsil görmüştür. Dersiâm ve müderris olup Yahya Efendi yerine reis vekili olmuştur. Şehzadelîği döneminde Sultan Abdülaziz'e muallim olmuştur. Defaten Mekke payesi olduktan sonra Anadolu ve Rumeli payesi de olmuştur. İki kez şeyhülislam olduktan sonra 1878'de Medine'ye giderek orada 1881 senesinde vefat etmiştir.²¹⁴ Eserde Dügümlü Baba'nın henüz fakirlik çektiği zamanlarda büyük makamlara geleceğini haber verdiği anlatılmıştır.

3. Pîr (Mehmed) Efendi²¹⁵

Trabzonlu olan Pîr Efendi (v. 1871) oranın müftüsü Süleyman Efendi'den tahsil görmüş, orada ilim öğretmiş, Rusya muharebesinde de Erzurum'a gitmiştir. Sonrasında İstanbul'a gelerek burada ilimle meşgul olmuştur. Âlim ve güler yüzlü biri olarak vasedilen Pîr Efendi Edirnekapı'da medfundur.²¹⁶

4. Burhan Efendi (Müftîzâde)²¹⁷

Eserde Dügümlü Baba'nın himmetiyle Kilis müftüsü olduğu nakledilen şahsiyet müderris olup II. Mahmud devrine yetişen Burhan Efendi (v. 1839) olması muhtemeldir.²¹⁸

²¹² İnal, c. 1, s. 487-488; Mehmet Arslan, "Hakkı, Kıbrısî-Zâde Şeyh İsmâil Hakkı Efendi", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**.

²¹³ K. 37/4.

²¹⁴ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, II, s 627.

²¹⁵ K. 48/2.

²¹⁶ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, IV, s 1334.

²¹⁷ K. 80/2.

²¹⁸ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, II, s 376.

2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması

Evliyâ menkıbeleri temelde tarihî gerçeklere dayanan ve hayâlî olanlar olmak üzere iki sınıfa ayrılmışlardır.²¹⁹ Menkıbe türleri de evliya tezkireleri, sûfî tabakatları, biyografi mahiyetindeki menâkıb-nâmeler ve toplama menâkıb-nâmeler olarak sınıflandırılmıştır. İlk tasnife göre Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'da aktarılan anlatılar tarihî gerçeklere dayanan menâkıb-nâmeler grubuna dâhildir. Eser boyunca o dönemde gerçekleşen savaşlar, devletin siyasi veya ekonomik politikaları, İstanbul'u etkileyen yangınlar, veba, frengi gibi salgın hastalıklar, çeşitli atama ve görevden alınmalar gibi pek çok tarihî ve sosyal vakıadan söz edildiği; devlet erkânından ve eşrâftan önemli şahsiyetlerin zikredildiği görülmektedir. Bununla beraber müellifin Dügümlü Baba ile aynı zamanda yaşamış olması, bizzat şahit olduğu hadiseleri aktarması da menâkıb-nâmenin gerçekliğini kuvvetlendirmektedir.

Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'nın temelde Dügümlü Baba merkezli yazılmış olması, onun doğumu, ailesi, hayatı, şeyhliği ve yaşadığı hadiselerin aktarılması, tarihî gerçeklerle de sağlam bir ilişki kurulabilmesinden dolayı biyografi mahiyetindeki menâkıb-nâmeler türündendir.

İsmâil Sâdık Kemâl, kendi müşahade ettiği hadiseleri aktardığı gibi güvenilir olduğunu düşündüğü kimselerin rivayet ettiği menkıbeleri de kaleme almıştır. Bu bağlamda hadis rivayetindeki sened usulünde olduğu gibi aktardığı menkıbeyi rivayet eden kimselerin isimlerini belirtmiş ve fazilet sahibi, güvenilir kimseler olduğunu vurgulamıştır. Müellifin, rivâyetlerin sahliliğine dikkat çekmek için "râvî-i sahlî, râvî -i rast-gû, râvî -i hak-bîn" gibi ifadelerle nitelendirdiği bu sözlü tarih aktarımını sağılayan kimselerin Dügümlü Baba'nın mukaddes kişiliğine şahid olarak yaptıkları aktarmalarına, hadis usûlündeki *istişhad*²²⁰ terimine tekâbül edecek şekilde *tenvîr* ifadesi kullanılmıştır.²²¹ Beşinci cilt içerisindeki rivayetlerin hemen hepsinin râvîsinin İsmâil Hakkı Efendi ismindeki zat olduğu cildin başında belirtilmiştir.²²²

²¹⁹ Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri**, s. 61-62.

²²⁰ Şahit tutmak anlamına gelen bu kelime hadis usûlünde bir hadisin aynı manaya gelen ve bir başka sahabiden nakledilen şahidini rivayet etmek, onu şahidi ile desteklemek manasında kullanılır. Bkz., Mücteba Uğur, **Hadis Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yay., 2018, s. 169.

²²¹ K. 84/1.

²²² K. 1.

Menâkıb-nâmenin muhtevasını oluşturan menkıbelerde müellifin de yazılış amacında belirttiği gibi Dügümlü Baba'nın kıssaları, feyiz ve kerametleri anlatılmaktadır. Bu menkıbelerin tasnifi farklı şekillerde yapılabilir ise de mutasavvıfların yaptığı en temel ikili tasnif meselenin anlaşılması için yeterli görülebilir.²²³

1. Kerâmât-ı Kevniyye: Maddî, sûrî, hissî keramet şeklinde de adlandırılan bu kerametler su üzerinde yürümek, havada uçmak, ateşte yanmamak gibi olağanüstü olayların gerçekleştiği keramet çeşididir. Esasen bu türden kerametler fazilet sahibi veliler tarafından önemsenmez, gösterilmeye çalışılmaz, istemeden ortaya çıkması halinde de sevinmezler. Ancak etrafındakiler bu türden kerametleri anlatır ve yüceltirler.²²⁴ Tasavvuf kitapları bu tür kerâmetlere ve menâkıblara geniş yer verir ve bunları önemser. Ancak bunların önem ve değerini haddinden fazla yüceltmez. Veliler, bu tür kerâmetlerin ilâhî bir *mekr/tuzak* ve *mihne/sinama* olabileceğini bilirler. Bu kerâmetlerin yoldan çıkmalarına hatta yollarını kaybetmelerine sebep olabileceğini bildiklerinden bunu istemezler; istemeden verilmesi halinde ise sevinmezler. İbn Arabî'nin belirttiği gibi mutasavvıfların avam tabakası ve halk, bu tür kerametleri abartır ve fazla yüceltirler. *Havâss 'ul-havâs* denilen yüksek irfan ve fazilet sahibi mutasavvıflar ise bunları fazla önemsemezler.²²⁵ Eserde İsmail Sadık Kemâl, bunları Dügümlü Baba'nın faziletini yüceltmek için anlattığını, kendisinin bunlarla kibirlenmediğini ifade etmiştir. Ayrıca zikrettiği isimlerden gıybet olsun diye değil, ibret olsun diye bahsettiğini de defaatle dile getirmiştir.

a. Tayy-i mekân: Bir anda çok uzak mesafeleri kat edebilme anlamına gelir. Bu kerâmet motifi hakkında klasik dönem mutasavvıfları, Neml Sûresi'nin 40. ayetinde²²⁶ söz edilen Hz. Süleyman kıssasını delil olarak görmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf b. Berihiyâ'ya Sabâ melikesi Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda Kudüs'e getirme imkânı vermesi, sâlih ve velî

²²³ Abdülbâki Gölpınarlı, **Tasavvuf**, İstanbul: Milenyum yay., 2004, s. 157.

²²⁴ Süleyman Uludağ, "Tasavvuf Kültüründe Kerâmet Anlayışı", **Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3**, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı yay., 2004, s.24.

²²⁵ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet**, İstanbul: Sufi Kitap, 2017, s.80.

²²⁶ "Kitaptan ilmi olan kimse ise "Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm" dedi. (Süleyman) onu (Melike'nin tahtını) yanına yerleşivermiş görünce "Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için Rabbi'min bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbi'm müstağnidir, kerem sahibir." en-Neml, 27/40.

kullarına dilerse böyle bir güç verebileceğine delil olarak kabul edilmiştir.²²⁷ Eserde bir yerde bu motife rastlanmaktadır. Menkıbeye göre Düğümlü Baba'ya hizmet etmiş Siyâhpûş Baba isimli zât, Baba'nın iznini almadan bir yola çıkmış, yolda Bağdad'a gitmeye niyetlenmiş ancak Düğümlü Baba'nın cismen karşısında zuhur ettiğini görmüştür. Uçarak olduğu yere geldiğini ve yoluna engel olduğunu belirtmiş, döndüğünde ise bu gördüğünü de bildiğini nakletmiştir:

Şoñra bî-ruḥṣat 'azmin idecek olmuşdım

Gördüm anı giderek ben nice soğağa hemân

Yolda bir beldeye vardım orada fıkır itdim

Olayım âzim-i Bağdâd ya aña yine revân

İtdi varup da zuhûr baña zuhûrâtımda

Cism-i pâkiyle per itmiş tıruyor nûr-efşân

Añladım ric'at-i teşvîkle dimek gitmege sen

Gelicek itdi bu gördigimi de keşf ü beyân²²⁸

b. Tayy-i zamân: Aynı anda birkaç yerde birden görünmek anlamına gelir. Bu türden kerâmetlere bazı âlimler karşı çıksa bile ulemâ ve meşâyihin ekserisi Hz. Peygamber'in zaman ve mekân boyutlarını aşan *mirac* mucizesine istinâden kabul etmişlerdir ve her ümmete, peygamberlerinin mucizesi keramet olarak verildiğini ifade etmişlerdir.²²⁹ Mutasavvıflara göre mucize ile kerâmet gibi hârikulâde hadiseler arasında mahiyet farkı yoktur. Bu gibi haller arasındaki fark sadece dış şartlarında ve vukûa geliş biçimleridir. Kerâmet özel bir hâldir, genel bir hâl değildir. Kerâmetlerde aslanan setretmek iken

²²⁷ Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, **el-Lüm'a: İslâm Tasavvufu**, thk. Tâha Albûlbâkî Sürûr, çev. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk, 1960, s. 527.

²²⁸ K. 60/3-6.

²²⁹ Serrâc et-Tûsî, **el-Lüm'a: İslâm Tasavvufu**, s. 527.

mucizelerde şart olan keşftir, yani açığa vurmaktır.²³⁰ Eserde Arif Baba'nın naklettiği menkıbe bu kerâmete örnektir. Arif Baba, Dügümlü Baba'nın da içinde bulunduğu bir grup kimseyle sohbet ederken, Baba başını eğmiş dururken bir anda Arif Baba'ya bakarak “Hacı Bey batıyor, onu çıkardım” demiştir. Hacı Bey sonradan gelerek hadiseyi anlatmış, kendisine bir elin uzandığı ve kurtulduğunu söylemiştir. Evliyanın birçok mekâna aynı anda erişebileceğini ifade eden müellif, Karaca Ahmed'in de bu velilerden olduğunu, kabristandaki her defin sırasında hazır bulunduğunu nakletmiştir:

Bizler ‘ Ārif Baba ile idiyorduk şöhet
Başın egmişdi Dügümlü Baba ğayr-ı nigerān

Bakup ‘ Ārif Baba'ya didi Hācī Beg batıyor
O telāş ile recā itdi çıkar anı hemān

Didi çıkardım o günüñ yazılup tārîhini
Hācī Beg geldiği vakt oldu hepimizce ‘ ayān

Ki düşüp şāb-ı gezende baña bir el geldi
Kıldı taḥlîş diyü cümlemize itdi beyān

O gün olduğu daḥi oldu ḥisābca ma‘ lūm
Böyle kurtardığı çok işte bu daḥi burhān

Evliyā çok mekāna irişür bir ānda
Var menākıbları çok böylece itmekde beyān

²³⁰ Hücvürî, **Hakikat Bilgisi: Keşfu'l-Mahcûb**, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 2014, s. 303, 386.

Karaca Ahmed anıñ biri ki çok qabri olur
Her birinde oluyor defni vefât itse o ân²³¹

c. Öleceği zamanı ve yeri bildirme: Bu keramet motifi eserde ne zaman, nerede ve ne şekilde öleceğini bildirmek suretiyle 7 farklı yerde geçmektedir. Ali Gâlib Paşa'nın gece denizde gezerse boğularak öleceğini, ismini zikretmediği önemli birinin köleleri tarafından katledileceğini, bir kimsenin vurularak öldürüleceğini haber vermesi, “altı günlük dünya için telaşlanma” diyerek işarette bulunduğu bir kimsenin altı sene sonra vefat etmesi bu keramet motifine örneklerdendir. Bir yerde ise mağrurlukla büyük rütbe ve mal peşinde olan bir paşayı uyardığı, vefatının kötü bir yerde olacağını haber verdiği ve onun da Avrupa'da vefat ettiği belirtilmiştir:

Ki fenâ yirde helâk olmağ-ıla sen şoñra
Götürürler oradan na'şñ alup buraya

Nice mesned bularağ yapıdı büyük hāneyi de
Padişāh aldı oturmamış iken oraya

Vaşfi meczūm o günā idi bu da ma' lūm
Na'şı geldi ecel irdi gidüp Avrupa'ya²³²

d. Aklından geçenleri bilme, düşünceyi okuma: Mutasavvıflar Allah'ın velî kuluna gizli olanı bildirmesi kerâmetine delil olarak Kur'an-ı Kerîm'de bahsi geçen ve bazı ilhâmâta mazhar olarak başkalarının bilmediği şeyleri bilen Hızır aleyhisselâm'ı örnek vermişlerdir. Yine Veysel Karânî'nin Herim b. Hayyân'la karşılaştıklarında birbirlerini bilmezken isimleriyle selamlaşmaları menkıbesi de örnek gösterilmiştir.²³³ Eser boyunca ekseriyetle kişilerin Düğümlü Baba'nın nezdine gelerek sıkıntılarını anlattıkları ve

²³¹ K. 58/3-9.

²³² K. 23/3-6.

²³³ Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, çev. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi, haz. Mehmet Günyüzlü, İstanbul: Yasin yay., 2003, s. 479-481.

himmet istedikleri görüldüğünden bu keramet motifine çok rastlanmamakla beraber bir yerde geçmektedir. Menkıbeye göre Dügümlü Baba, Hüseyin Paşa'nın veba korkusu taşıdığını bilmiş ve onun bu sebepten korkmaması gerektiği söylemiştir:

Ḥavf-ı t̤ā' ūn oluyor sende şaķın ḥavf itme
Dā'imen ḥüsn-i tevekkülde t̤urup Mevlā'ya

Ḥaķ virüp çok 'öm<ü>ri semt-i Hicāz'a giderek
Şonra 'avdet daḥi taķdīr-i Ḥudā buraya²³⁴

e. Başka yerde vuku bulan olayları; mevcut kişileri görme, başkalarına gösterme:

Dügümlü Baba'nın olmadığı yerde onun hakkında söylenilen tahkir edici sözleri bilmesi anlamında bir yerde geçmiştir. Menkıbede anlatılana göre Dügümlü Baba'nın olmadığı bir zamanda o dönem devlet içinde önemli bir kademede olan bir zât, Dügümlü Baba'nın arkasında aşağılayıcı konuşmuş, o gelince ise onu taltif edici sözler etmiştir. Baba'nın arkasından konuşulanları bildiği nakledilmiştir:

Devlet içre o zamānda da kibārdan birisi
Geldi bulunmadı tekyede o ḳuṭb-ı ekber

İtdi taḥķīr ile yād anı 'iyāzen bi'llāh
Şonra teşrīf idicek didi edeble sözler

İtdi cāhı da recā didi olur buldı ḥuṣūl
Lākin itmiş idi bed nuṭķını bādī-i 'iber²³⁵

²³⁴ K. 1/3-4.

²³⁵ K. 57/4-6.

f. Gizli eşyaların yerini bilme: Bu kerâmet klasik dönem mutasavvıfları tarafından zikredilmiştir. Câfer el-Huldî'nin Dicle nehrine düşürdüğü yüzüğünü dua ederek bulması örnek olarak verilmiştir.²³⁶Bu motif eserde 3 yerde geçmektedir. Menkıbelerde Dügümlü Baba'nın eşyasını denize düşürerek kaybeden fakir bir kimseye himmet ederek misliyle yenisini buldurduğu, yine İran'da mallarını çaldıran Ali ve Veli isimli iki kimseye mallarını buldurduğu, malı çalındığı ve azlolunduğundan mükedder olan Abdi Bey'e himmet ederek hem kaybettiği malını hem de mansıbı yeniden kazandırdığı nakledilmiştir:

Kendüsi 'azl olarak malı da sirkat olmuş
Ya'ni her vech-ile de albi mükedder idi pek
Mazhar-ı himmet-i 'ulyāsi olarak o daı
Eyledi 'avdeti maşūd u murāda irerek

Ya'ni ibā olarak malı daı istirdād
Oldı ikisini de kendüye himmet iderek

azanılmış azanacak iki sermāyeyi de
ā'ib itmidi ikisin yeniden buldı demek²³⁷

g. Gelecekte olacakları haber verme: Eser boyunca oldukça yaygın şekilde kişilerin rızık, mansıb, maa sahibi olacakları yerlerin ve evlilikle ilgili ahvalinin bildirilmesi, tekke, ev, bahe sahibi olacağı, hac yolculuğunun tamamlanmayacağı, azlolunacağı, yapılan ev ve konağın yanacağı, saray içinde yangın çıkacağı, devletin borlanması sonucu zarara uğrayacağı gibi pek çok farklı konuyla ilgili bu keramet motifı geçmektedir. Toplamda 64 beyitte geçen bu haberlerin kişinin içinde olduğu halde boa vakit ve nakit kaybetmemesi için verildiğinin ifade edilmesi ve ekseriyetle o halden kurtulacakları yer ve duruma teşvik edilmesi de dikkat çekicidir.²³⁸ Örneğın bir kıt'a-i

²³⁶ Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risālesi**, s. 484.

²³⁷ K.B. 9/2-5.

²³⁸ K.B. 8/11.

kebîrede Sultan Mahmud'un kızkardeşini evlendirmeyi istediği Mustafa Paşa'nın Düğümlü Baba'ya gelerek dua ve himmet istediği, Düğümlü Baba'nın ise bu evliliğin ona nasip olmayacağını söylediği nakledilmiştir:

Söyleyüp Muştafa Paşa ki o ser-kâtibidir
Eyliyör böylece ol rāvî-i ھاḡ-gū tibyān

Duḡterini baña tezvîc ide Sulṭān Maḡmūd
Diyü itdim emeli baña teveccühdi ‘ayān

Himmetin istedim aḡçe de getürdüm pek çok
Almayup hîçbir aḡçe baña itmişdi beyān

Ki degildir o naşîbiñ olamaz ‘aksi du‘ā
Fuḡarāya götürüp sen bunu eyle iḡsān
Olacaḡdır diyemem olmayacaḡ bir şey içün
İrtikāb eyleyemem dimegi ḡāṣā ki yalan

Baña tezvîcini ‘ālem umuyorken anıñ
Olmadı ḡayr-ı müyesser idügi oldı ‘ayān

Re‘y ü tedbîr ile taḡyîr olabilmez taḡdîr
Evliyā himmet ider ruḡṣat iderse Yezdān²³⁹

h. Kısır yahut yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma: Bu keramete konu olan hasidelerde Düğümlü Baba'nın kişilere leblebi, şeker ve peynir gibi gıdalar vererek yemelerini istediğinden söz edilmektedir. Eserde bu motif 3 beyitte geçmiştir. Bir beyitte

²³⁹ K.B. 12/1-7.

beş kızı olmasına rağmen hiç oğlu olmayan Zileli İsmail Ağa'nın Düğümlü Baba'nın himmeti ile erkek çocuk sahibi olmasından bahsedilmiştir.²⁴⁰ Menkıbelerde, rahmi sakat kalmış bir cariyeye leblebi verdikten sonra çok çocuğu olduğu, çocuğu olmayan Nail Efendi ve hanımına peynir ve şeker verdikten sonra elli yaşında olan hanımın hamile kaldığı rivâyet edilmiştir:

Topkapu'da bulunan Nā'îl Efendi çok kez
Tecrîbe eyledi olmazdı veled kendüden

İki peynîr şekere virdi buyurmuşdı du'â
Didi ekl eylesiz anları zevciñ ile sen

Ol gice ekl ü cimâ' eyleyüp olmuş hâmil
Hâlbukim zevcesi elli yaşına varmış iken

Kendü andan da müsin olmuş iken bir oğlu
Geldi dünyâya kerem eyledi Rabb pür-menn²⁴¹

i. Hastalıkları iyileştirme: Bu kerametın geçtiğı beyitlerin çoğunda kişilerin taşıdığı hastalıkların ne olduğu belirtilmişse de bazılarında da bu bilgiler verilmeden sadece hasta oldukları ifade edilmiştir. Toplamda 15 beyitte geçen bu motife konu olan hastalıkların başında cünûn-cinnet şeklinde ifade edilen akıl sağlığını yitirme hali gelmekte ve bu kimseleri iyileştirse de hastalığın etkisinin az miktarda kalacağı vurgulanmaktadır. Göz ağrısı, ayağa kalkamama-kötürümlük, ağız çarpılması, topallık, ayak çarpıklığı bahsi geçen diğer hastalıklardır. Düğümlü Baba'nın bu hastalıkları genelde elbisesinden bir parça verip onun konulduğu suyu içirmek, düğüm verip başlığına diktirmek yahut leblebi, nohut gibi yiyecekler vermek suretiyle iyileştirdiğı anlatılmaktadır. Örneğın bir menkıbede Düğümlü Baba'nın Pîr Efendi isimli bir zatın akıl sağlığını yitiren zevcesine

²⁴⁰ K. 83/3.

²⁴¹ K. 104/2-5.

bir düğüm vererek başına diktirmesi ve elbisesinden bir parçayı su ile içirmesi anlatılır. Baba'nın yanına elleri bağlı şekilde gelen hanımın cinnet halinin iyileştiği ve oradan kendine gelmiş şekilde ayrıldığı anlatılmıştır:

Pîr Efendi diyü meşhûr ‘ ulemâdan zâta
Zevcesi virmiş-idi ‘ illet-i cinnetle hūzn

Bir düğüm virdi anıñ başına diktirdi hemân
Tâc üstünde gül-âsâ olarak nûr-efken

Virdi bir pârçe-i elbîse-i pûr-feyzinden
Âba vaz‘ ıyla içirtti ki zülâl-i rûşen

Oldı tahrîr-i hadîş tām şavuşmaz cinnet
Ya‘ ni qalur eşer oldı bu da öyle ehven

Ehveniyyet hemân oldı ‘ aķıbinde zâhir
Elleri ayağı bağılu olarak gelmiş-iken²⁴²

j. Bereket Getirme: Bu kerâmet ekseriyetle velîlerin verdikleri nesneler sayesinde kişilerin bolluk ve berekete sahip olması anlamında gerçekleşmiştir. Örneğin Ahmed b. Muhammed es-Sülemî'nin anlattığı bir menkıbeye göre Zünnûn el-Mısırî, kendisine gelen bir kimseye bir dirhem vermiş, o kimse Belh'e gidene dek bu dirhemi harcağını söylemiştir.²⁴³ Bu keramet motifi tarihî seyir içerisinde kendini daha çok kişilerin mal-mülk, makam, mansıp elde etmesi şeklinde kendini göstermiştir. Eserde Düğümlü Baba'nın kendisine saygı duyan muhlis kişilere teberrüken az bir para vererek yahut dua ederek işlerinin bereketlenmesi, çoğalması; afiyetli ve uzun ömür sahibi kılması şeklinde

²⁴² K. 48/2-6.

²⁴³ el-Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, s. 488.

geçmektedir. Ahmet Yaşar Ocak'ın kurduğu evliyâ menâkıb-nâmeleri sisteminde başlık olarak yer bulmayan ancak Dügümlü Baba'nın siyasi bağlantıları olan ve halk arasında himmetine itibar edilen bir veli olması hasebiyle bu cildin neredeyse tamamının muhtevalarını oluşturan rızık, mansıb, maaş, harcırah, tayin, itibar, refah bulma, servet, tekke, ev ve eş sahibi kılma kerametlerini bu başlık altında incelemek uygun olacaktır. Dügümlü Baba bu kerametleri genellikle gelecekte haber verme motifiyle bağlantılı olarak göstermiştir. Ekseriyetle geçim sıkıntısı çeken kişilere rızıklarının çoğalacağı mekanlara gitmelerini, bazılarını beldelerine dönmelerini söylemiş, bazen de başka kimselere yönlendirip selamını göndermiş, başlarına gelecekleri anlatmıştır. Gidilmesini salık verdiği beldelerin başında Medine, Mekke olmak üzere Mısır, Şam, Selanik, İstanbul, Amasya, Konya, Ladik ve Zile de geçmektedir. Himmet ettiği kimselerin eriştiği mansıplar; sadrazamlık, paşalık, miralaylık, kadılık, müşirlik, şehbenderlik, şeyhülislamlık, Harem şeyhliği, Harem muhafızlığı, mâbeyn katipliği, baş katiplik, nâiblik, hazine memurluğu/müdürlüğü, beytü'l-mâl müdürlüğü/kassamlığı, meclis âzâlığı, hâfız-ı kütüplük, mektupçuluk, fesçilik şeklindedir. Dügümlü Baba'nın, himmet ederek devlet kademelerinde seçkin bir yere geleceğini işaret ettiği Hasan Fehmi Efendi'nin iki kez şeyhül-islâm ve hatta Sultan Abdülaziz'in hocası olduğunun anlatıldığı menkıbe bu kerâmete örnektir:

Ki Hâsan Fehmi Efendi henüz İstanbul'a
Gelerek muẓtarib-i fakr idi dimişdi aña

Olarak devlet umûrında birincilerden
Diyü taẓdîrini ilhâm ile kıldı îma

Şimdiye dek iki kez oldu o şeyhü'l-islâm
Hâce-i 'Abd-i 'azîz Hân daḥi oldu hattâ²⁴⁴

²⁴⁴ K. 37/4-6.

k. Başkalarını ikaz edip kötülüğe, tehlikeye düşmekten kurtarma: Bu keramet en sarîh biçimde, saray içinde çıkacak yangını haber vererek resmi defterlerin kurtarılmasını sağladığının anlatıldığı beyitlerde geçmektedir. Düğümlü Baba'nın ikazına rağmen onu dinlemeyenlerin başına felaketler gelmesini içeren hadiseler “ceza” kabilinden sayılacağı için diğer başlık altında verilmiştir:

Ayaşofya'dan öte bāb-ı serāydan içerü
Yandı mālîyye idi kalmadı bile enkâz

Yanacaktır diyü ilhām ile virdikde haber
Dindi vār defter-i irād ü 'atā vü istikrâz

Anlar evvel çıkarak yanmaya dimiş idi
Öyle anlar hepsi çıkdı bi-luṭf-i Feyyāz²⁴⁵

l. Tehlike ve felakete maruz kalanları fiilen kurtarma: Bu keramet motifi denizden kurtarma şeklinde bir yerde geçmektedir. Menkıbeye göre Düğümlü Baba, Ali Gâlib Paşa'yı gece vakti denizde yolculuk yapmaması konusunda uyarmış ancak Paşa onu dinlemediğinden gece bindiği kayığa vapur çarpmış ve vefat etmiştir:

Bu da mervî yine ol Hakkı Efendi'den kim
Neşh idüp diñlememişdi Ali Gâlib Paşa

Ya' ni baḥr üzre gezüp az gice gezme zinhār
Diyü atisi<n>i ihtâr ile kıldı imā

Gice kayıkda vapur çigneyerek garḳ oldu
Mübrem olsa idi ihtâr buyurmazdı aña²⁴⁶

²⁴⁵ K. 27/2-4.

²⁴⁶ K. 29/1-3.

m. Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma: Mutasavvıflar, kerâmetler kendisinden zuhur eden velîye bazı özellikler ve faziletler bahsettiğini ifade etmiştir. Bu kerâmetler bazen kulun isteği ve duâsı ile olur bazen de kulun isteği dışında olduğu belirtilmiştir.²⁴⁷ Eserde bu bağlamda velî kimselere dokunanların iflâh olmayacağı söylenmiştir.²⁴⁸ Bu başlık altına giren 12 beyitteki kerametlerde Dügümlü Baba'yı küçümseyen, gücendiren, yalan söyleyen, himmetine inanmayan yahut ikazına rağmen sözünü dinlemeyen kimselerin başlarına felaket gelmesi veya aniden ölmek suretiyle cezalandırılması söz konusudur. Örneğin Dügümlü Baba, kızını evlendirmeyi düşünen Aşkar Paşa'ya kızını vermemesini söylemiş; buna rağmen Aşkar Paşa kızını o kimseyle evlendirmiş ve kız ileride kendini yakarak vefat etmiştir. Dügümlü Baba'yı gücendiren bir nâzırın konağının yanarak perişan olması, işreti terk etmesi konusunda ikaz ettiği kimsenin Baba'yı dinlemeyerek içki sebebiyle ölmesi, sureten şeyh görünen birinin, önceden rağbet görürken Baba'yı tahkir ettikten sonra itibarını kaybetmesi, hatta Baba'ya sadece tahkirle bakan birinin bir daha iflah olmaması bu kerâmete çarpıcı örneklerdendir. Bir menkıbede ise Dügümlü Baba'nın parasını vererek bir ciğer pişirmesini istediği, ciğercinin bu isteği Baba'nın tekrar tekrar söylemesine rağmen kabul etmediği anlatılmıştır. Baba'nın, bunun üzerine beddua ettiği ve ciğercinin helâk olduğu nakledilmiştir:

Bir cigerciye gelüp de vireyim akçesini
Pişürüp yügreki vir didi o kûtb-ı ekber

İtmemiş idi kabûl nuṭkın 'iyāzen bi'llāh
Luṭf ile bi'd-defa'ât söylemiş iken evfer

Bir du'ā-i gāzab-efzāsını celb eyleyerek
Hālîk olmakla ṭava üstüne düşdi bir ser²⁴⁹

²⁴⁷Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, s. 474.

²⁴⁸K. 107/2.

²⁴⁹K. 106/5-7.

2. **Kerâmât-ı İlmiyye:** Kerâmât-ı tabi'yye olarak da ifade edilen bu keramet çeşidi, velinin ilim, irfân, ahlâk, taat, ibadet, amel ve edepte gösterdiği üstün meziyetler, hasletler, faziletler anlamına gelen manevi ve hakiki kerametlerdir.²⁵⁰ Mânevî ve hakîkî kerâmet olarak da adlandırılmıştır. Örneğin en zor ve en sıkışık durumlarda bile bir velînin ağzından başkasını inciten bir sözün çıkmaması en büyük kerâmet olarak nitelendirilmiştir.²⁵¹ Kevnî kerâmetler nefsin arzusu olabilirken manevî kerâmetler Hakk'ın talepleri olarak görülmüştür ve daha üstün tutulmuştur. Bu sebepten büyük velîlere göre *istikâmet* kerâmetten üstündür.²⁵² Ebu Ali el-Cüzcânî “İstikamet üzere olmayı iste ve kerâmet peşine düşme. Nefsin kerâmet peşinde koşar halbuki Allah senden istikâmet istemektedir.” demiştir. Mutasavvıflara göre, keşif ve kerâmetlerdeki gâye velînin kalbinde Allah'a karşı *yakîn* hâsıl olmasıdır.²⁵³ Kevni kerametlerden daha üstün görülen ve istikamet kavramıyla ifade edilen bu kerametlere, müellifin eser boyunca Dügümlü Baba'yı tavsif ve medh ettiği, kendisine gelen kimseye feyiz vermesine işaret ettiği beyitlerde sıklıkla rastlanmıştır. İsmâil Sâdık Kemâl her fırsatta Dügümlü Baba'nın himmeti yüce bir velî olduğunu, bunun herkes tarafından bilindiğini dile getirmiştir. Ne kadar yazarsa yazsın onu anlatmaya güç yetiremeyeceğini, hatta yazdığı bu menâkıb-nâme'yi de kuvveden fiile geçirenin onun himmeti olduğunu anlatmıştır. Eserde onun *kutbiyyet*, *gavsîyyet* ve *ferdiyyet* makâmlarına eriştiği, zikrinin ve fikrinin her dâim Allah'ı anmak olduğu anlatılmıştır. *İlm-i ledünn* sahibi olduğu, attığı düğümlerin abes görünse de hakikatte her birisinin ancak ariflerin bileceği anlamlara sahip olduğu ifade edilmiştir. Dügümlü Baba, yüce mânevî şahsiyetiyle kendisinden himmet isteyenlerin zâhiri sıkıntılarını çözmekle kalmamış, öğütleri ve hikmetli sözleriyle onlara feyiz vermiş, kalbi ifsâd eden huylardan uzaklaşıp doğru yolda olmalarını tebliğ etmiştir.

Tâm yazsam qalur akşar lügati kâmusuñ
İş-bu kâmus-ı Kemâl-nâme'si pür-dürr-i 'Aden

Harf-i vâhid gibiyim ben faqat ismim de Kemâl
Himmeti yine Kemâl-nâme'yi fi'le getüren

²⁵⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı yay., 2012, s.211.

²⁵¹ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 1979, s.109-110.

²⁵² Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, s.81-82.

²⁵³ Ebu Hafs Şehâbeddin Ömer b. Muhammed Sühreverdi, *Avârifü'l-Maarif: Marifet İnsanları*, çev. Yahya Pakış, Dilâver Selvi İstanbul: Umran yay., 1988, s. 33-34.

Şaymazım bir kelime kendü kelāmım ancak
Maşdar-ı himmetidir müştak u müştāk iden

Ba‘zı elfāzda olmakda me‘ānī pek çok
Muhtaşar dinse bilür ‘ārif anı okur iken

Olur elfāz-ı keşide daḥi bir ma‘nāda
Ki müsemmāya Şeref ismi de çok olmakdan

Ḥaḳḳ’a rabṭ ile dilin kendü düğümlerdi tenin
Bu da ḥıdmet didi ilhām olarak şübhe iden

Müḥr-i kuṭbiyyet ü gavṣiyyet ü ferdiyyetdir
Muştafā ismi de Dügümlü laḳabdır dinilen

Şadrı üstünde düğüm hū gibi ḥaṭ resmince
Zıkr ü fikri daḥi hū ḳālib u ḳalbi rüşen

Cifre, menşūr yazusına da müşābih ḳat ḳat
Ḳafes ü zülfe-i tuḡrā gibi de nūr-efken

Aña tekmīl-i vuḳūf ‘ilm-i ledünne mevḳūf
Şarf-ı ḡayret iderim ‘ācizim irādına ben

Ḳanḡı ḥaṭṭ u luḡatı bilmesen ‘uḳde görünür
Bilür erbābı diyüp şanma ‘abeş hīç birisin

Ol düğümler ki okur idi müsemmāsı ledün
Okur erbābı olup ism ü müsemmāyı bilen²⁵⁴

²⁵⁴ K.B. 2/1-15.

BÖLÜM III: METİN

3.1. Nüsha ve Tavsifi

Çalışmaya konu olan eserin beşinci cildi Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu içinde yer alan 564-5 numaralı nüsha üzerinden okunmuştur. Koleksiyonun (564-10) şeklinde eserin ilk on cildinin bulunduğu kısımda yer alan rik'a ile kaleme alınmış olup satır sayısı düzensizdir. Metin kısımları kırmızı mürekkeple çerçevelenmiş ve her sayfanın numarası üst köşelerde bulunmaktadır. Çift numaralı sayfalarda mühür bulunmakla beraber bazı sayfaların numaralandırılmasında hatalar mevcuttur. Vakıf tarihi eserin ilk varlığında m. 1293 olarak belirtilmiştir.

3.2. Neşir Esasları

Eserin bir ve ikinci cildi Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu içinde yer alan 564-M1, 564-M2 numaralı nüshalar ana nüsha kabul edilerek okunmuş; 564-1,564-2 numaralı diğer nüshalardan gerekli görülen yerlerde istifade edilerek tenkitli okunmuştur. Eserin beşinci cildi ise tek nüsha olan 564-2 numaralı nüsha üzerinden okunarak transkribe edilmiştir. Metin içerisindeki ayet ve hadislerin tahriçleri yapılarak dipnotta verilmiş; çok sayıda olan atasözü ve deyimler ise tezin ilk bölümünde ayrı bir başlık altında derlenmiştir. Tarih, olay, kavram ve yerlerle ilgili açıklama lüzumu görülen yerlerde yine dipnotta bilgi verilmiştir. İlk ciltlerde olduğu gibi mevzular kronolojik olmadığı ve konu bakımından da bir sistematik görünüm arz etmediğinden metne sıralama bakımından herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

Varak numaraları köşeli parantez içinde verilmiştir. Müellif başlık kullanmamış ancak yeni manzûmeye başlarken *kezâlik* ifadesini kullanmıştır. Bu ifade metinde verilerek *kezâlik*ten sonra her beyit birden başlayarak numaralandırılmıştır. Çalışmanın başında belirtildiği gibi kıt'alar K; kıt'a-i kebîreler ise K.B. kısaltmalarıyla gösterilmiştir. Eser boyunca vezin değişimi olmadığından yalnızca metnin en başında vezin belirtilmiştir. Tespit edilen vezin kusurları dipnotta belirtilmiştir. Metin içindeki düzeltmeler dipnotta “:” işareti ile verilmiş, tamir ve ekleme yapılan yerlerde [] veya <> simgesi kullanılmıştır.

Tam transkripsiyon sistemi kullanılan metinde tercih edilen neşir esasları şu şekildedir:

1. Metin transkripsiyonunda mümkün mertebe metne bağılı kalınmıştır. Ses veya hareketlerle belirtilen vokaller korunmuştur: gelürken.
2. Vokal veya harekenin olmadığı yerlerde uygulanan kurallar şunlardır:
 - a. Geniş zaman ekleri dudak uyumuna ve ekin bitişiğinde bulunan kelimenin vokaline bakılmaksızın yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: yıkar, içilür, görünür, buldurur.
 - b. Öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman eki dudak uyumuna ve ekin bitişiğinde bulunan kelimenin vokaline göre yuvarlak veya dar vokalli okunmuştur: itmiş, olmuş, buyurmuş.
 - c. Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki üçüncü şahıslarda dudak uyumu gözetilmeksizin ve ekin bitişiğinde bulunan kelimenin vokaline bakılmaksızın dar vokalli okunmuştur: tırdı, buldurdı, alırdı.
 - d. Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki birinci ve ikinci şahıslarda ekin bitiştığı kelimenin vokali dikkate alınarak ve dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: itdiñ, görmüşdüm.
 - e. Birinci şahıs emir ekleri dar vokalli okunmuştur: olayım, silelim.
 - f. İkinci çoğul şahıs emir eki dudak uyumu ve bitişiğindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur: itmeyiñ, gidiñiz.
 - g. Üçüncü tekil şahıs emir eki daima yuvarlak vokalli okunmuştur: yapsun, ışınsun.
 - h. Birinci ve ikinci şahıs ekleri dudak uyumu ve ekin bitişiğindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur. Örnek: kútbuñ, káderiñ, eyâletleriniñ.
 - ı. Üçüncü tekil şahıs iyelik eki daima dar vokalli okunmuştur: sözi, gözi.
 - i. Zarf-fiil eklerinden -up eki daima yuvarlak vokalli okunmuştur. Örnek: yazılup, yitüp.
 - j. Zarf-fiil eklerinden -madan yazıldığı şekliyle okunmuştur: eylemeden.
 - l. Zarf-fiil eklerinden -ıcağ daima dar vokalli okunmuştur: göriceğ.
 - m. Soru edatı daima dar vokalli okunmuştur: olur mı, ider mi.
 - n. Türkçede isimden isim yapma eki olan -lı eki daima yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: tabi' atlü, ölçilü.

o. Fiilden fiil yapma eki -ın, -in dudak uyumu gözetilerek okunmuştur. Örnek: olunursa, bulmuş.

ö. Şimdiki zaman eki -yor'dan önce gelen ünlüler dudak uyumu gözetilerek okunmuştur. Örnek: oluyor.

p. Nazal n (ñ) kullanımı çok fazla olduğundan müellifin kullanımına bağlı kalınmıştır.

r. Beyit veya mısra sonuna gelip vezin gereği uzatılması gereken kelimeler uzatılmadan okunmuştur.

3. “ile”, “içün” edatlarıyla “ise”, “iken”, “idi” gibi fiilin aldığı ekler ayrı ise ayrı yazılmış; bitişik ise tire ile gösterilmiştir. Örnek: eylemiş-idi, yog-iken.

4. Arapça ve Farsça terkipler yazılırken gözetilen hususlar şunlardır:

a. Arapça terkipler şöyle yazılmıştır: ‘iyāzen bi’llāh, bi-ṭarīḳi’l-evlā.

b. Farsça terkipler şöyle yazılmıştır: pūr-feyz ü ‘alā, nūr-efken.

c. Arapça ve Farsça ön ek ve edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir. Örnek: be-kām, bi-re’s-i ta’zīm.

d. İki kelime arasına gelen ek ve edatlarla yapılan tamlamalarda her aralığa kısa çizgi getirilmiştir. Örnek: hoşka-be-hoşka.

e. Farsça son ekler ve sona eklenen edatlar bitişik yazılmıştır. Örnek: pūyān, zādegān. Ancak Türkçe kelime ve kelime gruplarıyla sıkça kullanılan -āsā ve -veş ekleri kısa çizgiyle gösterilmiştir. Örnek: melek-āsā, penbe-veş

3.3. Metin

Eserin üçüncü ve dördüncü ciltlerinin hali hazırda çalışılıyor olması sebebiyle beşinci cildin okunmasında oluşabilecek muhteva kopukluğunu önlemek ve metni bir bütün olarak ele alıp gidişâtını tespit etmek amacıyla üç ve dördüncü ciltler de ana hatlarıyla incelenmiş ve içlerinden örnek metinler transkribe edilmiştir. Bu sayede külliyyâtın beş cildinin muhtevâsını oluşturan menkıbelerin özelliklerini genel hatları itibarıyla görebilmek mümkün olmuştur. Bu inceleme neticesinde bir ve ikinci ciltte ağırlıklı işlenen menkıbe konularının kalbi/gizliyi/kaybolanı bilme, hastalıktan kurtarma ve gelecekte haber verme motiflerinden oluştuğu görülmüştür. Bununla beraber ileriki ciltlerde fazla rastlanmayan rüyada görünme, tabiat kuvvetlerini yönetme, göklerde uçuşma, öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme ve içkiyi şerbete çevirme gibi kevnî kerâmet vasıflarının yoğun şekilde tebârüz ettiği menkıbeler bir ve ikinci ciltte karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü ciltte bulunan menkıbelerin muhtevâsının ağırlıklı olarak kalbi/gizliyi/kaybolanı bilme, makam-mansıp-maaş-rızık sahibi kılma ve yangından/denizden kurtarma kerâmet motiflerinden oluştuğu görülmüştür. Dördüncü ciltte ise menkıbelerin muhtevâsının makam-mansıp-maaş sahibi kılma ve gelecekte haber verme motiflerine doğru yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Gelecekte haber verme motifi içerisinde İstanbul'un, Sultan Ahmed'in ve Devlet-i Aliyye'nin geleceği hakkında haberler verilmesi dikkat çekicidir. Beşinci cildin muhtevâsını büyük oranda oluşturan makam-mansıp-maaş-rızık sahibi kılma konularını içeren bereket verme motifinin dördüncü ciltte artması da bu gidişâtı gösterir niteliktedir. Külliyyatın seyri içinde öne çıkan kerâmet motiflerinin farklılık göstermesi, dönemin siyasal, sosyal ve kültürel değişimini gösterdiği düşünülebilir. İstanbul'da içtimâî hayatın nabzının attığı merkezi bir konumda olan tekkede yaşanan hadiseler, şüphesiz bu menkıbelerin ortaya çıkmasında etkilidir. Beşinci cildin muhtevâsının büyük çoğunluğunun ekonomik ve siyasi kaynaklı hâdiselerden oluşması bunu desteklemektedir.

Eserin üçüncü ve dördüncü cildi Şeydanur Küçük tarafından “Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Adlı Eserin Tahkik ve Tahlili (Cilt 3-4)” isimli yüksek lisans tezi olarak Kenan Mermer danışmanlığında çalışılmaktadır. Hem Dügümlü Baba'nın bütün bir biyografisini ortaya çıkarmak hem İsmâil Sâdık Kemâl'in fikir ve düşünce yapısını tam olarak anlamak

hem de yazıldığı döneme ışık tutması bakımından külliyyatın bütün ciltlerinin tamamlanması önem arz etmektedir.

3.3.1. Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba 3. Ciltten (Cild-i Sâlis) Örnek Metinler

Üçüncü cildin incelenmesi neticesinde 1a-12a arasındaki metnin ikinci cildin 107a ile 117b arasındaki metnin tekrarı olduğu tespit edilmiştir. 12a'dan itibaren daha evvel Âşâr-ı Kemâl ve Kemâl-nâme'de muhtasar olarak yazıldığı ifade edilen Dügümlü Baba'nın şeyhi olan Masum Halil Feyzi Efendi'ye ait 128 beyitlik bir terceme-i hâl bulunmaktadır. 20a'dan itibaren Sa'eddin Cebâvî'nin menkıbeleri bulunmaktadır. 23a'dan itibaren Dügümlü Baba'nın kerametlerini içeren kıt'alar yer almıştır. 37a'da bir tuğra bulunmaktadır. 69b'ye dek manzûmeler devam etmekte; 69b-84a arasında ise Âşâr-ı Kemâl'de bulunduğu ifade edilen “Kasîde-i İ'tikâdiyye” isimli manzûme bulunmaktadır. 84a'dan 98b'ye dek yine Baba'nın kerametlerini içeren kıt'alar vardır. 98b-105b arasında daha evvel Âşâr-ı Kemâl'de yazıldığı ifade edilen “Ahvâl-i Celîle-i Hazret-i Fahr-i 'Âlem” isimli kaside bulunmaktadır. 105b-112b arasında yine ise Âşâr-ı Kemâl'de bulunduğu ifade edilen “Mu'cizât-ı Hazret-i Resul-i A'zâm” isimli manzûme; 112b-118b arasında “Hilye-i Celîle-i Cenâb-ı Mefhar-i Kâinât” isimli hilye; 118b-120b arasında “Ahlâk-ı Ulyâ-yı Mefhar-i Mevcûdât” isimli manzûme; 120b-121b arasında “Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Hadîcetü'l-Kübrâ” isimli na't; 122a'da “Na't-ı Şerîf-i Evlâd-ı Kirâm” isimli na't bulunmaktadır. 124b'den itibaren “Kaşîde-i İ'tikâdiyye der- Haqq-ı Aşhâb-ı Kirâm” isimli manzûme; 125b'de ise Hâtîme-i Cild-i Şâliş kıt'ası yer almaktadır. Üçüncü cildin metnin yaklaşık yarısının İsmâil Sâdık Kemâl'in daha önce diğer eserlerinde yazdığı manzûmeler oluşturmaktadır. Bu kısımlar haricinde kalan menkıbelerin bulunduğu bölümlerden ve Masum Halil Feyzi Efendi'ye ait terceme-i hâlden bazı örnekler transkribe edilmiştir:

[12a]

Mürşid-i 'âlîleriniñ terceme-i hâl-i feyz-iştimâlleri

1. Eyledim Hazret-i Dügümlü Baba'nın inşâ
Vaşfını mürşid-i hazretleriñin de ammâ

2. Evvel Āşār-ı Kemāl ile Kemāl-nāmesi'ne
Muhtaşar yazdım işitdim o kadarce zīrā
3. Mürşidi ile tarīkin dimeyüp re'sine kâh
Nağşī kâh Qādirī tâcın buyururdu iksā
4. Nağşī tâcī idi evvel daḥī re'sinde diyü
Akdemi bazı müsin zât görüp didi baña
5. Virdini bazıda cehren okuyup gūş iden
Ne tarīkden idügin istedi bilmek hattā
- [12b] 6. Gūş idüp anıñ içün gizlüce tırdı birisi
Ol maḥaller ki tarīk fehm olur itdi ihfā
7. Kendüsi 'azm-i cinān eylediginden soñra
Didi bir zât ki tarīk-dāşını gördüm hattā
8. Belde-i Nîş'de defîn Şeyḥ Ḥalīl-nām zātdan
Müstefîz oldığını o da görüp didi baña
9. Lîk şimdi o tarīk-dāşı da fevt olmağla
Belde-i Nîş'den o mürşid olunur istikşā
10. 'Acizāne didim itse de ḥayâtında ḥafī
Şimdi taḥkīkime himmetidir müstercā
11. Nîş'in içinde Belgrad maḥallesinde
Yalı tekyesine kabri imiş envār-fezā

12. Şorıcağ tercüme-i hāl-i mu‘ allālarını
Anda ki şeyḫ bu şūret ile kıldı imlā

[13a] 13. Hem Dügümlü Baba Ḥazretleri’nin de öyle
Mu‘ tefiz olduğunu o daḫi kıldı inşā

14. İrmemiş şimdiki şeyḫi o zamāna likin
Oldı taḥkik-i tevātür derecede ḥaḳḳā

15. İsm-i ‘ālisi Ḥalil maḥlaşı da Feyzî’dir
Şeyḫ Ma‘ şüm dimeklik ile ma‘ rûf hālā

16. Mavtını Köprülü Tâhirce idüp ḥayyâtlık
Bâtınen rabt-ı fu’adı idi esbâb-ı rızā

17. Cîsr-i irşadı kurup baḥr-i ḳalub üzre hemân
Sâhil-i kâmda ‘âtşânı iderdi esefā

18. Bil ḳumâşın bilüp ölçüp biçerek gördükde
Çuḳa varmaz idi dülbendi iderdi ihyā

19. Mâsivâyı nice şûfî atarak bezediler
Ḥulle-i himmet ile ḫil‘at idince iksā

[48b]

Kezâlik

Gizli eşyaların yerini bilme kerâmeti olan menkıbe çeşidine örnek bir kıt‘a şöyledir:
Menkıbeye göre bir zât evde akçesini kaybetmiş ve eşini hırsızlıkla suçlamıştır. İztırap içindeki kadını geçerken gören Dügümlü Baba onu yanına çağırmiş ve o hiçbir şey söylemeden mevzuyu bilerek ona akçenin yerini söylemiştir. Akçeyi yatağının baş

ucundaki duvara farenin götürdüğünü söylemiştir. Eşi, duvarda bir delik görmüş ve akçeyi burada bulmuştur. Böylece kadına atılan iftira da temizlenmiştir:

1. Mümıcılardan biri evde idüp akçesini ğayb

Zevcesin eyledi iz' āc anı çaldı diyerek

2. İztırāb içre o hātūn geçer iken çağırup

Ğıldı taħlīş anı da böyle ħaberler virerek

[49a]

3. Ya' nī ilhām ile ol söylemeden anı yine

Kendüsi didi maħallini daħi söyleyerek

4. Ki yatağın baş ucunda bulunan dīvārda

Atdı bir fāre paçavrada şarılı çekerek

5. Zevcine didi o dīvārda bulup bir raħne

Akçeyi buldı tamāmiyle teħarrī iderek

6. Anlara evleri içinde ħarañlık idi bu

Söyledi şem' a-i ilhām ile Ĥağ bildirerek

7. Ķadınıñ mum gibi toğrılığı oldu zāhir

İşbu ifkiñ pürüziyle eriyordu giderek

8. Sû'-i zan ile fitîl virse de albe şeytân
Kesmeli şabr ile fikri aña mikrâş iderek

9. Bilmeli kirlü paçavra gibi kendü nefsin
Nad-i rûhın olabilür mi aña bend itmek

[49b] 10. Çalar ol-hâlde anı fâre-i şeytân u hevâ

İder işâl ceimlerdeki sûrâhlere dek

11. Dâ'imen itmeli nâmûsını fânûs insân

Ki açıkda eridir tîz havâlar eserek

12. İş-bu fânûs ola her levn-i ğarâzlardan pâk

Şafveti delû ziyâsı mütezâyid dimek

Kezâlik

Bereket Getirme kerâmeti kapsamında değerlendirdiğimiz makam-mansıp sahibi kılma kerâmetine ve *Gelecektek Haber Verme* kerâmetine örnek olan bu kıt'ada İstanbul'da işsiz kalan kâtip bir zâta Dügümlü Baba, "rızkın İstanbul dışındadır" diyerek rızık mahallini haber vermiştir. Sonra yeniden atanarak İstanbul'da istihdam edileceğini söylemiştir:

1. Yine bir zât ketebeden idi İstanbul'da
aldı açıkda ana böyle buyurdı ilhâm

2. Ki senin taşrudadır şimdi devât-ı rızkın
Diyerek oldu kitâbet ile taşru i' zâm

3. Der-‘ akab gönderilür şoñra yine celb olunup
Der-sa‘ âdetde yine olmadadır isdiḥdām

4. Gerçi esbāb ile olmakda mürekkeb eşyā
Yine taḳdīr-i liḳāsiyla yazıyor aḳlām

[53a] 5. Bu murādı tutan ancak o likādır el-ḥaḳ
Vaḳti ile ider izhār devāt-ı i‘ dām

[125b] **Hātime-i Kitāb**

1. Şāliṣ-i cild-i Kemāl-nāme-i Dügümlü Baba
Bi’t-tefe’ül açılınca yine buldum kāşif

2. Vāşıfa bakma yine şerefdır yine mevşūfların
Oldı bunun da ḳabūline fu’ādım vāḳıf

3. ‘Avn-ı Ḥaḳla dilerim himmet-i ezher gūnā
İde noḳşānı mı ikmāl ü kemāl-i ‘ārif

4. Ḥamd ola oldı tamām rābī‘ ine bed’ itdim
Ḥaḳ muvaffaḳ ide hedm degil olmak vāşıf

5. İsti‘āne idelim ḳabr-i şerīfnde kemāl
Bulunur anda kemāl cism ü dil olsa ‘ākif

6. Ḥatm-i Ḳur’ān u vesāil idüp ihdā idelim
Ola rūḥānī nigāh-ı keremiyle ‘ātıf

3.3.2. Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba 4. Ciltten (Cild-i Râbî) Örnek Metinler

Menâkıb-nâmenin dördüncü cildinin incelenmesi neticesinde 1b-2b arasında bir kasîde bulunduğu, 2b'den 41b'ye kadar olan kısımda daha evvel Âşâr-ı Kemâl'de yazılmış olduğu ifade edilen na'tler yer almaktadır. Na'tlerin yazıldığı şahsiyetler şöyledir: Hâzret-i Ebûbekir eş-Şiddîk, Hâzret-i 'Ömer el-Fârûk, Hâzret-i 'Osman zî'n-Nureyn, Hâzret-i 'Ali el-Murtażâ , Hâzret-i Talha, Hâzret-i Zübeyr, Hâzret-i Sa'd bin Vakkaş, Hâzret-i Sa'id, Hâzret-i 'Abdu'r-Rahmân, Hâzret-i Ebû'l-'Ubeyde, Hâzret-i Hasan, Hâzret-i Hüseyin, Hâzret-i 'Abdullâh bin 'Abbâs, Hâzret-i 'Abdullâh bin 'Amr el-Fârûk, Hâzret-i 'Abdullâh bin Zübeyr, Hâzret-i 'Abdullâh bin 'Amr bin 'Âş, Hâzret-i 'Abdullâh bin Mes'ûd, Hâzret-i Zeyd bin Sabit, Hâzret-i 'Abdullâh bin Zübeyr, Hâzret-i 'Ubeyy bin Ka'b, Hâzret-i 'Abdullâh bin Kays, Hâzret-i Ebu'd-Derdâ', Hâzret-i Ebû Hureyre, Hâzret-i Enes bin Mâlik, Hâzret-i Câbir, Hâzret-i Ebû Eyyûb Enşârî, Hâzret-i Selmân-ı Pâk, Hâzret-i Huzeyfe el-Yemânî, Hâzret-i Kanber 'Alî, Hâzret-i İmâm-ı A'zam, Hâzret-i Şâh-ı Nakşibendî. Nüshanın 41b numaralı varağının bulunduğu 81. sayfadan 144. sayfaya kadar olan kısım boş bırakılmıştır. 43b-46b arasında "Silsilenâme-i Tarîkati- 'Aliyye-i Sa'diyye" isimli silsile bulunmaktadır. 46b-96a arasında Dügümlü Baba'ya ait kerametlerin anlatıldığı yaklaşık yüz kıt'a mevcuttur. 96a'da Hâtîme-i Cild-i Râbî yer almaktadır. Üçüncü cildin metninin yarısına yakın bir kısmı müellifin Âşâr-ı Kemâl isimli eserinde yazılmış olduğunu belirttiği na'tlerden oluşmaktadır. Menkıbelerin gidişâtını görmek adına yalnızca kerametlerin aktarıldığı kıt'alardan bazıları bu kısımda transkribe edilmiştir.

Kezâlik

Akıldan Geçenleri Bilme kerâmetinin geçtiği bir kıt'adaki menkıbeye göre vapurun İstanbul'a ilk geldiği zamanlar ilan edilen bir piyangoya yazılmayı düşünen bir kapıcının ancak iki yüz kuruşu varmış. Fikrini de akçesini de söylememesine rağmen Dügümlü Baba bunları bilmiş ve piyangoonun ona çıkacağını söylemiştir. Fakirliği bu şekilde hallolan kapıcı iki yüz kuruş maaşa sahip olmuştur:

[46b] 1. İbtidâ' vapuruñ İstanbul'a geldiği zamân

İtdi efrenc piyangoda birisini i'ân

2. Bir apıcı aña yazılmağı urmuş alben
Fağr ile olmuş otun iskelemizde sūzān

3. İki yüz deñlü uruşu var imiş ancak anıñ
Fikrini aesini itmez imiş zıkr ü beyān

4. Gelüp ol zāt-ı celil reküp kılıfına
Fikrini ol adar aesini keşf itdi hemān

[47a] 5. ıkacaktır o piyango saña ısmet-revā
Didi yazıldı ıkup fağrına buldı dermān

6. ıldı tağdīm añı Ĥazret-i Mağmūd Ĥān’a
Biñ iki yüz uruş aylıkla da oldu şādān

7. Emr ü teşvīğ değil ısmetin ancak iğbār
Yāğūd olmamak için bedteri şey’e pūyān

āle’n-Nebıyyü -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem-

“el-Fağru yekādü en-yekūne küfran”

8. Fağra şabr olmaz ise dilde ‘iyāzen bi’llāh
Oluyor küfre arīb işbu ĥadiş itdi beyān

Kezâlik

Bereket Getirme motifi içinde ele alınan makam-mansıp-maaş sahibi kılma kerâmetinin yer aldığı bir örnek şu şekildedir: Menkıbeye göre evi yanmış bir revânici Dügümlü Baba'nın nezdine gelerek himmet istemiştir. Baba, tekkeye revâni getirmesini söylemiş ve bu şekilde rızkının bollaşacağını ima etmiştir. Revâniyi yapıp yola çıkan revânici, sokakta kendisine rastlayan Nâfîz Paşa'nın dikkatini çekmiş ve ona "hâlin nedir?" diye sormuştur. Hâlini anlatınca acıyan paşa revâniciye hem ev vermiş hem de fazladan harçlık vermiştir. Revânicinin bunun Dügümlü Baba'nın himmeti sebebiyle olduğunu bildiği de nakledilmiştir:

[48a]

1. Bir revânici faķiriñ evi yanmış idi
İktidârı yoğ-idi yaptıra yâhûd ki ala
2. Nezd-i pür-feyzine geldi idicek istimdâd
Didi tekyeye revânîyi getür vüs'at ola
3. Râst geldi aña şoķakda Nâfîz Paşa
Ki revânîyi yapup o daķi çıķmışdı yola
4. Paşanıñ kalbine hûâhiş gelerek celb idüp
Hoşlanup didi ki hâliñ seniñ eyâ ki nola
5. Söyleyince acıyup hûâne-i bahşîş virdi
Fazla harçlık daķi virdi ki geñiş hâli bula
6. Oradan oldu revânici revân tekyesine
Bildi himmetdir anıñ sâ'ik olur şânma şula

7. Ma‘nevî himmet-i nâfiz ile Nâfiz Paşa’yı
Sebeb itdi ki mahâl kesbine tekrâr yorula

8. Çünkü ol vakte degin itdi revânîciligi
Böyle şey olmadı kim tabla gibi kâmi tola

9. Ehl ü evlâdı tağılmışdı revânî-âsâ
Buldı sükker gibi hâl ummaz iken toplanıla

Kezâlik

Gelecekte Haber Verme ve Evlat Sahibi Yapma kerâmetlerinin geçtiği bir menkıbeye göre Dügümlü Baba bir zâta oğlu olacağını müjdelemiştir:

[54b] 1. Yine ol zât hikâye idiyor böylece kim
Baña oğluñ olacaqdır diyü kıldı tebşîr

2. Didigi üzre zühûr eyledi ol eşnâda
Yine ilhâm buyurmak ile Hallâk-ı kâdir

Kezâlik

Kerâmât-ı İlmiyye kabîlinde değerdendirilebilecek bir kıt‘ada Dügümlü Baba’nın ihlaslı kimselere ibadet ve taat konularında manevî lütuflarda bulunduğu görölmektedir. Menkıbeye göre hacca gitmek isteyen Belîğ Efendi isimli zât, Dügümlü Baba’ya gelerek feyiz ve himmetini istemiş, Baba’nın duası sayesinde de hac vazifesini yerine getirmiştir:

[71a] 1. Güş oldu yine ol tahkiye iden zâtdan
Ki Belîğ-nâm Efendi emel-i hâc itmek

2. Himem-i pür-şerefın itmek içün istihşâl
Nezd-i pür-feyz-i mu‘allâlarına gelmiş-idi

3. Himmeti oldu zihî yine delîl-i tebcîl
Ki naşîb olmasına feyz-i du‘ â gösterdi

4. Ol sene haccı edâ eyledi ol himmet ile
Çokdur emşâli ki mümkün olamaz ta‘ dâdı

5. Hâşılı hayr olarak kim ki niyâz itmiş ise
Himmet-i ‘âliyesi ile Hudâ hep virdi

[96a] **Hâtîme-i Cild-i Râbî‘**

1. Hamd ola irdi kemâle yine cild-i râbî‘
Haq Kemâl’i ide feyziyle hemîşe ikmâl
2. Başladım hâmisine müstenidim himmetine
İsti‘âne idelim kabrine olup rû-mâl
3. Anda Kur’ân u taḥiyyât okuyup ecrini de
İdelim rûḥ-ı şerîfine hediye iṣâl

3.3.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 5. Cilt (Cild-i Hâmis)

[Zahriyye/1a]

Bi'smi'llâhi'r-Raḥmāni'r-Raḥîm el-Ḥamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü
‘alâ seyyidi ḥalkihî ecma‘în ve ‘alâ kıtâbeti'l-enbiyâ'ihî'l-mu‘azzamîn ve ‘ibâdeti'l-
muvaḥḥidîn. Ammâ ba‘d fe-ḳad vaḳaftü hâze'l-kitâbe ve eḥdeytü ecrahû li-ervâhi'l-kâffeti
emvâtinâ ve'l-fuyûzâtî'd-dâreyni li-küllî emvâtinâ ve ene ‘abdü'l-efḳar ila'llâhi'l-ekberi'l-
müte‘âl. Naḳımu hâzihi'l-kitâbü ve nâmiḳahû es-Seyyid İsmâ‘îl Şâdık Kemâl bin el-Ḥâc
Muḥammed Sâlih Vecihî Paşa -raḥimehu'llâhi te‘âlâ-. *“Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ ḥaşeneten ve
fi'l-âḥireti ḥaşeneten ve kınâ ‘azâbe'n-nâr”* Be-câḥ-ı Resûlu'llâhi'l-a‘zam -şalla'llâhu te‘âlâ
‘aleyhi ve ‘alâ âlihî ve şaḥbihî ecma‘în ve sellem- kemâ yecibü ve yerzâ ve'l-ḥamdü li'llâhi
Rabbi'l-âlemîn.²⁵⁵

Fî-sene 1293

KAS.1.

[1b]

(Fâ'ilâtün [Fe'ilâtün] Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün [Fa'lün])

1. Besmele ḥamd-le maṭla‘ iki mısra‘-âsâ

İde taḥmîs-i şalât ile selâm ile şenâ

2. Ḥaḳ kemâli ‘adedince buyura her birini

Hem nice kim ola her biri kemâline sezâ

²⁵⁵ Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla. Hamd âlemlerin Rabb'i olan Allâh'adır. Sâlât ve selâm bütün yarattıklarının Efendisi olan Hz. Peygamber'in ve Allah'ın bütün yüceltilmiş peygamberlerinin ve muvaḥḥit kullarının üzerine olsun. Sonra bu kitabı vakfettim ve ecrini bütün ölmüşlerimizin ruhuna ve bütün ölmüşlerimizin iki cihanda feyizleri için bağışladım. Ben, en yüce ve en büyük olan Allâh'a en çok muhtaç olan kul ve bu kitabı nazmeden ve yazan, Hacı Mehmed Sâlih Vecihî Paşa oğlu İsmâil Sâdık Kemâl'im. -Allâh ona rahmet eylesin- Allâh'ım bize dünyada ve ahirette iyilik ve güzellik ver. Bizi cehennem azabından koru. Resûl-i Azam'ın hürmetine bizi hesap gününde bağışla. Allâh'ın salât ve selâmı Hz. Peygamber'in, onun âlinin ve ehlinin üzerine memnun ve râzı olduğu şekilde olsun. Hamd âlemlerin Rabb'i olan Allâh'adır.

3. Beş namāz gibi kemāl eyle edā anları hep
Pençe-i kadrine Hāk ide kabūliyle ‘atā
4. İş-bu beş şu‘ belū ser-levha kitāb üzre hemān
Nūr-efzā olalar mühr-i Süleymān-āsā
5. Hüdhd-i tab‘ -ı za‘ ifānem idüp şıdkı yine
‘Arş-ı Belkīs-i beyāna ide revnaq-pīrā
6. Bundan evvelce beyān oldu bi-‘avn-i Yezdān
Dörd cild içre Kemāl-nāme-i Dügümlü Baba
7. Feyz-i himmetlerine müsteniden bu cilde
Başladım ‘ācizim itsem daği kaç cild inşā

[2a]

8. Kendümüñ gördigimi bī-ğaraż işitdigimi
Eyledim yine bu cilde daği derc ü imlā
9. Fesliyem yalıdayam hīç ğarażım olamayup
Her revān bī-ğaraż u bī-‘ivaż eyler inbā
10. Nergis-i dil dinilür bu kütüb-i ħamseye kim
Evvel o beş qar<ı>nı meslegi tavşif ü şenā

K.1.

Kezālik rāvīsi İsmā‘ il Hākķi Efendi

1. İriyor sâmi‘ aya bu daği ol rāvīden
Didi topal ile meşhūr Hüseyn Paşa’ya
2. Havf-ı t̤ā‘ ūn²⁵⁶ oluyor sende şağın havf itme
Dā’imen hüsni-tevekkülde turup Mevlā’ya
3. Hax virüp çok ‘öm<ü>ri semt-i Hicāz’a giderek
Şonra ‘avdet daği taq̤dīr-i Hudā buraya
4. İtdirüp duğteriñi bunda te’ehhül şonra
Yine Hax ‘ömri virir düşme şağın hulyāya fūlān
5. Oldı bu bābda daği nuṭṭı cemī‘ an zāhir
Qıldı tebşīr ü himem vehmin o dem imḥāya
6. Beyt-i kalbine virüp kuvvet o mi‘ mār-ı füyūz
Himmeti irdi telāş āteşini iṭfāya
7. Kām-ı ‘uḡbāyı da dünyāyı da şāmil böyle
Himmete ğıbṭa ider gelse vücūd kīmyāya

[2b]

²⁵⁶“Veba, İslam dünyasında “taun” olarak adlandırılır; kimi dilcilere göre “taun”, her türlü bulaşıcı hastalığa verilen genel bir addır. Avrupa’da 18. yüzyılın ilk yarısındaki bir iki salgından sonra, alınan tedbirlerle ortadan kaybolan veba, Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın ortalarına kadar zaman zaman nüfusun yüzde 10 ila 20’sinin ölümüne yol açan salgınlarla devam etmiştir.” Daniel Panzac, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba**, çev. Serap Yılmaz, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1997, s. 103-111.

8. Çünkü kîmyâ bulunup olsa da altun peydâ

Ne ider mişl-i raşâş kalbi yıkan hulyâya

9. Böyle itfâ-yı dil ile virir âmâli

Bulamaz talsa da ğavvâş-ı hayâl deryâya

K.2.

Kezâlik

1. Yine ol Hakkı Efendi-i haķâyık-gūdan

Bu da mervî ki Hoca Ahmed Efendi geldi

2. Fikri Mümtâz Efendi'ye ta' alluķ imiş

Çünkü devletde o mümtâz-ı ricâl olmuşdı

[3a]

3. Der-Sa' âdetde ta' ayyün idicek bir şey içün

Ol ta' alluķla niyâz itmek imiş maķşûdı

4. Keşf idüp yine bu Mümtâz'ı ricâlu'llâhın

Kendüye aşl-ı sa' âdet kapusın gösterdi

5. Didi ya' ni ki Hicâz'a gidicek olduğunu

İnti' âşın daħi anda olacaķdır didi

6. Olup ol demde Medîne'de imâmın münhal

Aña tevcîh olunmaķla meserret buldı

7. Baş imām oldu Medīne’de ‘ikāmet iderek
Bi’t-ta‘ ayyün o daḥi anda ‘ibādet itdi

K.3

Kezālik

1. İstimā‘ oldu yine bu daḥi ol rāvīden
Nezd-i pākine Muḥammed Beg anıñ itdi vürūd
2. Kendüsi idi muḥācir çekerek dīk-i ma‘āş
‘Arz-ı ḥāl virmegi eylerdi o bābda maḳşūd

[3b]

3. Yine keşf eyleyerek anı viḳāye için
Böylece söyledi ilhām iderek Rabb-i vedūd
4. Didi beyhūde çeküp zaḥmeti maşraf itme
Ki degil bunda fülān beldede rızqın memdūd
5. Bu daḥi nuṭḳ-ı mu‘allāları üzre oldu
Anda ilhām u kerāmāt-ı Hudā nā-mā‘ dūd

K.4.

Kezālik

1. İtdi ol Ḥaḳḳī-i ḥaḳ-gū bunu daḥi tefhīm
Ḥāce Tevfīḳ Efendi daḥi gelmişdi aña

2. Buyurup ‘azm-ı Hicāz idecegiñ keşf ü beyān

Akçesi olmadığın eyledi ḥāce inbā

3. Ḥaḡ Medīne’de virir medrese ḥāceligini

Ḥarc-ı rāh ile ma‘āş didi eyler i‘tā

4. Naşb olup anda Ḥamīdiyye müderrisligine

Ḥarc-ı rāh da virilüp oldu bu daḡi iclā

[4a]

5. Bunu da naḡl idiyor yine o rāvī-i şaḡih

Kendüye oldu Ḥācī Aḡmed Efendi zā’ir

6. Şuleḡādandı muḡācir idi Daḡistān’dan

Aña da böyle didi yine bi-feyz-i bāhir

7. Git Medīne’de kerīmeleriñi şeh-āsā

Ba‘zı şālihler alup rızkıñ ider Ḥaḡ vāfir

8. Gitdi duḡterlerini aldı o gūnā zātlar

Bā-refāh anı idareye idüp Ḥaḡ ḡādir

9. Olarak anda ‘ibādet ile meşḡul ü be-kām

Öyle dāmādlar ile hem de sürūrı zāhir

10. Olmayup da kâder-i mübrem olursa çâre

Her cihât ile olur feyz-i himemle nâşır

K.5.

Kezâlik

1. Yine ol nâkıl ider böyle rivâyet ki aña

Bir kişi gelmiş-idi fakrî olup hem de garîb

[4b]

2. Didi eşyası gelürken deñize ğarķ olmuş

Himmete isteyerek anı da kıldı tatyîb

3. Didi ilhâm-ı İlâhî ile aña dañi kim

Saña geçinmegi Hâķ kıldı fülân yerde naşîb

4. Oraya ‘azm idicek buldı refâh-ı hâli

Añladı o da kerâmetle buyurmuş tenşîb

5. Ğarķ olurken nicesin eylemiş idi tahlîş

Bir olup baħr u ber ile aña pek dūr u ğarîb

6. Oldı anlar da Kemâl-nâme’sine derc ü beyan

Her biri yine tevatürledir olmaz tekzîb

7. Lîk bu mübrem imiş olmadı başka çâre

Rızķı gösterdi bi-ilhâm-ı Hudâvend-i Mücîb

8. Malınıñ mişlin i'āde dimek olur bu aña

Çünkü evvelkileri aña imiş ğayr-ı naşīb

K.6.

Kezālik

[5a]

1. Yine ol nāķil ider bunu daħi zıkr ü beyan

Zā'ir olmuşdı aña Aħmed Efendi gelerek

2. Naķşibendī idi Afġanlu vü berberlik idüp

Der-şa'ādetde oturur idi ıarlık çekerek

3. Yine aħvālini hep keşf ile aña didi kim

Rızķıñı bul bol olur 'azm-i Medīne idicek

4. Naķşibendī vü şalāhıñ var iken ğayr-ı revā

Bunda berberlik ile dīķ-i ta' ayyüş görmek

5. Nuķ-ı 'ālilerine mümteşilen gitmiş idi

Virdi Hāķ hāl-i refāh anda sebep göstererek

6. Hāķı hāķ eylemeden dīķ idi pek hūķümü

Buldı hūķınca ma'āş faķrı serinden keserek

7. Kıl u kâli ki terâşîde idüp kalbinden
Ser-i mû kalmadı ğam şafvet-i yüsri görerek

[5b]

8. Virmeye zahmeti ser-tiz gider usturası
Âb u şâbûn gibi zühd ü sülûk nerm iderek

9. Akdemî yüsri arayup taradı bulamadı
Açdı pîçîde dilin şâne-i himmet irerek

10. Ğam şevâribleri açdırmaz iken ağzını da
Leb-i feyz açdı o miqrâs-ı himemle keserek

K.B.1.

Kezâlik

1. Yine ol râvî-i râst-gû idiyor taḥkiye kim
Söyledi böyle Medîne’de Hüseyn-nâm bir zât
2. Köprili’den pederimle gelüp İstanbul’a
Bulmamışdık yem-i fakra yine bir cîsr-i necât
3. Pederim bulmadı pâpûş yamamak pâresini
Kaldık ayagı yalın fakra eşedd-i derecât
4. Göricek anda Dügümlü Baba Hâzretleri’ni
Git Medîne’ye dimişdi o kerâmât-simât

[6a]

5. H̱arc-ı rāhıñ idüp esbabı ‘aķıbinde zuhūr

Virdi üç biñ ğuruşı da bize yolda bir zāt

6. Varıcaķ itdi mü’ezzın beni Dāvūd Paşa

Bize vüs‘ atlü ma‘ āş ile virüp ta‘ yınāt

7. H̱aķ Medīne’de kōnaķ ile refāhı virdi

Bunlara hep sebep ol nuṭķ-ı kerāmet ğāyāt

8. Nefsi ayak paṭırdısı virir insāna

Lik pāpūş burakma iderek şabr u şebāt

9. H̱aķ ider bātın u zāhirce de esbāb ihsān

Medḥ ider şabr u tevekkül şıfatın çok āyāt

10. Yine menşūş iki yūsri oluyor bir usruñ²⁵⁷

Maḥv ider zulmet-i ekdārı virüp H̱aķ mişkāt

11. Şevb ü pāpūşını yırtık diyü ḳalbin yırtma

Öyle ḳalb yırtmasıdır çünkü dü-‘ ālemde memāt

[6b]

12. Öyle ḳalb yırtılıcaķ zāhir ü bātınca verem

Çāresin müşkil olur bulması ḥasbū’l-‘ ādāt

²⁵⁷ “Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, doğrusu her güçlüğüñ yanında bir kolaylık var.” el-İnşirāh 94/5-6.

13. H̄ārīku'l-‘āde gerekir himem-i kudsīye

Yırtığını dike ikmāl iderek bulsa hayāt

14. Lāf-ı kavāfı cihān kālīb idüp aldadıyor

Geñiş ölçüp biçer ammā ki ider taẓyīkāt

15. Öyle taẓyīk ki naşır olsa naşīr olmaz ol

Yan çıkarma söz<ümü>²⁵⁸ diñle cihān meylini at

16. Şāhlara olmadı māl eskicidir bu dünyā

Kimse çarık çıkaramaz eccl atıp huṭuvāt

17. Şevb-i kalb olmalı düzgün pūş olursa müşkil

Qoyma potin iderek rāh-ı şavāb içre şebāt

18. H̄üsn-i ṭab‘ıñ ile kal çin-i cebīn itmeyerek

Böyledir cümlece mergūb olan hāl ü şifāt

[7a]

19. Olma postal ṭabī‘atlüye zinhār qarīn

Töhmeti kondırarak itmeyeler taḳbīhāt

20. Müskirāt gerçi fücūr āb daḥi kōnşa āña

Mey idince hepsi yine ḥaram bī-şebahāt

²⁵⁸ sözimi 5.

21. Gezse Hind ü Yemen’i nāfile gāfil yaşamak

Baş maşşūd-ı hūlūş bulmalı hayra ālāt

22. Fikr-i dāreyni de terk itmeli (F’aḥla‘ na‘ leyk)²⁵⁹

Ḳalbiñi dād-ı muḳaddes iderek bul āyāt

K.7.

Kezālik

1. Ḳıldı bu vech-ile de naḳl ü beyan ol rāvī

Geldi nezd-i şeref-ārālarına bir ḥāce

2. Faḳr ḥālī olup anıñ daḥi İstanbul’da

Düş itmişdi o ḥāl kendüsini iz‘ āca

3. Göricek vüs‘at-i rızḳı aña da bi’t-ta‘ rīf

Himmet itmişdi Medīne’ye anı inhāca

[7b]

4. Himemiyle si‘a-i ḥālī bulup anda o da

Çıkdı esbāb-ı gönülden kederi iḥrāca

5. İdiyor Ḥaḳḳ’a ḥūzūr üzre ‘ibādet o daḥi

Naḳl u şükr eyledi ol nuṭḳ-ı şeref minhāca

6. Kütüb-i feyzi oḳurlar bularaḳ ṭālibler

Evliyā itmede ta‘līm ḥalīfe vü ḥāce

²⁵⁹ “Ben şüphesiz senin Rabbinim; ayağındaki pabuçları çıkar! Çünkü sen kutsal bir vadi olan Tuva’dasın.” Tâhâ 20/12.

7. Dersi öğrenmeli ters öğrenelik dönmemeli
Mekteb-i dil bil o dünyāca vü hem ‘uqbāca

K.B.2.

Kezālik

1. Yazdırır bunu da evrāk-ı beyāna ol zāt
Ki H̄āce Şālih Efendi daḡi itmişdi vürūd

2. Kendünün aşlı Diyār-ı Bekir’iñ ehlinden
Faqr-ı ḡāl itdi anıñ rāḡatını da mesdūd

3. Gıt Medīne’ye te’ehhül idüp evvel bu rāḡ
Buyurup kıldı tebāşır meserrāt-ālūd

[8a]

4. Faqr-ı ḡālını didi kim bu iki maḡşūdın
Birisine bile şarf itme ki aḡçe meḡşūd

5. Ḥoş-nüvīs olduḡunu gördi Selanikli biri
Buldı ülfet ile ḡubb ikisi beyninde vücūd

6. Aḡrabāsından aña zengin olarak ḡātūn
İtdi tezvīc-i bilā-maşraf irişdi maḡşūd

7. Zevc ü zevce de Medīne’yi emel eylerek
Yine bī-şarf gidüp itdi refāḡ ile ḡu’ūd

8. Kalem-i kudret-i Hâk levha ezelden böyle

Yazdığın nuṭkı tebâşîr-i füyûzât-âlûd

9. Müjde vü harf-be-harf aña bu nuṭkı ta' lîm

Eyledi nokta-be-nokta dile ser-zîb-i kuyûd

10. Re' y-ı hoduñ begenüp qaralama kalbiñi kim

Yırılur olmasa ta' lîm-i mu' allim meşhûd

[8b]

11. Yağlı kâğıd gibi ğafletle yazı tutmaz ise

Ol tebâşîr virir haṭṭ-ı dile hüsn-i şühûd

12. Zâmkınıñ âharını derk ü saķîmin silmek

İbtidâsında büyük luṭf-ı Hudâvend-i Vedûd

13. Mühr-i himmetle cilâ-yâb olıcaķ dil varaķı

Saṭr-ı ef' âle olur mıṣṭar-ı hayr üzre hudûd

14. Çıkarup yanlışı üstâz-ı himem bi't-taṣṣih

Luṭfî haṭṭânını geydirüp ider feyz-i şu' ûd

15. Meşķ-ı nuṭķında meşakķat de görünse evvel

Değişüp cây-ı murâda geçirür feyz-i sü' ûd

16. Miḥref-i kat‘ -ı kalem yazuyı eyler aḥsen

Ya‘ ni Hızr-ı himem ehl-i ledün fevz-alūd

17. Zāhir ü bāṭın iki şakḳı gibidir kalemiñ

Andan irmekde midād-ı kerem-i Rabb-i vedūd

[9a]

18. Nesh-i ḡafletle celī ḳalbiñi ıslāḥ elzem

Şülüş-i āḥir-i ‘ömre ḳoma kim nā-maḥdūd

19. Ḳalma cüzdānlıḳ ile dimeli (zidnī ‘ilmen)

Bize ta‘līm ile āyet ü ḥadīş itdi vürūd

20. İsti‘āne iderek ehl-i ḳubūrdan da hemān

Himmet ü ‘ibreti keşf itmesidir celb-i sü‘ūd

21. Ḥaḳ ider cüz’i şevāba daḡi küllī iḥsān

Şuleḫā hizbine dāḡil olarak eyle ḳu‘ūd

22. ‘Aşer emşāli şevabın oluyor luṭf u kerem

Buyurur böylece Ḳur’ān’da Rabb-i ma‘būd

23. Bir devāt ṭakımıdır ḥoḳḳa-be-ḥoḳḳa cennāt

Var mürekkeb ne‘am ammā ki liḳādır maḳşūd

24. Her medār-ı keremiñ merkezidir iş-bu liķā
Dıdeyi n'eylemeli olmayıcaķ nūr-ı şühūd

[9b]

25. Kalem-i kālbi yine hoş-nüvīs eyler mi [‘aceb]²⁶⁰
Ger liķāsız da bulunursa mürekkebe hūlūd

26. Hōķķa-i cennet ile şīşe-i dünyā farkı
Ol liķādır ne kadam olsa ni‘ am nā-ma‘ dūd

27. Zāhir ü bāṭın ‘ulūmı gibidir āb u midād
Birbiri ile mürekkebe sühūlet mevcūd

28. İş-bu kūtḃ-ı şeref-ārāda olup ikisi de
Kendin itmişdi Dügümlü bi-liķā-yı Ma‘būd

29. Hāzret-i Hıızr daḡı virdi icāzet ü keteḃ
İhtiyāc ehli bulur feyzini hāzır meşhūd

Este‘ izü bi’llāh [e-lā inne evliyā’a’llāhi lā-ḡavfun ‘aleyhim ve lā-hüm yahzenün.”²⁶¹]

Sene 1283

[10a]

30. Ketebe kıt‘asını virdi bu āyet yazılı
Tām tāriḡ-i vefātı daḡı odur ma‘dūd²⁶²

²⁶⁰ - 5.

²⁶¹ “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” Yūnūs 10/62.

²⁶² 1283.

K.B.3.

Kezâlik

1. Yine ol râvî-i râst-gû idiyor böyle beyân
Oldı zâ'ir anı bir zât idi ismi de Hamîd
2. Beldesi idi Dağıstân'a karîb ol zâtıñ
Gelmiş İstanbul'a ammâ ki imiş faqrı şedîd
3. Faqrını 'arz u himem eyleyicek istid' â
Didi git Şâm u Medîne'ye olur rızk-ı bedîd
4. Gitmege aqçesi de olmadığın söyleyicek
Virdi yek-pâre-i elbîsesin ol feyzi mezîd
5. Yümn-i yekpâre-i elbîsesi ile der-hâl
Geldi çok para virüp ba'zı sebep Rabb-i mecîd
6. Vardı Şâm'a orada buldı ğanî bir zâtıñ
Oğlınıñ hasteligi on senedir idi medîd
7. Āyet idhâl ile ol pâre-i elbiselerin
Çıkarıp şuyı içerek de hayât buldı cedîd
8. Ol ğanî eyledi dāmād virüp îrād aña çok
Şâm'da yine çerâğ-ı himemi oldı bedîd

[10b]

9. Şoñra da ‘azm-i Medīne iderek ehli ile

Himemin buldı delīl anda da bā-feyz-i mezīd

10. İtmede hāl-i refāh üzre iķāmet orada

Oldı her vech-ile de ismi gibi hāl-i hamīd

11. Buyurur Faħr-i Resūl nās olur ise ‘āmil

İş-bu āyetde kifayet hepisine de bedīd

**Este‘ izü bi’llāh ve men yetteķi’llāhe yec‘ al le-hū maħrecā ve yerzūkhu min ħaysü lā-yaħtesibu
ve men yetevekkel ‘ale’llāhi fe-hüve ħasbüh inna’llāhe bālīgu emrihi ħad ce‘ala’llāhu li-küllü
şey’in ħadran.²⁶³**

[11a]

12. Haķ rızāsın gözeden haķķına Rabb-i bī-ķün

Virerek maħreci ħarlıķdan ider vüs‘a resīd

13. Ummamış olduđu gūnā anı merzūk eyle

Kāfidir Haķķ’a tevekkül idene Rabb-i mecīd

14. Ölçilü eyleyerek ħadrini her eşyānıñ

Emri miķrāş nüfūz itmede ħať‘ u taħdīd

²⁶³ “Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki ādil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah’a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar.” et-Talak 65/2-3.

15. Müşrikîn itdi esîr Hâzret-i İbn-i ‘Avf’ı

Böyle ta‘lîm-i Nebî ile hâlâş oldu bedîd

16. Ya‘nî (lâ havle ve lâ kuvvete illa bi’llâh)

Dâ’imâ zîkr ide bâ-havf-ı Hudâvend-i Vaḥîd

17. Hâḡ rehâ virdi o dörd biñ ḡanem ile geldi

Ḳıldı bu âyete bâdî-i nüzûl Rabb-i ḡamîd

18. Zâhiren bâṭinen esbâb vücûda geliyor

Ḳıldı bu ḡasteye Hâḡ âfiyeti böyle cedîd

[11b]

19. Şanma bez parçası bezm-i diledir can-fezâ

Çuḡa var virmez ider ḡil‘ate kâḡ ile şa‘îd

20. Olma bir telli bebek forma ile mel‘abedir

Çocuḡ eyler bebegi beg diyü ‘azl ü taş‘îd

21. Tönuma bir düḡme setr ide ḡamîş-i şabrîñ

İşleme şerri ki ne olsa ḡonur²⁶⁴ ḡaşre bedîd

22. ‘Āḡıbet bîniş ile zırh-ı tevekkül geyinüp

Ola ol cûbbe vü cevşen siper-i ḡâl-i şedîd

²⁶⁴ Derkenâr: ne ḡâlur.

23. Germ ü serdi bu cihānıñ gice lā-be’s olarak

Eyle esbāba teşebbüşde dañi fikr-i sedīd

24. Pīşīn ölçüp biçüp endāze vü mīkrās alup

Ağını arasını her işiñ itsün taħdīd

25. utmalı dāmen-i feyzi yaañı urarasun

Himmeti zāhr-ı zāhīriñ olarak ide sa’īd

[12a]

26. Ceyb-i feyzi ide iğnā iki oluñla şarıl

Dögme göğsi yeñilüp nefse nedāmetle şedīd

27. ‘Ayn-ārī olıca emti’ a-i dünyāya

Ne umāş olduğunu bildire ur’ān-ı mecīd

28. İtmeyüp şūfī-i şuveriligi albi şāf ol

Ki gider naş u boya ouması olsa sedīd

29. “Yevme lā-yenfe’ u mālūn” didi Hā hem de “benūn”²⁶⁵

Buyurup “alb-i selīm”²⁶⁶ olduğunu nef’-i bedīd

30. Sāde sūretce degildir “ve libāsū’t-tavā”²⁶⁷

Rūtbesiz kimseye göre forma talīd

²⁶⁵ “O gün ne mal fayda verir ne de evlat” eş-Şuarā 26/88.

²⁶⁶ “Ancak Allah’a kalb-i selīm ile gelenler müstesnā” eş-Şuarā 26/89.

²⁶⁷ “Ey Âdem oğulları size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindendir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar.” el-Â’rāf 7/26.

31. Hırka-i kızb ü riyā beñzer oñun yarıcıya
Girse bir parça gözüñe kör ider eyle ba‘id

32. Baltalar çam devirür mülhid-i tağî nice şeyh
Ezilüp mürd olur altında kalur ise mürîd

[12b]

33. Sözüñü geydirerek kuşadarak halkı şoyar
Nefsini eylemeyüp hubb-ı cihāndan tecrîd

34. Var hadîş *hubb-ı cihān* cümle hañānıñ re’si
Kaṭ olunmazsa haḳîkatde ider mevte resîd

35. ‘Üd-ı dil hırkasınıñ rāyiha-i tayyibesi
‘Arş-ı a‘lāya çıkar nüh-felek itmez taḥdîd

36. Atlas-ı çarhı gezinüp melek-āsā kalbiñ
İtmeli “Sündüs ü istebrak” ı ilhām tes‘îd²⁶⁸

37. Haḳḳ’a rabṭ olmalı dil gezmeye ipsiz şapsız
Sökülür her dikilen şāh-ı cihān ğayr-ı medîd

38. İğne ile kuyı kazmak gibidir tül-i emel
Haşıl olsa da olur ‘umḳı derin dîḳı şedîd

²⁶⁸ “İnce ipekten ve parlak atlastan giyinerek karşılıklı otururlar.” ed-Duhân 44/53.

39. Kıırma tel ‘ākıbeti tīre-umūra arışup
İpek-āsā ola dil nerm ü fedā hem de sedīd

[13a]

40. Müştehir ba‘ en olur er kepenek altında
İtmez elbisece nosān kemāli teb‘īd

41. Dehri ine deliginden görüp ‘ārif işler
āfīlān gözlük ü yüksükle ider rab u resīd

42. Bende-i āl-i ‘abā olması bir il‘ at kim
Bāinen āhiren eyler dü-cihānda tes‘īd

K.8.

Kezālik

1. İder ol nākil-i ādı bunu da nal ü beyān
Bekr Efendi gelüp İstanbul’a görmüşdüm anı
2. Yine ol ub-ı celīl eyledi kef ü itār
Böylece kim aa göre göre her bir işini
3. Ki Hicāz’a gidecek o Haremeyn’e varaca
Hem ehādet derecesiyle bulur pāyānı
4. Oldı ‘aynen ki Medīne’de iken bir kimse
atlı ile itdi ehīd var idi sū‘-i annı

[13b]

5. Ya‘ni kıyınları için iderek sū‘-i zann
Anda hā’inligi hıfzı ide hemān Rabb-i ğanī
6. Sū‘-i zann işm idügi āyet²⁶⁹ ile menşūş
Çıkarup koymamalı dilde anıñ āteşini
7. Bir kığılcım ile zīrā olur iħrāk-ı kebīr
Taş u teymūrse de bāridse de çıkarır anı
8. Fitneyi itme hūlūş çaķmaķ için kimseye hīç
Kavrayup kin kavurur şöñra o nice cānı
9. Kātleden fitne eşeddir buyurur Haķ menşūş
Olur imāna vü cāna zarar u hūsrānı
10. Sāde bir nefsi de kātıl ile o kalmaz çoğalup
İder izlāl ü i‘ dām nice insānı

K.B.4.

Kezālik

1. Tekye-i nakli yine itdi binā ol rāvī
Didi gelmişdi Buħaralı Hācī ‘ Abd-i Kerīm

[14a]

²⁶⁹ “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı gūnahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir” el-Hucûrât 49/12.

2. Der-Sa‘ âdetde binā eyleyecekdi tekye
Didi yapma burada olmadı rızkıñ taķsım
3. Olamaz sende qalır ğayrıña ħ‘āhiş itme
Qısmetiñ qıldı Medīne’de seniñ Rabb-i Kerīm
4. Aqdem itmişdi recā yapıla İstanbul’da
Olmayup <bildi>²⁷⁰ deĝil qısmet olunmaq termīm
5. Nuţķı oldu ki Medīne’de zuhūr itdi sebeb
Hind şāhzādelerinden biri qıldı tekrīm
6. Ya‘ ni kendüden oquyup aña tekye yaptı
Zāhire çıqdı tamāmen yine ol nuţķ-ı ‘azīm
7. Her işiñ vaz‘ -ı esāsı ezeli olmağ-ile
Derk iden ğayrıyı terk ile bulur cāy-ı selīm
8. Temeli tutmayacaķ çün çürük arz-ı efkār
Şuyı çıkar çalışup itse ‘amīķ sa‘y-ı cesīm
9. Arz u eflāka iren hendese-i ilhāmdır
Levh-i maḥfūzda görür cümlesi olmuş terķīm

[14b]

²⁷⁰ bileydi 5.

10. Taş u toprak değil zerrede tahrik olamaz

Hicbir nesne kadar olmasa olmaz tanzim

11. Taş yanup kireç olup nerm ü beyaz olur iken

‘ Aşk-ı Hak ile gönül olmaya mı nerm ü selim

12. İncelüp tuğla kiremid oluyorlar hürmân

Dil hirāsân ola Hak’dan ide rikkat ten‘im

13. Kalbur üstünde kalan tuğla dökülür tekrâr

Meyl-i dünyâyı geçüp kâminî al turma le’im

14. Kalb-i hâliş ile harc olmalı şağlâm efkâr

Beyza-i şıdk ile tâ ola esâsen tahkîm

15. Tağınık ise de sâhte ise de seng-i umûr

Cem‘ u zabt ide olup harc gibi nerm ü kavim

[15a]

16. Yek-vücûd gibi hacelerle kavîdir dîvâr²⁷¹

Tefriqadan yıkılınca ayak altında remim

17. Bâ-huşûş baş tarafında kemer ü kubbeleri

İttifâk ile hemân tırdırır ol harc-ı selim

²⁷¹ “Mümin, mümine karşı; parçaları birbirini bağlayıp tahkim eden bina gibidir.” Buhârî/Edeb:36.

18. Cümle a‘zāsı dile nisbeten aḥcār gibi
Hiss-i zabṭ ile hemān itmeli böyle taḥkīm
19. Rencberler ile hammāl gibidir ehl-i ṭama‘
Geçinür sedd-i ramaḳla çekerek renc-i ‘azīm
20. Kaşr-ı ‘irfāna idüp bāb-ı tevekkülle duḥūl
Feyz ile esmelidir pencere-i ḳalbe nesīm
21. Vüs‘at-i şabr ile sīneñ ola meydān oṭası
Ḳalbiñi eyle semā-ḥāne-i zıkr ü ta‘līm
22. Ḳoyma surāḥ ḥavātır çoḡalur ḳatre iken
Tekye-i rüşdi yıḳar olsa da kārgīr-i ḳavīm

[15b]

23. Maṭbaḥ-ı ‘ışḳ-ı Ḥudā ocağı kılsun pişkin
Ḥān-ı iḥsānı anıñ aç ḳomaz eyler ten‘īm
24. Çile vü ḥalvetiñ ekli az olup cismānī
Aña rūḥānī olur nice nice zevḳ-i ‘azīm
25. Olamaz rūḥa ḡidā cismi toyurmak ile hīç
Aç murguñ ḳafesin itmege beñzer tanzīm

26. Her kelāmıñ deri mesdūd ola ya şıdkı diyüp

Kızb ile halkıñ öñine döşeme qavl-i saqım

27. Penbe-veş nerm ola söz olmaya tahte'l- igfāl

Ki çorak tahta da olsa döşeme var yine bım

28. Keser öyle çürügi çeşm-i 'iber destere-veş

Mih-i tevbihı çaķ itsün sözini şağ termim

29. Cāh-ı dünyāya giriş naşb ile hoşca görünür

'Azl ile soñra qoğış burğı gibi pür-te'lim

[16a]

30. Yağ-hāne diregi gibi qavī itse ğınā

Yine altında cihānıñ başılur hāli elim

31. Zühd saţhıyla 'üyübı qapama kim bozulur

Kiremid gibi qavī hāl ile lāzım taḥkīm

32. Nerdübān olmada nefse yedi eţvār-ı sülūk

İ' tilā itmeli olma derecātında muqīm

33. Olmalıdır melik-i muqtediriñ 'indinde

Ma' kad-ı şıdqa nişin şimdi bulup qalb-i selim

34. Geçe baħr-i emeli gelmeli ‘uṣṣāk hālī

Çünkü liman gibi seccāde-i ihlāş-ı kavīm

35. Hakk’a dil-bend olarak kalmaya başma-ķalıb

Kimse dünyāda değil bez tókuma ile ķadīm

36. Dünyevī ṣadr ile de müfteħir olma çünkü

Yırlū yaşıdıķ gibi olmaz kūşe yaşıdıķı muķīm

[16b]

37. Kılma dehlīzde ‘uķbāca bulup şıdķ-ı şeref

Perde-i ğafleti ķaldır görüne feyz-i ‘azīm

38. Olamaz fā’ide yangın şaçağı sardıķda

Artar iħrāk da tekāsül idicek hāl-i vaħīm

39. Tām kārġir ola dil olmaya iħrāk kārġir

Bölme aħşāb-ı tereddütte ki var yine o bīm

40. ‘Işķ-ı Hakk minber ü miħrāb gibi ħam-geşte ide

Bi’t-teveccüh ola ‘āriflere cāy-ı tefħīm

41. Terbiyet zāhir ü bātınca da <şed> <şed>²⁷² derecāt

Eyleme ķat’-ı ümīd ķarb-ı meşel bi’t-terķīm

²⁷² sed sed 5.

42. Tağilikden çıkarur balta kurı eşcârı
Aş u hammâma yararsa keser eyler takşîm

43. Sözi kor naşıl ise ortaya gâfil ammâ
Germ ü serdini ider lûle-i ‘ibret tefhîm

[17a]

44. Halveti fâş ü cehennemlik olur ehl-i fiten
Külhanîdür ki virir kalbe şoğuklığı cesîm

45. Ayırup kâbîl ü nâ-kâbîli bıçkı gibi dil
Tuğfe iclâsı olur ehl-i fuyûz bi’t-takdîm

46. Gâfletin yongası kalmaz pürüzin rendeleyüp
Hayra dâl ise olur levha bi-re’s-i ta‘zîm

47. Çünkü hoş naş u boya var nere de olsa daği
Zîver-i sırdır o levha ki ola haş terķîm

48. Tağda ceylan ile kaplan daği vahşî iken
Terbiye ile olur postları cāy-ı tefhîm

49. Olur ammâ ki mekîniñ şerefiyle bu daği
Çünkü mazmûm olur aña nîşîn olsa le’îm

[17b]

50. Kalkacak haşre haşır gibi serilmiş ecsām

(Kum!) diyü emr-i İlāhī olunınca tefhīm

51. Genc-i re'siñde dü sem' iñ oluyor çifte kilid

Şoyar uydırsa havātır aña miftāh-ı le'im

52. El virir Hāk saña el virdi iki kol teymüri

Gelse şeytān-ı mücessem koğarak eyleme bīm

53. Zırhdır iki lebiñ bāb-ı dehān üstünde

Açma icābsız idüp hān kāpusı-veş ta'mīm

54. Kāfeş-i 'ilm-i ledün gösterir etrāfını līk

Zāhirinden olamaz aña uzak kimse 'alīm

55. 'İlm-i zāhir görünür cām gibi hāricden de

İ' tirāz bād u bārān ise de anda 'adīm

56. Harem-i 'ilm-i ledünnüñ içi şanma tārīk

Bakma aḡrāz ile nā-maḡreme olmuş taḡrīm

[18a]

57. Bāṭın 'ilmi daḡi cem'-i ḡasenātı lākīn

İdiyor anda kütüp-ḡāne taşavvuf ta'līm

58. Nerdübān egri görünse de mināre içre
İncelikdir yine irer şerefe şanma şakīm
59. ʿİlm-i zāhir olarak havz-ı kebir yolu açık
İdiyor cümleye de āb-ı hidāyet taʿmīm
60. Çeşme-veş ʿilm-i ledünniñ yolu maḥfi yine çok
Menbaʿı bir olarak ikiye olmuş taḥsīm
61. Şerʿ-i Ḥaḫʾdır ikisinin şuyı bir pāk u lezīz
Kāngısından içilürse daḥi eyler tenʿīm
62. Şarf u irād-ı nefes ile hemān Ḥaḫ içden
Vākıfiyet ile ol ḥayrı cibāyetde muḫīm
63. Sil ü süpür ḥār u ḥas ḡafletiñi ol ferrāş
Baḫma nā-maḥreme olma ḡarażıñla tesmīm
- [18b]
64. Şuverin cisini taḡyīr ile maḥrem olamaz
Ki ṭavāşī yine nā-maḥrem oluyor terḫīm
65. Şehvet-i nefsi kesen (ḡayru üliʾl-irbe)²⁷³ olur
Şeyḫ ṭann eyleme şūrı belī olsa da dü-nīm

²⁷³ “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların

66. İki yüzlidir o mā-beyn oṭasına beñzer

Ḳoğ münāfık ne ricālden ne nisādan ki le‘īm

67. Dönme dolap gibi fettān çıkıcaḳ şırvāna

Laf atar raf gibi yüksek yine ammā ki saḳīm

68. Yüklödüp bārıñı bir kimseye yüklük itme

Bāğ u bāğçe gibi <bārın>²⁷⁴ ile eyle tekrīm

69. Seyl geçüp ḳum ḳalır ammā öñine düşme şaḳın

Berr ü yābāna ḳor eyler vaṭanıñdan taḥrīm

70. Sā‘ atı işlediyor zenbelegi vü zencīri

Birbirini çekerek itmede vaḳti tefhīm

[19a]

71. Nefsiñiñ zencīri gider ḳurulup şol ṭarafa

Çekmeli zenbelek-āsā sağ idüp ḳalb-i selīm

72. Bu keş-ā-keşle daḳıḳa gözetüp her sā‘ at

Müstaḳīm işleyerek şāniyece olma saḳīm

cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!” en-Nūr 24/31.

²⁷⁴ bārıñ 5.

73. Bu keş-â-keş bize tahmîl-i emānet ezeli
Arz u eflāk u cibāl ‘aczi didi bi’t-ta‘mīm

74. Bu keş-â-keşle olup itdigimiz ecr ü şevāb
Ansız a‘māli ferīştehlere oldu taqdīm

75. Reffe-i zikrini devr eyleyerek çarḥ-ı lisān
Ṭurmaya cüz’i havātırla ğubār bile elīm

76. Silelim indirelim bindirelim sözleri çok
Ġayr-ı üstāz olan mürşide itme ta‘līm

[19b]

77. Ṭaşınup ceyb-i ri‘āyetde geçer kūşelere
Müstakīmāne bilüp vaḳti idenler tefhīm

78. Hān u kahve gibi dünyā ki muvaḳḳit-ḡāne
Baḡarak geçmede temkīnle degil kimse müdīm

79. İrtifā‘ almalı ‘ukbāya bilüp ‘ömri raşad
Hāzır eflāk ile arz ‘arzı kadar dār-ı na‘īm

80. Yelḡovan gibi hevā aḡreb-i nefis ile döner
Ṭogrı devr itmegi mīnā-yı dile kıl terḡīm

81. Nefsini itme telef çalmamalı ma' rûf derece

İşte sa' at de çalar böylece olmuş takşim

82. Şam' dān ile ẓanādīl ẓalup şem' aları

Başda parlak görünür iken olur mahv u ' adīm

83. İsm-i memşāyī edeb-ḥāne dimeklik gibidir

Kūfri mūntic sözi ' ilm-i edeb ile tevsīm

[20a]

84. Def' -i ḥācetle varınca aña bakma, tırma

Ki ider zāhir ü bātinca marāzlarla saḳīm

85. Ḥavli-i ḥücre-i dil daḫi nezāfetde ola

Ehl-i beytiñe te' affünle gelir ḥāl-i vaḥīm

86. Ḥaḳḳ' a ' arz oṭası dil şadr aña dīvān-ḥāne

Dile dilden de ẓarīb Ḥazret-i Ḥallāk-ı ' alīm

Este' izü bi'llāh ve naḥnū ' aḳrabū ileyhi min ḥabli'l-verīd"²⁷⁵

87. ' İlm ü kudret ile tefsīr oluyor ẓurb u ḥulūl

Ehl-i bātin idiyor nice leṭā' if terḳīm

88. Gülsitānīñ ẓoḳısı enfden ' aḳreb bize līk

Gülşeniñ kendü ḥulūl itmez odur yine ẓadīm

²⁷⁵ “İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında solunda oturmuş iki alıcı (yaptığını) alıp kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız.” Kāf 50/16.

89. Güneş akreb oṭanıñ birbirine kurbından
Lākin ol pertev-i bedr kendü degil anda muḳīm

90. Ḳudret ü ‘ilm-i Ḥudā şah ṭamarından da yaḳīn
Perde eczā-yı beden birbirin itmez tefhīm

[20b]

91. İki mir’āt-ı muḳābil görünür içten içe
Ḳalb-i mürşidden olur sālīke ḳat ḳat ta‘līm

92. Zīver-i saḳf-ı lisān olmalı āvīze-i vird
Lem‘a-i şam‘dān ide bu iki mir’āt-ı ‘azīm

93. Bilmeli anlar ile pīş u pesi her sırrı
Birine baḳan olur zāhir-i aḥvālī fehīm

94. Borıdır cāh-ı cihān eyleme menşūba ḥased
Göge çıkar ṭumanı yire döñer bed islim

95. Düşme ocaḳlarına ḳalma bürüdetde daḥi
Ḳarşudan ṭur ki yaḳīn olması ol nāra vaḥīm

96. Bir zamān ḳalmamalı anlara taḥte’l minne
Kömür-āsā başın urur aña ol sen de kerīm

97. Kefçeniñ kıymeti kazğan taşınca bilinür

Yār-i ğamh̃'ārı kazan elde tut eyle tekrīm

[21a]

98. Qapağın buldı dinür tencere yuvarlanaraq

Nīk ü bed her şey olur ehline h̃āşş u selīm

**Este' izü bi'llāh el-h̃abīṣātü li'l-h̃abīṣīne ve'l-h̃abīṣüne li'l-h̃abīṣāti ve't-ṭayyibātü li't-ṭayyibīn
ve't-ṭayyibüne li't-ṭayyibāt.²⁷⁶**

99. Zevc u zevce ile tefsīr olunduğı gibi

Nīk ü bed qavl ile de olmada ma' nā terķīm

100. Nīk ü bed şoḥbet olup söyleyene rācī' u h̃āşş

Şıfatıdur ider ' uqbāca daḥi şād u elīm

101. Sacayağı gibidir bir dehen ile iki göz

Söylediğñ saña ' āi 'd şaḳınup olma ' alīm

102. Saṭr-ı h̃ile ile kıymamalı taḥte'l-ağrāz

Küfte-ḥor şorbā gibi ḥalt iderek olma kelīm

103. Laḥm u şaḥm ile degil sūdı güzel olmalı pār

Qadri nāniñ iliñe geṭtigini ola fehīm

[21b]

104. Qahve ocağı bu dünyā güğüm-āsā eşiğı

Dökerek telve çanağı dil ola pāk-ı muķīm

²⁷⁶ “Kötü kadınlar, kötü erkeklere; kötü erkekler de kötü kadınlara, temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara lâyıktır.” en-Nūr 24/26.

105.Girü çek cezve-i ĥaddin kesilüp taşmaya kim

Söner aĥbābca germiyyeti küllīce vaĥīm

106.Ķahve fīncānı gibi ẓarf u derūnıñ ola pāk

Tepsi-āsā açık añlın ile ol ĥaşra ẓavīm

107. Ĥālīñi yanma yaĥılma ẓavırır ise de ġam

Ṭava geldikde gećer ẓalmaz o söz şiddet-i bīm

108. Dile ġümān-ı ġümümü çeküp olsa pişkīn

Eller üstünde gezer dāmeni olur telşīm

109. Cezve-i nār ġörinüp vād<i>-i muĥaddes ‘ışķı

“Ene Rabbūke” ²⁷⁷ ve “ena’ĥtartūke” ²⁷⁸ der Nūr-ı ‘Azīm

110. “İnde ẓī-‘arşı mekīn” ²⁷⁹Faĥr-i Rusul “müzzemmil”²⁸⁰

Ya‘ni yorġan gibi kendüye bürünürdi kilim

[22a]

K.B.5.

Keẓālik

²⁷⁷ “Ben senin Rabb’inim.” Tāhā 20/12.

²⁷⁸ “Ve ben seni (peygamber olarak) seçtim.” Tāhā20/13.

²⁷⁹ “Arş sahibi katında itibarlıdır.” et-Tekvīr 81/20.

²⁸⁰ Mekke döneminde inmiş olan Müzzemmil Sūresi 20 ayettir. Adını ikinci ayette gećen, örtünüp bürünen anlamına gelen “el-müzzemmil” kelimesinden almıştır. Surede başlıca Hz. Peygamber’in ibadet ve taat hayatı konu edilmiştir.

1. Zer‘ ider bağçe-i nakle yine ol rāvī
Geldi Kaşğarlı Şerīf ismi de bir zāt aña
2. Faqr hālī çekerek o daḡi İstanbul’da
‘ Arz-ı hāl virmegi itmişdi taşavvur hattā
3. Virme beyhūde diyüp leblebi ekl eyleyerek
Kıldı ol zāta daḡi çend adedini i‘tā
4. Vüs‘ at-i rızķını tebşīr ü Medīne’ye yine
İtdi teşvīķ u ‘iāneyi daḡi bu gūnā
5. ‘ Askerīde umerādan idi bir maḡlaşı da
Aña gönderdi selām ḡarc-ı rāhı virdi aña
6. Mışr’a vardı bulup İlḡāmī Paşa’yı ḡaste
Ba‘ zısın şaklayup ol leblebiyi kıldı devā
7. Āfīyet-yāb olarak maḡlabını kıldı kerem
Vālī-i Mışr idi çün vālidi ‘ Abbās Paşa
8. Ki Medīne’de aña yapıdırarak bir tekye
Yapdı irād virüp aylıḡı da müstevfā

[22b]

9. Leblebi aña surūr ile olup lübbü'l-lübb

Leb-be-leb cām-ı tene 'āfiyet itdi imlā

10. Cüşsece leblebi bir dāne mışır dānesi lik

Vālī-i Mısr aña 'āciz idi bu oldu devā

11. Cebleriniñ ağ<ı>zı sīm u zeri alur iken

Çāresiz mişl-i nühās olmuş idiler hūkemā

12. Reşk ider dürr ü güher dāneleri de aña hep

Şaḥibi ḥaste yaṭup gelmez anıñ ile şifā

13. Kıt'aca merdümün dide daḥi aşgar iken

Yine ecsām olur anıñla cihānı bīnā

14. Qalbde öyle iken Allāh'ı ki ismin şāmil

Hālbuki ḡayr-ı vesī' dir anı hep arz u semā

[23a]

15. Qābiliyyetlerimiz rütbe başiretle başar

Himem-i ehl-i Hūdā ile bulur nūr-ı Hūdā

16. İki lebden çıkıyor nice nice ḥayr ile şer

Leb leb ile iderek müttefeḡān söz icrā

17. Pek büyük şulha da harbe daği anlar bâ' is

Rûh-ı efzâdır o hem top u tûfengden aqvâ

18. Buyurur Hâzret-i Kerrâr ki kılıç zağmı şavar

Cerhi eylerse lisân çâresi olmaz aşlâ

19. Hıfz idenler şefeteyn ü kâdemeyni beynin

Var hadîşde ki kefilim ola hânet i' tã²⁸¹

20. Kimsenin ağzı koğısın daği çekmek müşkil

Kendü ağzın koğısı bed-ter o dâ'im zîrâ

21. Her nefesde tıyulur bed koğılı şey koyma

Pâk ü temiz ide misvâk-ı te'eddüb tüt aña

[23b]

22. Evi üstünde Frengi²⁸² marazı ancağ kim

Oluyor sūd-ı mağarrın ile dirler hukemâ

23. Düşürübde seni erlikden ider soñra helâk

Ma'nevî sū'-i mağarrın daği böyle hağğa

²⁸¹ “Kim bana iki dudağının arasındakini ve iki bacağının arasındakini korumayı garanti ederse, ben de onun için cenneti garanti ederim.” Buhârî/Rikak/23.

²⁸² 19 yy'da İstanbul, Mısır ve diğer Osmanlı kentlerinde yaygın bir bulaşıcı hastalık olarak bilinen frenginin Osmanlı ülkesine Avrupa'dan geldiği bilinmektedir. Osmanlı'da hastalığa *cüzzam-ı cimâiyye* ve *vebai'l-efrenci* isimleri verilerek tedavi edilemeyen iki büyük hastalıkla ilişkilendirilmiş ve cinsel yolla bulaşıcı olduğuna işaret edilmiştir. Osman Şevki, **Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.52.

24. Var hadîs²⁸³ yine ki ‘attâr gibidir hiss-i qarîn

Misk alup yâhud olur sende güzel bûydâ

25. Oluyor sū’-i muḳārinlere teymürçi şebîh

Şıçrar âteş saña yâ bed ḳoḳı ḳalur zîrâ

26. Dest-i feyzi bulup ol leblebi-âsâ ḳalbiñ

Râhat-ı luṭfı ile râhatı bulsun ebedâ

27. Mısr-ı cismiñde hükümetde olup ḳalb-i nazîf

Rûhdur oḒlı bula ilhâm-ı Hudâ ile şifâ

28. Ḳalma çiğ pāk ṭada ir şabr ile nâr-ı nefse

Ḳavrılursañ daḫi nâra düşerek olma hebâ

[24a]

29. Mülk-i muḳtedir ‘indî ki Medîne-i murâd

Anda ol tekye-nişîn ni‘ am-ı lâ-tuḫşâ

Bu maḫalle deḒin yazılanlara târîḫ-i tām

30. Yazdı mevşûḳ olarak eyledi taḫḳîḳ-i kemâl

Ḥaḳ ḳabûli yine beyt-i dile maẓmûn-ı me’âl

31. Oldı bu yıl daḫi yazdıḒıma târîḫ-i tamām

Ez-Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba feyż-i kemâl

²⁸³ “İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!” Buhârî/Sayd/31.

Sene 1293

Bi-luṭfi'llāhi te'ālā iş-bu ṭoksan dōrt senesinde yine bir vech-i şaḥīḥ u ḳavl-i ḳavī vü şarīḥ ile
taḥḳīḳ u tenmīḳ olunan

K.9.

1. Ḥaḳḳı üzre yine ol Ḥaḳḳı Efendi söyler

Geldi bir kimse Ebū Bürc dinür idi aña

2. Ḥāl-i faḳr ile yıkılmış idi burc-ı bedeni

Himmet itdi aña kim ğıbṭa ki burc-ı semā

[24b]

3. Didi sen gözi açık zābıṭa beñziyorsun

Ḳıl Medīne'de muvaffaḳ olarak ḥıdmet edā

4. Ḥüsn-i ḥıdmetle muḥāfız ol aña didikde

Ol büyük ḥıdmeti virmezler o dimişdi baña

5. Hele git oraya böyle olacaḳdır buyurup

Gitdi başı bozuḳ ' asker ile Mıṣr'a hem aña

6. Ḥıdmete başladı düzgin başı bozuḳ da hemān

Nefer iken olarak dāḥıl-i şınıf-ı rü'esā

7. Şoñra hep başı bozuḳ ' askerine söger de

Oldı düzeltdi o ' asker işini ser-tā-pā

8. Oldı ‘urbān u ‘aşāirce muvaffak daḥi pek

‘Ākıbet oldı Medīne’ye muḥāfız ḥattā

9. Çok zamān anda olan ḥüsn-i mufaẓẓallıḡını

Arası geçmiş iken herkes ider medḥ ü şenā

[25a]

K.B.6.

Kezālik

1. Yine ol Ḥaqqī-i ḥaḡ-gū idiyor böyle beyān

Bosnalı idi anı itdi ziyāret bir zāt

2. Maḥlaşı daḥi Ḥulūşī idi muḥliş imiş

Faḡrı çok idi ḥalāş eyledi ol Ḥıẓr-simāt

3. Der-Sa‘ ādetde ta‘ ayyūn idecek bir nesne

Bulmayup faḡrdan arardı bula rāh-ı necāt

4. Didi git Mışr’a fülān ḥıdmet orada virilür

Anda merzūk ider Ḥālık-ı rızḡ u ḥacāt

5. Giderek ‘Āşık Efendi-i şehīr ḥazretiniñ

Tekyesinde oturup buldı sürür kat kat

6. Kendüye eyledi dāmād anı ol şeyh-i benām
Himmet imdādı anıñ da irişüp buldı hayāt

7. Oldı ol hıdmete me'mūr olaraq da mesrūr
Zāhir oldı yine ol nuṭḡ-ı kerāmet ġāyāt

[25b]

8. Rızkıñı haḡ virerek gelmiş iken bu sinne
Boşuna aḡmaya yüz şuyı hemān eyle şebāt

9. Genc iseñ de bu sene evvelini fıkı eyle
Genc luṭfını Ḥudā'nıñ tükedemez evḡāt

10. Def' ider şems-i himem irse havānıñ pusına
Ḥayr ola kūh-ı bülend ile ḡacer-veş bi-şebāt

11. Şıdḡa bal <ḡatma>lıdır itmemeli taġīlik
Hevesiñ nefis ü hevā itme daḡı iġfālāt

12. Boyına bosına baḡma kişiniñ ḡāline baḡ
Kīse boş nāḡılı olma o da yük olmaya at

13. Ki riyākārıñ olur bār-ı kerān atvārı
Dīl sarāyına ḡoma ser-ḡad ola iz' ānāt

14. Dilde her kim ki hülûşî ola haqqında anıñ
Her tarafda himem itmekde kerāmetlü zevāt

[26a]

15. Ma‘nevî ‘ağdi Dügümlî Baba Hâzretleri’niñ
Burada himmeti dimek aña bu teşvîkāt

16. Kıldî Şeyh ‘Āşîk Efendi dağı anda himmet
Mürtebiñ birbirine himmet-i ‘ālî derecāt

17. Dest u pâ-būsına var böyle zevâtıñ yoğsa
Yeñi pazara²⁸⁴ dağı çıksa riyâ eskidir at

18. Mu‘teber şoḥbet-i râvîniñ ise ahvâli
Beline eslihayı her tağan olur mı ğuzāt

19. Şâhibin bul dime kim ola baña luğağa kâr
Mıstarıñ üstine haṭṭaṭca gerek tenmîkāt

20. Yüregini uralar virse kişi ‘ömrini müft
Ola şeş-hâne gibi gözde nişan altı cihāt

Ḳāle’n-Nebıyyü -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihî ve şaḥbihî ve sellem-

(‘Aleyküm bi’s-sevādi’l-a‘zami fî-âḥiri’z-zamān.)²⁸⁵

Şadaḳa Ḥabîbu’llāh ‘aleyhi ve ‘alā ālihî ve şaḥbihî ecma‘în efzālü’ş-şalevāti ve’t-taḥıyyāt.

²⁸⁴ Bosna Livası’nın Yeni Pazar kazasıdır.

²⁸⁵ Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur; “Ümmetim asla sapıklıkta birleşmez. Bundan dolayı (Müslümanlar arasında) ihtilâf gördüğünüzde çoğunluğa uyun.” İbn Mâce/Fiten/8.

[26b]

K.B.7.

1. Buyurur Faḥr-i Rusûl āḥir vaḳt içre idin
Pek büyük belde de ṭurmaḳlık içün ‘iḳdāmât
2. Ehl-i İslāmbol²⁸⁶ olup Mıṣr u İslāmbol’da
Bosna’ya beñzemez İslām bulur feyz ü necā
3. Cām-ı İskenderi’ye baḳma gönül Mısr’ına baḳ
Ġayr-i mestūr ola iḥrām-ı sevā’ir ḳat ḳat
4. Baḥrı Hāḳ ṭūr-ı‘ azīm gibi açar ṣoñra ḳapar
Ġarḳ olur sıvıṣamaz kim suda Fir‘avn gibi at
5. Olsa şā‘id içine kim ki bu sudan diliñ
Sūd-i dāreyn-i sa‘īd eyler olup çok berekāt
6. Gözle şarkıyye vü ġarbiyyece vadī-yi umūr
Olmasun ḳāhire menşūra ola aḥvālāt
7. Olma şer-bîn hemān ol menzile-i ḥayra reşīd
Bā-‘aziziyyet idüp de hibe vü in‘āmāt

[27a]

²⁸⁶ “İstanbul” yerine kullanılan bir tabirdir. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Milli Basımevi, 1971, c.2, s.87.

8. Zāhir ü bāṭın iki bahre kanal aç kalbi
Yüzmeğe lik kadem-āsā başarak iğfālāt
9. Hānqāh-ı dīle bol raḥmet-i Raḥmāniyye
Ola ol zāviye zikri ile pūr-elvāḥāt
10. Müstaḳīm olmalıdır aḥz u ‘ iṭā vezni daḥi
Medyen-i ḳalb içün anıñ ile olur bereḳāt
11. Ya‘ni kıstāsı iden aḥz u ‘ aṭā da geçirür
Bundadır zīr ü zeber hem de olunca ‘ araṣāt
12. Gelerek ḥalkā ağır ḳadri olur istiḥfāf
Çekemez kimse terāzūyı zararla telefāt
13. Kār içün itdigi tezlīli²⁸⁷ terāzülerde
Tartısa kendü de tezcellül gelür evfer ḳat ḳat
14. Dönse ağızında dili kızbe terāzī dili-veṣ
Tolaşur ḥabl-i cezā toğrı gerekdür ḥarekāt
- [27b]
15. Ḳalmayup aḥz u ‘ aṭā faẓla-i mikyāli saña
Tepeler zūll çukurına düşürür ol ḥālāt

²⁸⁷ Derkenār: tezlil.

16. Kibr ile tartılarak dūşına binme halkıñ

Cāh-ı kañarı açup atmaya bā-tezlilāt

17. Ne tezellül ne tekebbür ki vaķār-ı şer‘i

Herkesin kadri çekisince dimektir ğāyāt

18. Ki ağırlık otunu yaķar aşığı atar

Penbeyi yūñi de ħiffet döküp atar pat pat

19. Olur ħasbī-yi i‘āneye ‘ināyāt-ı Hudā

Bulunur bunda dağı nice nice temsilāt

20. Sāķy-i mā‘ itdi i‘āneye Cenāb-ı Mūsā

Zāt-ı zī-şān-ı Şu‘ayb itdi aña iĥsānāt

21. Ya‘ni bir duĥter-i ‘ulyāsını tezvīc itdi

Virdi meşhūr-ı ‘aşāyı dağı ol yazdı ruvāt

[28a]

22. Ol ‘aşā bahrı fevr yollar idüp geçildi

Girdi Fir‘avn ile kavmi kapanup irdi memāt

23. Ol ‘aşānıñ yine ɗarbıyla ɗacer şakķ olarak

On iki menba‘-ı āb oldu yine var āyāt²⁸⁸

24. Kıptīyi ɗarb idi maķşūdı Țudā cānın alup

Şīr-veş mü ’mine buldurdı i‘ āneyle necāt

25. Ejder idüp o ‘aşāyı aña Țaķ kıldı mu‘ ĩn

Yed-i beyzā vü nice mu‘ cizeyi ikrāmāt

26. Vādī-i Țuds-i dile nūr-ı tecellī irişür

Țavr-ı şıdķ üzere giden bulmada Țūr-ı ɗasenāt

27. Țabl-i şabra yapışan cübb-i belāda ķalmaz

Țubb-ı Țaķ arıup anıñ ile olur her ɗacāt

28. Țāh-ı Ken‘ ān’a sebeb cāh-ı dü-‘ ālem olarak

Țazret-i Yūsuf’a itmişdi teraķķī derecāt

[28b]

K.B.8.

Kezālik

1. Naķş-ı kırtāsı beyān itdi yine ol rāvī

Ķıldı Tekfūr Țaĝı²⁸⁹’ndan aña bir zāt vürüd

²⁸⁸“Mûsâ kavmi için su istemiş, biz de ona, "Asânı taşa vur!" demiştik. Bunun üzerine taştan on iki göze fışkırdı. Her topluluk kendi içeceği yeri bildi. "Allah'ın rızından yiyin için; yeryüzünde fitne fesat çıkarmayın" (dedik)” el-Bakara 2/60.

²⁸⁹ Tekirdağ şehrinin önceki ismidir. Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.3, s.443.

2. Kendüniñ ismi ‘Alī oğlınıñ ‘İsmet olarak
Bildir keşfen yine ol zāt-ı kerāmet-ālūd
3. Hîç yazmazdı çocuk didi bakup vālidine
Oğluñı kātib-i māhir idecek Rabb-i vedūd
4. Size Hāḡ rızķı Medīne’de virecek gidiñiz
Çekme zahmet size ol bunda degildir mevrūd
5. Bu daḡi öyle zūhūr itdi oraya varıcaḡ
Si‘a-i rızķı bulup eylediler anda ḡu‘ūd
6. Kātib-i māhir olup ‘İsmet Efendi bāhir
Bāḡın u zāhir ‘ibādāt ile ḡıdmet-ālud

Ḳāle’n-Nebiyyü -ṣalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve ṣaḡbihī ve sellem-

“‘Aleykūm bi-ḡusni’l-ḡaḡḡi fe-innehū min mefātīhu’r-rızķı.”²⁹⁰

[29a]

7. Bi’d-devām sa‘y idiñiz kesbine ḡusn-i ḡaḡḡıñ
Rızķ anaḡtarlarından oluyor ol ma‘dūd
8. İtdi anıñ daḡı ḡaḡḡında o ḡuḡbuñ nuḡḡı
Bu ḡadiṣ-i şeref-ārāya işāretle vürūd

²⁹⁰ “Hat sanatını öğreniniz çünkü rızķın anahtarlarındandır.” Sagānī bu sözün uydurma hadislerden olduğunu belirtmektedir. Aclūnī, Keşfü’l-Hafā, 2/71.

9. Ya‘ni ilhām ile virmişdi haber öylece kim

Başka miftāh arayup kalmaya aña mesdūd

10. Çünkü olmaz kaderiñ gayrı faķať gāfil olan

İhtiyārātını ‘aķsi çevirirler bī-sūd

11. Mevķi‘-i rızķı da bildirmesidir ‘ayn-ı kerem

İtmeye gayrı da it‘āb-ı vücūd şarf-ı nuķūd

12. Kendü kendüyi buyurmuşdı Dügümlü hey’et

Feyzi miftāh gibi açardı gönüllerden ‘uķūd

13. İde taşķīl-i hicāb sürķı gönül tesvīdin

Çıķsa meydāna beyāzı olur ‘aybı meşhūd

[29b]

14. Hakk olurken delinüp kāğıd-ı dil zāyī‘ olur

Silinüp hakk daķı olsa eşeri nā-mefķūd

15. Ya‘ni her niyyetiñi dilde iken düzlederek²⁹¹

Fi‘le gelmekligi lāzım ola sıhķat-ālūd

16. Ruķ‘a-yı ‘ilm-i ledün toğrı hafīdir mıstar

Şer‘ī mer‘ī tutar itmezse de mer’ī bi-şuhūd

²⁹¹ düzelderek 5.

17. Ülfeti olmayana güç gelür anı okumak
Resm-i haṭ fer'ini göstermez o aṣlā mevcūd

18. Şülüş ü nesh ebeveyn olmağ-ile her yazuya
Aşlı birse de bulur sür'at-i haṭ anda vücūd

19. Tıruḳ-ı 'āliyeye şer'-i şerīf üss-i esās
Añı te'yidle bulur sür'at ü seyri maḳşūd

20. Olsa taḥrīf bilinür her kütüb olduḳda şehīr
Var dinür āḫarı yazılsa da taḳlīde şuhūd

[30a]

21. Nāme-i 'ilm-i taşavvuf olup erbābına haş
Mühür-i dil ḳalmaya saḫte yazı üzre merdūd

22. İki ḳat mumlı dudağın ile zarf-ı deheniñ
İl eli açmaya ol ehline toḡrı mevrūd

23. Ba'zılar ruḳ'ayı öğrenmededir bī-üstāz
Ḥazret-i Hızır-ı Üveysi'yle de irşād-nümūd

24. Şīve-i haṭ 'ibādātını ihfā iderek
Ba'zı zāt ḫāl-i melāmiyye ile rīk-ālūd

25. Pek çok ihfâsı siyâķında siyâķat yazu-veş

Olsa da yine okur ülfeti olan mevcûd

26. Sened-i şer‘a temessûkle bütün dil mülki

Herkese hüccet-i a‘ mālını itmez meşhûd

[30b]

27. Ya‘ni i‘lāmını incābına ta‘lîķ iderek

Hıfz ider elde zedelenmemesi-y-çün bî-sûd

28. Oluyor çile-keşîdeleri de cümle yazı

Güç çekilür okunur hâtdan o kât kât maḥdûd

29. Bî-hisāb ecr ile sâbirlere Ḳur‘ân içre

Ḳıldı iḥsân-ı ilāhîsini Mevlâ mev‘ûd

30. Rütbe-i ta‘be göre ecr-i ‘ibâdet iḥsân

Oluyor böyle ḥadîş-i Nebvî itdi vürûd

Ḳāle’n-Nebiyyü -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihî ve şaḥbihî ecma‘în ve sellem-

“Ceḏbetü min ceḏebāti’r-Raḥmān tüvāzî ‘amele’s-seḳaleyn”²⁹²

31. Ya‘ni Ḥaḳḳ’ın ceḏebâtından olan bir hediye²⁹³

İns ü cinnin olur ecriyle müvāzin ma‘dûd

[31a]

32. Hem de Mecnûn gibi ḥāşâ degil o dā’-i rü’ûs

İş-bu menşûr-ı ḥadîs ile ne rütbe maḥmûd

²⁹² “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

²⁹³ hediye 5.

33. Cezb buyurıldı olup hubb-ı Hudā dīvānī
Şanma dīvāna o fermān-ı Hudā' ya maqyūd

K.B.9.

Kezālik

1. Didi ol rāvī-i haq-gū bunu da böylece kim
Van'da idi müdür gelmişdi ' Abdi Beg

2. Kendüsi 'azl olarak malı da sirkat olmuş
Ya'ni her vech-ile de qalbi mükedder idi pek

3. Mazhar-ı himmet-i 'ulyāsı olarak o daḥi
Eyledi 'avdeti maqşūd u murāda irerek

4. Ya'ni ibkā olarak malı daḥi istirdād
Oldı ikisini de kendüye himmet iderek

5. Kazanılmış kazanacak iki sermāyeyi de
Ġā'ib itmişdi ikisin yeniden buldı dimek

[31b]

6. Görünür zāhir hālde oluyor tevcihāt
Olur o bāṭinen evvelce yine virilerek

7. Ki haqīqātde mü'eşşir ü müveccih haqdır
Ādeti bāṭın u zāhirce anı itdirmek

8. Evliyā himmeti bāṭınca hem a‘lā serdār

Żabṭ ider baḥr u beri daḥi nüfūz irdirerek

9. Çare kūy olamaz kimse ẓazā mübrem ise

İḥtiyārī degil emkānda müdürlik itmek

10. Evliyā elviye-i himmetedir ẓā’im-maḳām²⁹⁴

Ma‘nevīce mutaşarrıflığını eyleyerek

11. Dil eyāletleriniñ vālileridir aḳṭāb

Şadı bu ğavş idi bilindi o daḥi bī-şekk

12. Ẓarşusunda didi bir Ẓādirī ḳalben yā Ğavş

Didi ẓarşuñda o ḥālā anı da keşf iderek

[32a]

13. Pādişāh dü-serā ḥazretiniñ şer‘i ḳādīm

Maḥşer aḥkāmını da Ḥaḳ anıñ ile idecek

14. İ‘tirāz eyleme “Lā yūs’elü ‘ammā yef‘al”²⁹⁵

Ehl-i bāṭın daḥi mübremse ẓazā itmez ḥaḳ

15. Ki şitā gelse şoĝuḳ ḥükmini icrā eyler

Yine evvelki iken şems ü ḳamer ü necm ü felek

²⁹⁴ Mısranın vezni bozuktur.

²⁹⁵ “Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz, onlar ise sorguya çekileceklerdir.” el-Enbiyā 21/23.

16. Şoğuk oldukça yine Hakk’a sığınmakla kişi

Muktezî zâhir ü bātınca çok esbâb giymek

17. Nefs-i ma‘ şübeñi âl deste amân kalma kunût

Himmet ocâğına var hubb ile germiyyeti çek

18. Hakk’a bel bağla şalâh ile silâh tağ tetik ol

Nâ-be-câ çakma hülûş korkulığı göstererek

19. Ekl ü şürb itme harâmı ki harâmîlik ider

Çalar ‘ aklıñı başıñdan tepene dek geçerek

[32b]

20. Şaçma şalkım sözine virme vücüd tağiniñ

Nice başlu eziyor bāğı özüm toğrı demek

21. Şeş cihetden daği şeş-hâne gibi kızbe delîl

Gösterir maqşadı kurşun gibi cāna geçmek

22. Mühlik urduysa da katṭā‘ -ı tarîk hâlik olur

Ṭarlaşup da ovalar virmez aña yol geçecek

23. Hiç kurup şerleri meyl eyleme cüz’e külle

Ṭop gibi nefis ü hevāñ düşmeye başıñ ezerek

24. Puşuya koymalıdır şeker efkârıñı kim
Ağzıña boğazıña bulmaya bir yol girecek

25. Şuverin haqda görünse de havâtır bilinür
Pâsbân ‘iber ü tecrîbe vaz eyleyicek

26. İtsede biñ dereden şu getürüp de iğfâl
Olma dil-teşne aña kaçrece meyl eyleyerek

[33a]

27. Şoya şogâna çevirse de tıyar âcısını
Kokısı çıkar anı şulb u katil itdirerek

28. Evde el tutmayıcak hırsıza gücdür çalmağ
Eyle de bakmalı ammâ eline bakmalı pek

29. Var hadîş²⁹⁶ kendümize nefsimiz a‘dâ-yi adû
İki cenbimiz arasında turur mekr iderek

30. Ger başiretle havâtırda olursa cāsūs
Zâbiṭ-i kâlbe olur nef‘-i sühûlet virerek

31. Ev yıkanıñ evi olmaz dinilür darb-ı meşel
Hedm anı sırr u cilâ kendü eviñ hedmi dimek

²⁹⁶ “Senin en büyük düşmanın iki yanının ortasında bulunan nefsidir.” Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 1/143.

32. Geçse dīvār hūķūķını bozup āķarınıñ
 Kılur altında yıķıldıķda nedāmet görerek

33. Nerdüban olsa daķı püşt ü penāhı ķat ķat
 Çıkķa divāra ķadar kendin o girü çekerek

[33b]

34. Kendü boynına geçer ģabl-i ģiyel itse kemend
 Dünyevī daķı mücāzāt-ı şedīde çekerek

35. Ben tıtulmam dimesün öylece dir her tıtulan
 Ģayr-ı mü'minse de dünyācasını düşünerek

36. ‘Āķıbet benligi ģandek gibi bildir nefse
 Paralar başı gelür taķa añā ‘azm idicek

37. Yel ķayadan ne alur dime idüp istiĥfāf
 Kırılur pāren uķar taķı havā düşürerek

38. Raĥne-i seng-i siyeh penbe-i mīnādan kim
 Taķda şayfen var örümcek yuvası kılları dek

39. Kırışık ormana meyve daķı olsa girme
 Tıtlu olsa daķı bal ķanla ne mümkün içmek

40. Nefs ormanını taşlatdırır ekdâr u mesâr

Ḥikmeti kendümüzizi kendümize bildirmek

[34a]

41. Nefs ile ecr-i beşer ecr-i melekden efzâl

Ḳullanınca kılıç egrilik ile kesmede pek

42. Ḥırsız evden olıcaḳ müşkil olur ḍarb-ı meşel

Pür-ḥaṭar ḥâṭıradan beyt-i dil âzâde gerek

43. İtme ḥırsız yaṭaḡı maḥzen ü ġâr ḳalbi

Olma ḥüznüñ baṭaḡı evveli ‘âr eyleyerek

44. Var ḥadîṣ²⁹⁷ müslim o kim dest u lisânından anıñ

Müslümân sâlim ola ya‘ni o kâmil dimeḳ

45. Hem ḥadîṣ²⁹⁸ nâse iden nef‘i olur ḥayr’un-nâs

Şerr-i nâs daḡı o kim nâse muḫır işte meḥek

46. Didi Ḥaḳ itmeyesiz birbiriniñizi ġıybet²⁹⁹

Kim ḳarındaşı etin meyteten ister yimeḳ

²⁹⁷ “Müslüman, diğerk Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğı kimsedir.” Tirmîzî, İman, 12.

²⁹⁸ “İnsanların en hayırlısı, onlara en faydalı olandır.” Kudâî, Müsned-i-Şihâb, I. 365.

²⁹⁹ “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar gûnahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin ġıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.” el-Hucûrât 49/12.

47. Anı ekl itmede der-hāl gelür istikrāh
İtmeyiñ ğıybeti de ya‘ni ki öyle bilerek

[34b]

48. Var hadīs³⁰⁰ kalb-i beşer gerçi ki et parçasıdır
Hükm ider cümle teni kendü gibi eyleyerek

49. Dil şalāhıyla her ‘uzvı da şalāh üzre olur
Dil fesādı ider ifsād hepisine irerek

K.10.

Kezālik

1. Yine menkūl oluyor bu daħi ol rāviden
Hüsni Paşa’ya buyurmuş idi böyle iħbār
2. Ki Selanik’de olup rızkı ziyāde anıñ
Hem nice nice maħallerde daħi rızkı var
3. Bu daħi geldi zühūra ğaberi üzre yine
Ğaybı ilhām iderek Hāzret-i Rabb-i ğaffār
4. Olmamış idi Selanik’e henüz ol vālī
Şoñradan itdi zühūr yoğ-iken öyle efkār
5. Bā-ħuşuş kendü vezīr olmamış idi o zamān
Anı tebşīr ile de ğalbine virmişdi mesār

³⁰⁰ “Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki o iyi (doğru ve düzgün) olursa bütün vücut iyi (doğru ve düzgün) olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir.” Buhârî, İman,39.

[35a]

6. Vakt-i hüzninde teselli demek olur bu haber
Kişiniñ şiddet-i hüzni daği eyler azrār
7. Sā'irinden çok orada iderek vāliligi
Zabṭ u rabṭa daği olmuşdı muvaffaḳ bisyār
8. Ol zamān cümle vülāt üzre kılındı terciḥ
Olarak ḥüsn- idāresi beyān ü tezkār

K.B.10.

Kezālik

1. Didi ol rāvī-i Ḥaḳḳı bunu da böylece kim
Geldi İşkōdıralı Muştafā Paşa da aña
2. Emeli şeyḥ-i Ḥarem olmak idi himmet idüp
Çok iken ṭālibi Ḥaḳ kıldı anı kām-revā
3. Zimmeti çok idi iḥsān-ı hümāyūn olarak
Oldı emşāline fā'ik anı da böyle edā
4. Ḥüsn-i imrār iderek 'ömrin o ḥıdmet ile
Pek müsni di orada idicek 'azm-i 'uḳbā

[35b]

5. Ten Medīne gibidir dil olarak anda Ḥarem
Ruḥıdır ravza vü sır ḥicret-i pür-feyz ü 'alā

6. Örtülü anda şebîke-i sa‘ âdet ki hafî
Nûr-ı eclâ ise de kabır-i sa‘ âdet-aḥfâ
7. Şem‘ dān-ile ḵanādīl-i fūrūzānı daḥî
Zıkr u fikr keder ola mevḵī‘ ine ḥüsn-i edā
8. Tāk-ı ‘ arşa bu leṭā’if olup āvīze-i zīb
Revnaḵ-ı şaḥn-ı cenān mişl-i cinān ü ṭamuya
9. Uḡrevî “maḵ‘ ad-i şıdḵa”³⁰¹ dil erīke burada
Ḵurusa sa‘ yîñ ider “inde melīkin”³⁰² i‘ lā
10. Görse kendüyi yolar şevḵan uçup bülbul aña
Tüyin ol maḵ‘ ade minder ider idi ḥaḵḵā
11. Feyz ile anda “nemārık” nice “maşfūfa” diyü
Şaf-be-şaf uçmada uçmaḵda melek mā’il aña
- [36a]
12. Sözi ḵıl ‘ūd-ı neşāyihle buḡürdān-ı füyüz
Sözin ‘ışḵ ile olsa pek olur sūd-efzā

³⁰¹ “Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, güçlü hükümdarın katında, yüksek bir derecede, cennetlerde ferahlık ve aydınlık içindedirler.” el-Kamer 54/55.

³⁰² “Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler.” el-Kamer 54/55.

13. Sil süpür hâtıra-faraşlığa kıl ‘atf-ı nazar

Eşk ü müjgân-ı ‘iber âb ü süyürüña-āsā

14. Dideden eyle gülâbdân gibi eşki rîzân

İde her kaçresi de nâr-ı caḥîmi itfâ

15. ‘Işkın ‘ıtrıyla mu‘ atṭarsa meşâmm-ı ḳalbiñ

Bilmeli andan olur bûy-i şafâ ‘arş-ı Hudâ

16. Dâ ‘imā pād-şeh-i “şümme denâ”³⁰³ taht-nişîn

Ḳābe ḳavseyniñ ider ğıbtâ-gehi “ev ednâ”³⁰⁴

**Ḳāle’n-Nebiyyü -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihî ve şahbihî ecma‘ in ve sellem-
“Fî’r-refîḳi’l-a‘lâ”³⁰⁵**

17. Riḥletinde bu ḥadiş ḥâtîme-i nuṭḳ-ı Nebî

Dâ ‘imā ya’nî Hudâ yine refîḳ-i a‘lâ

[36b]

18. Ḳubbe-i hücre degil ḳaplayamaz şânını ‘arş

Fevḳ-i ‘arşa ḳadem-i şāh-ı rusûl virdi ‘ulâ

19. Ḳıldı Cibrîl-i perîn bâb u femin penceresi

Daḥi Ḥaḳ içün olup vâşıta-i perde-güşâ

³⁰³ “Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu.” en-Necm 53/8.

³⁰⁴ “Araları iki yay aralığı kadar veya daha da yakın oldu.” en-Necm 53/9.

³⁰⁵ “Allah Resûlü’nün Rabbi’ne kavuşma ânı geldiğinde ise, Hz. Âişe'nin çenesiyle göğsü arasına yaslanmış bir vaziyette iken elini kaldırdı ve ruhu alınıp eli düşünceye kadar, “Refîḳ-i a‘lâ”ya (En yüce dosta)” demeye başladı.” Buhârî, Rikak,42.

20. Kıldı Hâk üss-i hülûd ile binâ şer‘imizi
Cümleye haşrda da melce’ ü mence’ ebeden

21. Oldı Kur’ân aña mihrâb ü eḥādîş minber
Yazdı levḥ üzre ḳalem levḥa-i ḥükmin ibḳā

22. Çār-yārı olarak çār-ı cidārı dīniñ
Mu‘temed her biri aşḥābıñ ‘imād oldı aña

23. (Şıbgatu’llāh)³⁰⁶ olarak zāhir ü bāṭınca ‘ulūm
Şer‘ ile olmadadır her biri zīnet-efzā

24. Çār-mend hep anıñ içinde kütüb-ḥāne gibi
Dört kürsī olarak itmede ḥükmin inbā

[37a]

25. Yine hep zāviye-i ehl-i taşavvuf andan
Dāḥilindedir olur zāviye ma‘dūd-i binā

26. Boş degil köşeleri hep yine pür-feyz ü şeref
Bī-ḥisāb mu‘tekif ‘uzlete de luṭf-ı Ḥudā

³⁰⁶ “Biz, Allah’ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah’inkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz” (deyin)” el-Bakara 2/138.

27. İrse bid‘at şerefe añā ‘alemdir ḥasene

Ki mināre idiyor dūra ezān şavtın edā

28. Var ḥadīṣ³⁰⁷ kim ḥaseneden bulunan bid‘atler

Mu‘teberdir sünen-i faḥr-i risālet-āsā

29. Qad-ḥamīde ol idüp Ḥaḫḫ’a rükū‘ ile sūcūd

Cāmi‘-i ḥayr ide Ḥaḫḫ qadr-i ḥamīde i‘lā

30. Gāh kıyām gāh rükū‘ gāh sūcūd gāh ku‘ūd

Süllem-i minber-i ḫaddiñ ire ḫat ḫat ra‘nā

31. Var ḥadīṣ³⁰⁸ oldu şefā‘at añā benden vācib

Ki ola zā‘ir-i ḫabrim didi şāh-ı dü-serā

[37b]

32. Cennetiñ ravzalarından buyurur bir ravza

Minber ü beytim arası diyü maḥbūb-ı Ḥudā

33. Beyt-i ‘ulyālarıdır medfen-i ālişānı

Ka‘be vü ‘arşa da fā‘iḫ didi cümle ‘ulemā

³⁰⁷ “Kim İslamda iyi bir çığır açarsa açtığı çığırın ecir ve kendisinden sonra, onunla amel edenlerin ecirleri, sevaplarından hiçbir şey eksilmeden ona aittir. Kim de İslamda kötü bir çığır açarsa, açtığı çığırın günahı ve kendisinden sonra onunla amel edenlerin günahları, günahlarından bir şey eksilmeden ona aittir.” Müslim, İlim, 15.

³⁰⁸ “Kabrimi ziyaret edene şefaati vacip olur.” Bu sözün zayıf hadis olduğu, ravileri arasında yalancılıkla suçlananlar bulunduğu bildirilmiştir. Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2/250-251.

34. Beldeteyniñ ise de birbirine tafzili
Muhtelif likin odur müttefekun fiñ haqqā

35. Cism-i pākī de anıñ hāk-i şerefnākinden
Halk olunmış nice mümkün ola vaşfin iḥşā

36. Mebde'-i hālim olan rūhına ten hulle olup
Oldı bu sündüs ü istebrak hākden inşā

37. Nevmi çeşminde idi kalbi hemīşe bīnā
Ḥāb-gāhı daḥi ol mevzi'-i pūr-feyz ü hedā

38. Ma'nevī yine hayat üzre odur ḥābgehi
Cism-i pūr-nūrı ider haşre dek anı i' lā

[38a]

39. Hāzret-i 'Āiše'ye hücre idüp anı Resūl
Vālid-i mācidine didi görüp bir rü'yā

40. Üç kamer hücreme rü'yāda sükūt itdi diyüp
Kıldı ta'birini şiddik-ı celil bu gūnā

41. Defn olur hāneñe elbette ki üç zāt-ı celil
Ehl-i arz hayrıdır anlar dimiş idi hattā

42. H  zet-i Fahr-i Rus  l defn olıca  didi budur

Hayr-ı a m r-ı s l şde  senin i te ha   

43. Defn olup H  zet-i Şiddik u Cen b-ı F r  

Orada    kamer i  n didi hem de   lem 

44. Fahr-i   lem ise de   ms-i felekden a    

Oldı ta  b     ereyn    kamereyn ol g n 

45. İ -bu r  y  o zam n i  n olup itd  z h r

Var had    anda olur defn-i Cen b-ı   s 

K.11.

Kez lik

[38b]

1. Eb-i tah  k-ı rak  ki id p icr  ol z t

Eyledi bunu da i b yle if deyle bey n

2. İnce ul  bir Efendi da i itmi di v r d

  Ali dir ismi   pal   hreti me   r-i lis n

3. Tekye   y ligini a  a da Med ne i re

Buyurup himmeti olmu dı oraya p y n

4.    up esb b  s h let ile n  il olarak

H n-g h-ı emeli oldu zih  eb dan

5. Ayak altında görür ince ‘arîz taḥkîri

Şu gibi dā’ire-i ehl-i cihānı tolaşan

6. *Külle şey’in mā*³⁰⁹ ile menşûş egerçi ḥaydır

Ehl-i işrâb ide seylâb gibi muḥrib nādān

7. Var ḥadîṣ³¹⁰ içmeyesiz şuyı luzûmından çok

Cismiñiz ṭîn olup anıñla erir öyle ziyān

8. Fakr ile zāviye-i ‘umde iken evvel o zāt

Merkez-i kâma iriştirdi anı kûṭb-ı zamān

K.12.

Kezâlik

[39a]

1. Yine ol rāvî-i ḥaḳ-gū idiyor böyle beyān

Oldı böyle bu daḥi pür-‘iber ü pür-ḥikmet

2. Ya‘ni İbrāhim Efendi gidecekdi ḥacca

Qıldı inbā ki aña idemeyecek vuşlat

³⁰⁹ “İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” el-Enbiyâ 21/30.

³¹⁰ Peygamber bir gün sahabîlerden birinin abdest alırken suyu israf ettiğini görür. “Bu israf nedir?” diye sorar. Bunun üzerine sahabî, “Abdestte israf olur mu?” diye karşılık verir. Peygamberimiz: “Evet, akan bir nehrin kenarında bile olsan, normal bir miktarın üzerinde su kullanman israf olur.” buyurur. İbn Mâce, Taharet, 48.

3. Bu dađı öyle zuhūr eyledi mübrem tađdır
Hıç mađlūkda teđayyūr yine olmaz kudret
4. Ger mu‘ allağsa kader bađđa zamān gide dimek
Yāđud irmeklik içün ide serī‘ an hareket
5. Ya kuşūrı var ise tevbe ile ola be-kām
İtmemiş olsa da taşrīđ anı bilūr elbet
6. İş-bu iđtārı görüp itmese de istizāđ
Tā‘iben itmelidir yine niyāz-ı himmet
7. Ger mu‘ allağ ise dünyāca da tađvīl olur
Mübrem ise olur ‘ uđbāca münāfık rü‘yet

K.13.

Kezālik

[39b]

1. Didi ol rāvī ki gelmişdi aña Şāhīn Beg
Ĥāl-i faqr ile şıkılmış idemezdi pervār
2. Ĥāl-i devletden o da düşkin idi evvelce
Felek-i rif‘ at ü iqbālde iken mişl-i bāz
3. Buyurup himmeti oldu o da mīr-alay
Kuvvet-i bāl ü per-i feyz ile oldu mümtāz

4. Çileniñ üsküfi zann itme ‘ummâli getürür

Şayd-i âmâle imâleyle ider dideyi bāz

5. Beslenüp çüb üzerinden geçemez mertebede

Çalur ammā ki kümesde yinilür kendüsi qaz

6. Taht ider taht-nişin şahıñ elini şahin

Çullara çok şehin o çullara üzre pür-nāz

7. İ‘tidāli burağup cān-ııraş olma yine

Ki dinür yırtıcı kuşuñ olur ‘ömri pek āz

[40a]

8. Dünyevî pençe vü minqārıña mağrūr olma

Ölicecek anları da mūr ider ekle ağāz

K.14.

Kezālik

1. Yine naql eyledi ol rāvī-i haq-gū böyle

Geldi Mar‘aşlı Alī-nām yine bir şālih

2. Didi git Mısr’a te’ehhül olacaq anda naşib

İdecek Hāzret-i Haq evveli anda fārih

3. Şoñra ‘azm eyle Medīne-i şeref-ārāya

Feyzi çokdur der-i erzāka da olur fātiḥ

4. Gidicek Mısr’a sebiller çıkup itdi teshîl

Hâl-i fakrın aña hâ ’illigi iken vâzı‘

5. Zevcesi ile gidüp sonra Medîne’ye daği

İki ‘âlemce de buldı yine hâl-i nâciğ

6. Metn-i ahvâlini kimse bilemez âtîde

Böyle ilham ile işte olur ancak şâriğ

[40b]

7. Ne kadar tahşiye itse daği tafşîl üzre

Evliyâya olamaz kimse tamâmen mâdiğ

K.15.

Kezâlik

1. Didi ol Hakkı Efendi ki benim hakkımda

Eyledi ‘âfiyet ü ‘ömr-i tavîli himmet

2. Hamd-i bî-had ki müsin olmuş iken işte yine

Ber-devâm olmada cismimde hemîşe şıhhat

3. Ğâ’ib itdüm baña da akçe virüp yümn olarak

Bulmuş idim o yanımda тұruyorken şervet

4. Hem buyurmuşdı anı hıfz idemez olduğumu

Cariyem anı virüp eyledi fakrım ‘avdet

5. Ya‘ni ki bilmeyerek virmiş anı bulamadım

Didi yazıldı çeker aña hemîşe Һasret

6. ‘Ömr ü şihhat daҺi sermāye olup insāna

Dimek anlarla bula nef‘i idüp de ğayret

[41a]

7. Şābirīnden şulehādan olaraq her dem o zāt

Şabriñ ecrini de bulmağ ola bunda Һikmet

K.16.

Kezālik

1. Yine ol Һaqqī-i Һağ-gū idiyor böyle beyān

Һālīķ’ıñ işleri (lā yūs’elü ‘ammā yef‘al)³¹¹

2. Bir Mısırlı gelerek kıbtī deñildiği likin

Def çalar idi faķirlik olaraq nāra meşel

3. İltifāt eyledi soğaqda def çalar iken

Didi git Mısr‘a olur rızķıñ orada ekmel

4. Ya‘ni kim kendüsiniñ ummadığı ni‘met olur

Didi kim itmeye kendüye budur nā-be-maħal

³¹¹ “O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.” el-Enbiyā 21/23.

5. Şeyh Şāmil takımından imiş ol evvelce
Ġāzī olmakla himem aña mükāfāt-ı ‘amel

6. Mışr’a vardı yazılup ‘askere az vakt içre
Rütbelerle aña rızķ itdi kerem Rabb-i ecell

[41b]

7. MİR-alay Mehmed Beg odur anda şehīr³¹²
Şükr ile mu‘terif olmakla degil ķadre ħalel

K.17.

Kezālik

1. Ĥālisāne bunu da neyşeker-āsā didi ol
Zā’ir oldı aña İsmā‘il Efendi gelerek

2. Şuleĥādan idi aşlı da Buĥaralı olup
Ķıldı teşvīķ-i Medīne’ye bu günā diyerek

3. Mışr ķurbında şeker mevķī‘i var git oraya
Şeyh Selmān Efendi’ye selāmım virerek

4. Vardı teblīĝ idicek lezzet ile ĝaşy oldı
Ķudsiyyāndandır o da ķadr-i celilin bilerek

5. Vālī-i Mışr idi ol ‘asrda Abbās Paşa
Geldi ferdāsı anıñ tekyesine ‘azm iderek

³¹² Mısranın vezni bozuktur.

6. Çok ma‘ âş virdirerek kıldı hemân şîrînkām

Şerbet-i tavşiyenin vālîye nûş itdirerek

[42a]

7. Şîr ü sükker gibice hāl-i ‘ ibādāt u yesār

Buldı ol zāt Medîne’de refāhı görerek

8. Yine bu Hāzret-i Selmān Efendi hem de

Didi ol vālîye âtisini remz eyleyerek

9. Sağ iken ben saña bir şey olamaz dimiş idi

Soñra olacağını kendüye ihtâr dimek

10. Cennete rihlet-i kudsiyyelerinden soñra

Oldı zāhir köleler vālîyi katl eyleyerek

K.18.

Kezālik

1. Yine mervî oluyor bu daği ol nākilden

Beypazarlı bir efendi daği oldı zā’ir

2. Bekir isminde idi kendü de şālîh olarak

Fakr u fākayla anıñ hālî de idi mu‘ sir

3. Her bir ‘usriñ iki yüsri³¹³ oluyor didi yine

Git Medîne’ye olur rızkıñ orada vâfir

[42b]

4. ‘Azm idüp buldı o da anda varup rızķ-ı keşir

Kıldı Hâķ hâl-i refâh üzre ķu‘ ūda ķâdir

5. Eyledi münşerihü’ş-şadr-i ‘ibādâtı edâ

Ėam iken zâhrına bâr vaz‘ ile oldı mûsir

6. Fârîğ oldukça namazdan yine çok zıkr iderek

Oldı hep râğıb-ı <merdân>³¹⁴-ı Hūdâ-yı Ėâfir

7. Hâķ beni zıkr idiñiz ben de sizi zıkr iderim³¹⁵

Buyurur ya‘ ni bulur rif‘ at-i ķadri zâkir

K.19.

Kezâlik

1. Yine kırtâs aņasına gele kim ķilk³¹⁶-i ķalem

Bâhr-ı vaşfindan o râvî bunu da naķl eyler

2. Aņanalı bir efendi daĖı itmişdi vürūd

Muştafâ nâmı şalâķ ehli idi hem efķar

³¹³ “Şüphesiz güçlūkle beraber bir kolaylık vardır.” el-İnşirâh 94/5.

³¹⁴ merzân 5.

³¹⁵ “Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlūk etmeyin.” el-Bakara 2/152.

³¹⁶ ķilk 5.

3. Hāline merḥamet virdi bu gūnā añā da

Uḥrevī feyzi ile vüs‘at-i rūzī bā-ḥayr

[43a]

4. Mısr’a git soñra daḡi ‘azm-ı Hicāz eyle diyüp

Hāl-i ḥayra dü cihātle yine oldı maşdar

5. Hāl ü müstaḡbel ü māzīde olan ef‘ālī

Bildirirdi añā ilhām ile Rabb-i ekber

6. Müfredāt-ile Hudā cümle-i mef‘ūlāta

Fā‘il ammā ki ider nefy ü işbāt-ı ḡader

7. Emr ü nehy-i ḡader olmaz ise mübrem anı

Evliyā ḡazır u ḡā’ibse de tebdīl eyler

8. Mübremi ḡikmete mebnī Ḥaḡ idüp istiḡnā

Farḡ u temyīz ile ‘aksi ḡarekāt itmezler

9. Ma‘nevī ref‘ idiyor sā’irini ehlu’llāh

‘Āmil-i lafzī gibidir sebeb-i zāhirler

K.20.

Kezālik

1. Yine ol rāvī ider bunu daḡi böyle beyān

Gelerek oldı Muḡammed Aḡa daḡi zā’ir

[43b]

2. Mużtar u mużtarib olmuş idi faqr ile o da
Hāline göre aña himmeti oldu zāhir
3. Ki şadāretde olan dā'irede kullānılup
Anda imiş ezeli rızķ ile oldu mūsir
4. Nūri şemsiñ ber iken cām olıcaķ reng-ā-renk
Her birinden oluyor levni naşılsa bāhir
5. Levni taķdīrde teğayyüre müsā'idse olur
Olmayan vaż' oluyor mevķi' i üzre bir bir

K.21.

Kezālik

1. Hāķķı üzre yine ol Hāķķı idiyor i' lām
Zā'ir olmuşdı aña Aħmed Efendi gelerek
2. Hilye-i 'ilm ü şalāh şāhibi ise de o zāt
Mużtarib idi ta' ayyüşde refāh görmeyerek
3. Buyurup himmeti on iki seneden berüdü
Geziyor şer'-i şerīf ile niyābet iderek
4. Hük-m-i şer'ide olup şimdi Tırabzon'da yine
Virdi Hāķ hāl-i refāhı o zārüret geçerek

[44a]

5. Bir degil feyz ü kerāmātına biñlerce şühūd

Her biri nice nice hücçeti de göstererek

6. İstemez ise de şāhidleri şer‘ an taḥlīf

Ḳasem iden bile var aña şehādet iderek

7. Görmemiş feyz ü kerāmātını pek az olarak

Kendüyi az görenler bile görmiş bī-şek

8. Ḥāşılı ḥadd-i tevātürde oluyor kat kat

Olamaz ḳābil-i imkān hīç inkār itmek

9. Güneş inkār olamaz görmese de nā-bīnā

Ḥā’ıl olsa da bulut yine görünür geçerek

10. İtmez a‘ mā vü eşam rü’yet ü sem‘ i inkār

Kendüce olmasa da ğayrılarında bilerek

K.22.

Kezālik

[44b]

1. Böyle maḥkī oluyor yine o rāvīden kim

İstiḥāre talebinde idi ‘ Aşkar Paşa

2. Duḡterin istedi Tunuslı biri oğlu için

İsmi Maḥmūd u ğinā ile şehīrdir ḥālā

3. Didi virme kızını hayr olamaz hem sonra

Duhter-i dıgeriñ anda yanacaqdır zîrâ

4. Virerek diñlemedi nuṭṭkın ‘iyāzen bi’llāh

Olmayup hayrı nihāyetde ṭalaḡ virdi aña

5. Çıkara kibridi diger kızın anda yaqdı

Oldı fevt elbisesin çıkaramamış aṣlā

6. Ğalebelik var iken gündüz iken şu çok? iken

Kibrit-āsā yanaraḡ virmedi hîç biri rehâ

7. ‘İbret içün yazılır ya‘ ni degil ğıybet içün

İde her vech-ile cümlemizi maḥfûz Hudâ

K.23.

Kezâlik

[45a]

1. Bu da ol râvî-i ḡaḡ-ğūdan oluyor mervî

Böylece eyledi enbâ yine bir paşaya

2. Gerçi sen istedigiñ rütbe büyük olursa

Pek büyük ḡāneyi de sa‘y iderek inşāya

3. Saña hayr itmeyecek hem sen olup dik başlu
Hem de mağrūr diyüp başladı bu imāya
4. Ki fenā yirde helāk olmağ-ıla sen şoñra
Götürürler oradan na‘ şıñ alup buraya
5. Nice mesned bularağ yapıdı büyük hāneyi de
Padişāh aldı oturmamış iken oraya
6. Vaşfı meczūm o günā idi bu da ma‘ lūm
Na‘ şı geldi ecel irdi gidüp Avrupa’ya
7. Güneş envārı dirîğ itmese de her şeyden
Her şey ehliyyeti üzre bulur ancağ vāye

K.24.

Kezālik

[45b]

1. Yine ol Hāḳḳı Efendi idiyor böyle beyān
Nezd-i ‘ālīsine gelmiş idi Dāvūd Paşa
2. Evvelā vālī-i Bağdād olarak meşhūr kim
Ḥalefidir ‘Alī Paşa ile oldu gavgā
3. Şoñra da ba‘ zı eyāletlere vālī olarak
Bāb-ı ‘ālī’de daḡı oldu re’is-i şūrā

4. Benim ‘uqbāca vü dünyāca yarar ef’ ālim
Olmadı demek ile böyle cevāb itdi aña
5. Hayr var nāşıyeñ üzre zararın ger meşhūd
Hayrı da senden ider Hāzret-i Mevlā peydā
6. Ki Medīne-i ‘alā’da bula köşk ü hāne
Ola hayrātı diyü eylemiş-idi inbā
7. Orada kalacağın didi olup Şeyh-i Harem
Oldı hep çok tırup itdi orada ‘azm-i bekā

K.B.11.

Kezālik

[46a]

1. Yine ol rāvī-i ḥaḳ-bīn idiyor taḥkiye kim
Geldi bir manşıba yek-çeşm olarak bir nāzır
2. Didi ol manşıba maḥşūş-ı konaḳ ḥarḳ olıcaḳ
‘Azl ü isrāfla perīşan olacaḳ ol āḥir
3. İztırāb ile yitüp ‘ömri telef olacağın
Söyledi her birisi öylece oldı zāhir

4. Bî-başîretlik ile anı gücendirmiş idi
Bî-başardan olur ister ki o ğāyetle muzır
5. Pek büyük cāha da vārîş iken oldu māhrūm
Şağ iken kisb yidi itdi ümîdsiz hāsır
6. Mişli hîç görmedi ol rütbe cefā dāyinden
Evveli şervetiniñ mişli iken pek nādir
7. Ğaraż ancak ki naşîhat olarak derc olunur
Māl idüp ‘ibreti bul kendüñe nef’-i vāfir
8. Cān ü evlād ü malın telef itdi niceler
‘İbret-i bād-ı havā al saña hayr-ı bāhir
9. Tecrübe itme müreccepleri nādim olma
Hāl ü müstaḳbeli māżîye kıyās eclādır
10. Ol me‘ā’l-fāriḳ olur ise de taṭbîḳi için
Bi’l-bedāhet bulunur yine berāhîn bir bir
11. Zenb-i şuğrā diyü aldırma muḳaddem göre kim
Zenb-i kübrā aña tālî olup eyler hāsır

[46b]

12. Bā-ḥuṣūṣ kim ser-kārda bulunan dīde gibi

Zerrece tutsa ġaraż görmez olur hem aġrır

13. Göz kulaķ aç ki ala hoş-nefsi enf ü dehān

Ḥüsn-i i‘ māl içün ol cümle-i ‘ uzvı kâdir

14. Raġm ile kesr olunur enf-i ġurūrı dikme

Nā-be-cā aġzıñı açma bulunur çok kâpadır

[47a]

15. Ger şaķal başı taġıtsañ bıyığıñ düşkün olur

Ḥaķ arayup tarayup tōhmeti bulur yir yir

16. Nā-sezā ġayz ile kaş çatma idüp ḥīn ḥīn

Elemi kiprik-āsā []³¹⁷ göze girüp aġrı virir

17. El ayaġım öpsün dimesi fikr-i elīm

Pençe-i ġayret ü ka‘ b himem iken kâşır

18. Olsa da zāhr-ı zāhīr şadrını fikr eyle işiñ

Ki ġaraż-ġir ü ḥayāsız olup olma müdīr

19. Mümsik olmak ile eşḥāş-ı li ‘ām bakmayarak

‘ Arz-ı ḥāl olsa da şaķķ ile sükūt-efzādır

³¹⁷ kurna 5.

20. Akrabā olsa da ḥaddi geçüp olma mekrūh

Atılır tırnağ eti geçse kesilür bir bir

21. Saç daḥi böyle olup baş üzeri tırur iken

Ḥaddin itdikde tecāvüz kesiliyor bāhir

22. Bā-ḥuşūş ekle medār olmada iken esnān

Çürügi çıkmasa ağırır dīgerin de çüridür

[47b]

23. Hele şer‘ üzre muṭahhar da olursa ḥā’ıl

Laḥmını bile keser emr-i ḥitānla zāhir

24. Sā’ir a‘ zāya selāmet olacaḳsa tıbben

Göz bile çıkarılıyor maraḳ olsa mücbir

25. Şihḥat için dem-i zā’id çıkarılır tenden

Var ḥadīş-i nebevī³¹⁸ nef’ -i ḥacāmāt vāfir

26. Büyüdükde yine evlādın omuzda taşıyan

Yüzsüz eyler ayak altında sürünür ḥāsir

³¹⁸ "Hacamatı aç karnına yaptırmak daha faydalıdır. Aklın çalışmasını ve hafıza gücünü artırır. Hâfız olanın da hıfzetme kabiliyetini kuvvetlendirir. Artık kim hacamat yaptırmak isterse Allah'ın ismini anarak perşembe günü hacamat yaptırın." İbn Mâce, Tıb, 22.

27. Şıla-i rahmi edā itmeli var gerçi ḥadīs³¹⁹

Likin olmazsa demek itmese şer‘ üzre muzır

28. Didi Ḥāk mü’miniñ ibāsı ve itāsından

Olsa Mevlā’ya Resūl’üne fenāsı şadır

29. Eylemez anlara da merḥameti ol mü’min

İş-bu āyet³²⁰ sebebi oldı Cenāb-ı ‘Āmir

[48a]

30. Bū’l-‘Ubeyde’dir³²¹ o tebşir olunan on zātdan

Vālidin kendüsi қatl itdi görüp қavli muzır³²²

31. Tepeden tırnağa dek zāhir-i cismiñ-āsā

Baṭnıñ itmeli maḥfūz ne ki azrāra varır

³¹⁹ “Kim Allah’a ve āhiret gününe inanıyorsa, misafirine ikramda bulunsun. Kim Allah’a ve āhiret gününe inanıyorsa, akraba ile irtibatını sürdürsün.” Buhārî, Edeb, 85.

³²⁰ “Allah’a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah’a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah’ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah’ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” el-Mücādele 58/22.

³²¹ Kaynaklarda “el-aşeretü’l-mübeşşere”, “el-mübeşşerün bi’l-cenne”, “el-aşeretü’l-meşhûdü lehüm bi’l-cenne” gibi ifadelerle anılan cennetle müjdelenen on sahâbi Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebû Vakkās, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Saîd b. Zeyd’dir. Abdullah Aydınli, Lütfi Çakan, “Aşere-i Mübeşşere”, **DİA**, İstanbul: TDV yay., İstanbul, 1991, c.3, s.547.

³²² Ebû Ubeyde bin Cerrâh Medine döneminde İslamiyet’in tebliğ edilmesinde ve idari işlerde önemli görevler almış ve Hz. Peygamber’le birlikte bütün gazvelere iştirak etmiş bir sahabedir. Bedir Gazvesi’nde düşman saflarında bulunan babasını özellikle kendisine hücum etmesi üzerine öldürmek zorunda kaldığı ve babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa müminlerin kafirleri dost edinemeyeceğini belirten ayetin (el-Mücādele 58/ 22) bundan dolayı nazil olduğu rivayet edilmektedir. Taberanî, 1, 154-155.

32. Var hadîs³²³ himye olup cümle devānıñ re'ʿsi

Mi' de cümle marazıñ hāne vü süknāsıdır

33. Hem hadîs³²⁴ hep cesed ıslāh u fesādı haqqā

Qalbiñ ıslāh u fesādıyla oluyor zāhir

34. Dil gibi cirmi küçük cürmi büyükdür dīlīñ

Qapalu ikisi de hāllere ammā bāhir

35. Tayan a' dāya tapansız olarak itme ziyān

Virdi Hāq sâ' id ü pāzū saña iken nāşir

36. Buyurur Hāzret-i Hāq muhteşir olduqda kişi

Arıyor h̃āce vü hekīm anda olanlar hāzır

[48b]

37. Birbirine tolaşur baldırı bā-şiddet-i mevt

Sevķ olacaq yiridir nezd-i Hudā aña varır

38. Zān ider mi qala mühmil olarak münkir-i ba's

'Alaķa oldı menī hilķat ü ta' dīl zāhir

39. Hāq yaratdı dişi erkek o menīden iki cins

Meyyit ihyā idemez mi buña olan qādir

³²³ “Mide dertlerin barınağı, perhiz ise ilaçların başıdır.” Bu söz Arap doktoru Hars b. Kelde'ye ait bir vecizedir. Selman Başaran, **Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1994, s.138.

³²⁴ “Dikkat edin! Bedende bir et parçası vardır. O sağlam olursa bütün beden sağlam olur, ama bozuk olursa bütün beden bozulur. Dikkat edin! O et parçası, kalptir!” Buhârî, İman, 39.

40. Yine Mevlā buyurur³²⁵ cān gelicek hulkūma

Nef iñiz olmaz aña sāde olursız nāzır

41. ‘İlm ü kudretle yakīn iken aña ben sizden

Öyle kurbıyyetimi siz olamazsız mübşir

42. Ba‘şı inkārda şādıkçañız ircā‘ idiñiz

Ya‘ni rūh zabtına da ‘acimizi bildirir

43. Didi hem gözde degil şadrda dildedir ‘amā

Ki ‘amā-yı dil olur iki cihānda da muzır

[49a]

44. Fiten emvāl ü evlādıñız ancağ size hem

Hāk bilür halk dağı bilmek için tecribedir

45. Şerre sevğ ider uyarsañ seni yardan uçurur

Burgı-veş kalbiñ oyar sen uyanık tur hāzır

46. Size ezvāc u evlādıñız içre düşmen

Var buyurdi³²⁶ yine Hāk hāllerine ol mübşir

³²⁵ “Kişinin canı boğaza dayanınca ve siz o zaman bakıp kalırken, biz o kişiye sizden daha yakınızdır, ama görmezsiniz.” el-Vâkıâ 56/83-85.

³²⁶ “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” et-Tegâbûn 64/14.

47. İş-bu naql itdigimiz nâzır-ı yek-çeşme daği

Akdı bu çeşmelerin âb-ı hasârı zahir

K.25.

Kezâlik

1. Oldı mervî bu da ol nâkil-i haq-gû didi kim

Pek büyük biri için böyle buyurdu taşrîh

2. Ki anı köleleri eyleyecekler i' dām

Ḥalefi kendüden ebter diyü kıldı telmîh

3. Arası geçmedi çok oldı telef ol gūnā

Ḥalefi de didigi üzredir itmeme teşrîh

[49b]

4. Kendü taşrîh buyurduğı hemān 'ibret için

Mütenaşşih ola sāmî' çıkıcağ o da şarîh

5. Lîk sonra ḥalefi kimse daği fevt oldı

Qaldı maqşūd-ı kerāmâtını yine tavzîh

6. Bir de derk itmeli kim olsa ḥükümdâr-ı cihān

Ġayr-ı taşrîh ile de olmada medḥ ü tefrîh

7. Bâ-ḥuşûş kendüse rahm itmiş ise ḥalk için

Rûḥını ḥalk ider rahmet okuyup tefrîh

8. Ger fezāhatde bulunmış ise zulm itmiş ise

İki ‘ālemde yine anı iderler tefzīh

K.26.

Kezālik

1. Didi ol rāvī ki kendülere ḥasbe’z-zāhir

Gerçi göstermez idi şoḥbet-i dünyāca rūsūḥ

2. Söyleyüp ehline dünyāca daḥi fā’ideyi

Ġayr-ı müşmirse buyurmazdı bulunsa da şüyūḥ

[50a]

3. K̄onsolid çıkdı muḳaddem ki anıñla o zamān

Aḳca kāğıdlara olmuş idi ḥarḳ u mefsūḥ

4. Olacak k̄onsolidiñ şoñra ne gūnā zararı

Ol zamān didi ḳazā mübrem imiş nā-mensūḥ

5. Keşfe muhtāc derece söyledi çıkdı bir bir

Bād-ı maḥzūr idi her kimseye girse menfūḥ

K.27

Kezālik

1. Yine ol Ḥaḳḳı Efendi idiyor böyle beyān

Ger ḳazā mübrem ise kimse idemez infāz

2. Ayaşofya’dan öte bāb-ı serāydan iḳerü

Yandı mālīyye idi ḳalmadı bile enḳāz

3. Yanacaktır diyü ilhām ile virdikde haber

Dindi vār defter-i irād ü ‘aṭā vü istikrāz

4. Anlar evvel çıkarak yanmaya dimiş idi

Öyle anlar hepisi çıktı bi-luṭf-i Feyyāz

K.28.

Kezālik

[50b]

1. Bu da mervī yine ol rāvī-i ḥaḳ-güftārdan

Ki kibārdan biri oldu himeminden mesḳūt

2. Çok virilse daḥi aḳçeyi bütün girü virir

Yā birazın alur idi ḥikem-i Ḥaḳḳ’a menūt

3. Ya‘ni ḥāṣā ki tama‘ itmedigi ma‘lūmdur

Nef -i mu‘ṭisine yā andan ider şerri sükūt

4. Aḳçem olsaydı virirdim didi kızben o kişi

Himem-i ‘āliyesinden iderek ḳalbi ḳunūt

5. Didi böyle didiḡin oldu işābet çünki

Atmalı idi yüki kim saña olmuş merbūt

6. Hacca gitmek emeli olduğunu naql idicek

Didi taqdırde degil saña naşib ü mahtūt

7. Rihletiñde bedel irsāl idecek evlādıñ

O da vāşıl olamaz hacca bi-vakt-i meşrūt

[51a]

8. Kendü hac idemedi hem bedeli iremedi

İ‘tibārı buraca şoñra hem oldı meskūt

9. Kendü de cümle dañi umdı teraqqīsini līk

Kilk-i iqbāl giderek ‘aqsine çekmişdi huṭūt

10. Aşağıya varılup defter-i aqrānından

Hiç maqāmındaki mādūn ile oldı maḥlūt

K.B.12.

Kezālik

1. Söyleyüp Muştafā Paşa ki o ser-kātibidir

Eyliyor böylece ol rāvī-i ḥaḳ-gū tibyān

2. Duḡterini baña tezvīc ide Sultān Maḥmūd

Diyü itdim emeli baña teveccühdi ‘ayān

3. Himmetin istedim aḳçe de getürdüm pek çok

Almayup hiçbir aḳçe baña itmişdi beyān

4. Ki degildir o naşibiñ olamaz ‘aksi du‘ā

Fuḡarāya götürüp sen bunu eyle iḡsān

[51b]

5. Olacaḡdır diyemem olmayacaḡ bir şey içün

İrtikāb eyleyemem dimegi ḡāṣā ki yalan

6. Baña tezvīcini ‘ālem umuyorken anıñ

Olmadı ḡayr-ı müyesser idügi oldı ‘ayān

7. Re‘y ü tedbīr ile taḡyīr olabilmez taḡdīr

Evliyā himmet ider ruḡṣat iderseYezdān

8. Ki ṣefā‘ at daḡı baḡ āyet-i kürsī³²⁷ içre

Rabb-i ‘arşıñ olur izni ile ancaḡ ityān

9. Şadaḡa def‘ -i belā vü ‘ömri ziyāde eyler

Ki mu‘allaḡsa demek Ḥaḡḡ’a o da ḡayr-ı nihān

10. Kim taşadduḡ idecek itmeyecekdir ezeli

‘İlm-i Bārī’de olup lā-yetegayyer her ān

³²⁷ Allah, O’ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na baḡlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. O’nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefa’at edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O’nun ilminden hiçbir şeyi -dilediḡi müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür.” el-Bakara 2/255.

11. Levhâda lik mu‘allaq kâder olmuş tahrîr

Maḥv u işbât ider ef‘âlimiz üzre Yezdân

[52a]

12. Bir efendi bilerek bendeleriniñ revîşin

Emr ü nehyin daḥi cümlesine itse tibyân

13. Cebri olmaḥsızın itse o revîşde ḥareket

‘Âşîye qahr ü muṭî‘ ḥâḳḳaten eyler iḥsân

K.29.

Kezâlik

1. Bu da mervî yine ol Ḥaḳḳı Efendi’dan kim

Neşḥ idüp diñlememişdi Ali Ğâlib Paşa

2. Ya‘ni baḥr üzre gezüp az gice gezme zinhâr

Diyü âtisî<n>i iḥṭâr ile kıldı îmâ

3. Gice kayıkda vapur çigneyerek ġarḳ oldu

Mübrem olsa idi iḥṭâr buyurmazdı aña

4. Yâḥud o mübrem olup nefsi ḳabûl itmeyerek

Vâḳı‘ olduḳda ola sâmi‘e ‘ibret-efzâ

5. Baḥr-i aḥmer’de bile himmet ile bi’d-defa‘ ât

Der-Sa‘âdet’den o buldurdı tevâtürle rehâ

[52b]

6. Söyleyüp ism ü maḥalliyle diyüp kurtardım
Tuydu şarıklu vü feshü nice kimse evfā
7. Şoñra kurtardığını söylediği ādemler
Gelerek söyledi kendüleri de ol gūnā
8. Olmasa mübrem ü tāḥlīşin anıñ da dilese
Nisbeten pek kolay idi bi-tarīķi'l-evlā

K.30.

Kezālik

1. Oldı maḥkī yine bu vech-ile ol rāvīden
Oldı tezvīc çün İlḥāmi Paşa'ya sulṭān
2. İkisiniñ daḡı birbirine olmaz ḡayrı
İmtidād da diyerek kıldı bi'l-ilḥām-ı beyān
3. Çok zamān geçmedi İlḥāmi Paşa itdi vefāt
Yoḡ-idi hīç 'ilelden didigi vaḡt-i nişān
4. Genc ü pūr-genc idi kim vālī-i Mısr'ın oḡlı
Dinc ü bī-renc iken oldı cihāndan pūyān
5. Zāten ilḡam ola kim yalnız ismen olamaz
Dil şeref-pāş ola Paşa kırıca bir' unvan

[53a]

6. Ol zamān vālī dinürdi pederi Mısr’a hıdiv
Şāh kayın-pederi mevte bulunamaz dermān
7. Mülk-i maḥşerde hıdivāne vü şāhāne turur
Bī-zevāl şāh-ı Hudā kulluğın iden ityān

K.31.

Kezālik

1. Bu da menķül oluyor yine o rāvīden kim
Ketebeden idi faḫran biri gūyā cāyī^ç
2. Kesb-i iķbāl idecek olduğunu anıñ da
Söylemişdi yine ol zāt-ı kerāmet-cāmī^ç
3. Yine her nuṭķ-ı mu^ç allālara-āsā bu daḫi
Oldı mānende-i mihr ü ḫamerü’l-ḫaḫ lāmī^ç
4. Nūr-ı mihr ü ḫameriñ nef^ç i de olmaz inkār
Ba^ç zılar sāde görüp dise de ğayr-ı nāfī^ç

K.32.

Kezālik

[53b]

1. Oldı menķül yine bu daḫi ol rāvīden
Böyle dimişdi Muḫammed Ali Paşa’ya o zāt

2. Ferhâtin ‘ Abd-i mecîd Hân zamânında olup
Şoñra olsa da az olur süremez çok evkât
3. İdicek ‘ azm-i cinân ‘ Abd-i mecîd Hân merhûm
Didi buldum reha iqbâlde ben tezyîdât
4. Kendüñi gözle emîn olma buyurmuşdı aña
Az zamânda düşüp iqbâlden itmişdi vefât
5. Lâ-beķā olmadadır kalb ile gerçi iqbâl
Gözlemekle olur imkân derecesine şebât
6. Kişi yüksek yire çıkdıkça havâ zâ’id olur
Terleyüp gög’saçana irmede soğukla memât
7. Yüksekçe çok tokunur göz irişür sū’-i nazâr
Oldı te’sîr-i hadîş ile bu gūnâ işbât
8. Sebķat itse ķadr-i Hālķ’a farazâ bir şey
Sū’-i ‘ ayn eyler idi ya’ ni ki re’s-i âfât
9. Yalan olmaz dise bir kimse ki ķabristânda
Oldı fevt ekserîşî sū’-i nazârla emvât

[54a]

10. Mübrem olmaz ise var yine hadîş-i nebevî

‘Ömri tezyîd ü belâ def’ ini eyler şadaķāt³²⁸

K.33.

Kezâlik

1. Neş’e-i dâ’ime-i feyze sebep olmak için

Cām-ı ‘ibretle o rāvî yine eyler işrâb

2. Nezd-i ‘ālîsine gelmiş idi Nevres Paşa

Nār-ı fakr ile o demde cigeri idi kebâb

3. İştikâ eyledi fakrından aña sen iķbâl

Bulacaķsın didi hem ‘işreti terke şitâb

4. Kâsem itmişdi anı itmemege ammâ kim

Muķbil olduķda ziyâde idüp oldu bî-tâb

[54b]

5. Sebeb-i mevti daķı oldu ‘iyâzen bi’llâh

Şanma ğıybet emel olsun işiden ‘ibret-yâb

6. Genc ü dinc idi olup nâzır-ı maliyye daķı

Genc-i iķbâlî defîne gibi bî-ħadd ü ħisâb

³²⁸ “Sadaka belayı savar ve ömrü uzatır” ibaresi hadis olarak bilinse de tam metnini içeren bir hadis kaynaklarda belirtilmemiştir. Sadakanın ömrü uzatacağına ait kısmın zayıf hadis olduğu belirtilmiştir. Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s.594.

7. Şadr-ı a‘zamdan idi şadr-ı nüfûzı a‘zam
Nefesin koymadı dehlîz-i ‘ilel itdi hārāb

K.34.

Kezālik

1. Didi te’sîs-i naşâyıhla yine ol rāvî
Ki buyurmuş idi gördükde Reşîd Paşa’ya
2. Gerçi aldıñ konağı hem anı itdiñ ta‘mîr
Âhiretce yapabildiñ mi konağı vāye
3. Beyt-i malden olarak bu saña hayr itmez hem
Ehl ü evlādıñ oturmaz gelicek buraya
4. Ya‘ni anlar buraya gelse de senden şoñra
Rāhat olmaz didi her nuṭkı ‘iber sermāye

[55a]

5. Lîk sermāyeyi aḥz eyle güzel isti‘māl
Eyleyenlerce olur fā’ide-i bî-gāye
6. Rāhat oturamadılar orada bu da celî
Ya‘ni tafşîl ile hācet olamaz enbāya

K.35.

Kezālik

1. İtdi ol rāvî Medîne-i beyāna îşāl
Nezd-i ‘ālîsine gelmiş idi Hāfız Paşa

2. Sen Medīne’ye gidüp anda qalursın diyerek

İtdiler Şeyh-i Harem oldu muhāfız hem aña

3. İnfisāl itmiş idi sonra o cāhlardan lik

Qaldı anda bi-‘ ibādāt iderek ‘azm-i beķā

4. Devlet itmiş idi muhtār-ı ku‘ūd u ‘avdet

Ṭurarak şuğlı idi anda ‘ibādet maḥzā

5. İsmi anıñ da Muḥammed idi meşhūr vezīr

Eyleye cümlemize mazhar-ı iḥsān-ı Hudā

K.36.

Kezālik

[55b]

1. Kilk-i takrīrini telḥīs-i beyān üzre koyup

İder ol rāvī yine böyle nezāfet irāş

2. Dīķ-i ḥāl üzre Emīn Beg gelicek yine o ğavş

Müstegīş oldu ide luṭf aña da Rabb-i ğıyāş

3. Ya‘ ni kim didi serāy içre aña birden olur

Oldı mābeyne kitābet ile sevķ ü ib‘āş

4. Hem de baş kâtib-i mabeyn-i hümayûn olarak
Buldı nân ü ni‘amı himmeti yine harrâş
5. Harş idüp mezra‘-ı ‘amâline tohum-i nuṭkı
Oldı nân ü ni‘am anıñla dimekdir iḥdâş
6. Mala vâriş mutaşarrıfısa da mürşiddendir
Himmeti eyledi sermāye-i lafzı mîrâş

Kezâlik

K.B.13.

[56a]

1. Ney gibi oldı o zât dâ‘ire- pîrâ-yı sūḥan
Keşfe dâ‘ir yine güftesin o Mevlânâ’nıñ
2. Mevlevî şeyḫi olan ‘Oşmân Efendi ḥacca
Gidecekdi didi taḳdîri degil Mevlâ’nıñ
3. Ḥaremiñ ile gidüp oğlın iderler ḥacî
Şeyḫler içre birinci olacaḳdır şânıñ
4. Virdigi üzre ḥaber oldı yine hep ızhâr
Nice dem şeyḫ-i meşâyıḫlık oluyor anıñ
5. Mazhariyyet ile her kām-ı girift-i taḳdîr
Hep kudümiyle döner cümlesi de eşyânıñ

6. ‘İşk tennüresi ger sikke-i feyz-i bâdî

Lîk geydirmeli dest-i keremi Yezdân’ıñ

7. Tâlyasân emeli şarılsa da destâr-ı kalûb

Baş çıkamaz şarılan itmese Hâk ihsânıñ

[56b]

8. Hırka-i dil yaķasız şanma beķâdır yaķası

Yaķasın virmedi dünyâca çeken dāmânın

9. ‘İşk-ı Hâk ile fitil olmalıdır hırka-i kalb

Germ ü serdi burağup ışinsun cānıñ

10. Kulağın nesh büküp de şıkışursa çille

Toğrılur egri kemān-veş çoğalur ‘irfānıñ

11. Nây-ı kalbiñ göre sürāh-ı hevāsın mürşid

Ėapayup aça maķāmın bile dervīşānıñ

12. Ya‘ ni ol nabza idüp vaz‘ -ı benān-ı irşād

Neyse emrāzı heķīmāne ide dermānın

13. Gözle ķānūn-ı edebde şakınup tel kırma

Mızrab-ı enmileñe eyle muķāt her yanın

14. Olmalı pîşreviñ rāst-reviş her hâlde

Karışur ise havā bozuk olur iz‘ānıñ

[57a]

15. Maṭbah-ı ‘ışkda pişkīn olarak çiğ kalma

Olasın h‘ān-ı kabūlinde varup Mevlā’nıñ

16. Bunda biñ bir gün olur maḥşere nisbetle kolay

Ki anıñ bir günü biñ yılı kadar dünyānıñ

17. Qalbi pür-ism-i celāl sīneñi meydān oṭası

Bī-mekān Hālīk olur luṭfı ile mihmānıñ

K.37.

Kezālik

1. ‘İlmi hāşıl olarak naql idiyor yine o kim

Bunu da kıldı fetevāy-ı qaderden inbā

2. Ki kütüb-hāne-i taqdīre bakup söyler idi

Ezelī levḥa qalem nice ki itmiş imlā

3. Āşinā ‘ārif-i bi’llāh olanlar aña kim

Mübrem olsa da mu‘allaḳsa da olur eclā

[57b]

4. Ki Ḥasan Fehmi Efendi henüz İstanbul’a

Gelerek muḫtarib-i faqr idi dimişdi aña

5. Olarak devlet umūrında birincilerden
Diyü taq̄dīrini ilhām ile kıldı imā
6. Şimdiye dek iki kez oldu o şeyhü'l-islām
H̄āce-i 'Abd-i 'azīz H̄ān daḥi oldu ḥattā

K.38.

Kezālik

1. Kāl ü ḥālī zer ü gevher gibidir ol ḡavşīñ
Yine ol rāwī didi her biri feyzi cāmī'
2. Geldi İsmā'īl Efendi ki dinür altūnī
Pertev-i himmeti oldu yine böyle lāmī'
3. Kīsesin dökdürüp aldı pek azın sâ'irini
Cāmī' inşāsına himmet ile kıldı rācī'
4. Kıldı Hāk Çamlıca'da aña muvaffak el-ḥāk
Çam değil 'arşa irer nūrdan 'imād-ı sātī'

[58a]

5. Çam gibi sâdece gölge vü palamuṭ dünyā
Şecer-i ḥayr iki 'ālemde de olmaz zāyī'
6. Toḥmı oldu himem-i 'āliyesi-çün öyle
Kīsesin dökdürerek feyṣ ile oldu zārī'

7. Birazın aḥz ile lems eyleyerek ircā'ı

Budamaḵ aṣlamaḵ-āsā yine ḵat ḵat nāfi'

8. Himemi tām ü kārḡir o da oldı kārḡir

Tām-ı irād vaḵf itdi bulup da bāyī'

9. Çam devirme devirüp de kīseñi himmet al

Tecrībe ormanı taṣlansa çıkma cāyī'

10. Mübtedā sende zāmīr fi'liñi virmekle ḡaber

Ḥāl ehli anı temyīzde sañadır rācī'

K.39.

Kezālik

1. 'İbrete vāḵıf idüp söylemede ol rāvī

“Lā yu 'aḡḡar”³²⁹ diyerek itmemeli ḡayrı ırāḡ

[58b]

2. Şoñra devlet vūkelāsından olan bir zāt kim

Ḥūsn sīretlū sekiz sāle deḡin kendisi ṣaḡ

3. Ol evā'ilde olup dīḡ-i ta' ayyüş üzre

Virdi andan himemi böyle aña daḡı ferāḡ

4. Ki libās-pāre-i pūr-feyzini āb içre ḡoyup

İtdi ṣervet içün işrāb u olup öyle sürāḡ

³²⁹ “Şüphesiz, Allah'ın belirlediḡi vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.” Nūh 71/4.

5. Didi şarf eyleyerek hayra hayāt üzre iken
Şoñraya qoyma ki hayr içün olunmaz ifrāğ
6. Virdi Haq şerveti devlet vükelāsından olup
İtdi çok ecr ü nice kimseyi hayr ile çırāğ
7. İrtihālî daħi olmuş idi bā-zıkr-i Hudā
Lākin evlādı dinür hayr u meħāsinden ırāğ
8. (Leyse min ehlik)³³⁰ Qur'ān-ı celīl içre delīl
Olamaz çāre Hudā itmese tevfiķi sürāğ

K.40.

Kezālik

[59a]

1. Hüs-n-i hāletle ifāde idiyor yine o zāt
Bursa'dan yeñi gelmiş idi Hālet Paşa
2. Zādegāndansa da düşkün olarak devletden
Hāl-i faķrı acınacak kadar idi evfā
3. Sebeb-i zāhiri de olmayup ol eşnāda
Göricek eyledi tebşir aña bu gūnā

³³⁰ “Allah: "Ey Nuh! O senin ailenden sayılmaz; çünkü kötü bir iş işlemiştir, öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme. İşte sana öğüt, bilgisizlerden olma" dedi.” Hūd 11/6.

4. Ne merātib ne menāşib alacak söyleyerek

ıldı ibār byk ānede eyler inşā

5. Oldı zāhir yine hep nuı mu‘ āllāları da

Şuleādandır o da dāil-i şinf-ı vzerā

K.41.

Kezālik

1. Syleyp a’dan āna ravza-i ilhāmı o zāt

Nal-i nulnden olur byle yine istilzāz

2. Ki Dilāver Aa evvel olup İstanbul’da

Eyledi ıdmet-i sultāniyi kendye melāz

[59b]

3. Didi var ıdmet-i sultān-ı selāin-i d-kevn

Ki anıla d cihān şervet olurlar ināz

4. Geri her yirde bi-tevfı-i a ifā olunur

nki her āl  maalde dir o melce’  me‘ āz

5. Nā’ib  Şey-i arem olmuşdı himmet idp

ıldı a ed‘ iyesin byle tamāmen infaz

K.42.

Kezālik

1. cre-i feyz-i udā dā’im āna nr-efzā

Didi bunu da o rāvı-i şaıu’l-menşe’

2. Ki Besīm Ağa daḥi olarak İstanbul'da

Ḥıdmet-i pādişāhı eylemiş-idi mebde'

3. Yine ol ḥıdmeti vaşf eyledi kim ḥuṭbede de

Faḥr ider pādişahān anı idüpde melce'

4. Gerçi kim 'āşıka Bağdād Irāk olmayarak

Ḥıdmetidir nerede olsa müfīz ü mence'

[60a]

5. Nā'ib ü Şeyḥ-i Ḥarem oldu o da himmet idüp

Dehenin levḥa idüp vāsıta didi fe'kra'

K.43.

Kezālik

1. Bütün emvāli beyāna getürür ol rāvī

Böylece itmededir Aḥmed Efendi tibyān

2. Ki Medīne'de müdür şimdi o beytü'l-māle

Didi itmişdim emel olmağı ḥacca pūyān

3. Maḫşadım idi Medīne'de mücāvır olmak

Ḳādir olmazdım olup aḫçece ḥālim vīrān

4. Himmetin olmak için kendüye İstanbul'da

Gitdim 'Ārif Baba cüz'i idecekdi iḫsān

5. Ol baña geldi diyüp nāzır-ı mālīyyeye git

Di selāmım seni ol eyleye didi şādān

6. Gitdigimde kapucı koğdı ‘iyāzen bi’llāh

Ḥaqq-ı pākinde edebsizliği itdi ityān

[60b]

7. Der-‘ākab hastelenüp irtesi gün oldu helāk

Baňa ol nāzır-ı mālīyye çok itdi ihsān

8. Ya‘ni ḥarc-ı rāhımı virmiş-idi müstevfā

Bunda da oldu yine himmeti meşhūd her ān

9. Ḥaqq Medīne’de müdür eyledi beytü’l-mālde

Virdi vüs‘atlü konak ḥāl-i yesār u sāmān

10. Himmeti bu ni‘amıñ üss-i esāsı oldu

Diyerek şükr ü sitāyışlerin itmekde beyān

K.44.

Kezālik

1. Eyliyor mazbaṭa dīvān-ı kerāmātın o zāt

Bī-ḥisāb var anı taşdıķ ile iden temyī<z>

2. Kaydı müsvedde-i dillerde olup bi’t-tebyīz

Defter-āsā bu kitāb itmede ‘arz u taqrīr

3. Didi ez-cümle ki mālîyyede dîvānda re'îs

Ya'ni kim mîr-i Rızâ oldu buraya taḥrîr

[61a]

4. Ki evâ'ilde olup dîḳ-i ta' ayyüş bende

Üç guşn virdi odur mâye-i iḳbâl-i keşîr

5. Didi mālîyyeye git ben bularak anda ferâh

Rızkımı eyledi tevsî' u kerem Rabb-i kebîr

K.45.

Kezâlik

1. Vâşıl-ı şadr-ı beyân itmededir yine o zât

Himmet-i 'âliyesin istedi Es'ad Paşa

2. Aña fevtiñe dek âb-ı himem-i ehlu'llâh

Üzeriñden didi dūr olmaya kim luṭf-ı Hudâ

3. Hâl-i evvellere idi geçüp emşâlini hep

Gün-be-gün sür'at ile oldu füyûzât eclâ

4. Qalmamış idi açıkda virilüp çok manşıb

İki kez mesned-i şadra daḫi vardı hattâ

5. 'Âḳıbet rıḫleti menşüb iken buldı vuḳû'

Şaliḫiyyet ile emşâline fâ'ik evfâ

K.46.

Kezālik

[61b]

1. Kühl ider çeşme ifādāta yine ol rāvī

Bir çocuğun gözi ağrır idi çok oldu ‘ ilāc

2. Oğudulmuş ise de başkasına çok kere

Olmamış fā’ide artup daha oldu muhtāc

3. Tūtiyā-yı himem-i ehl-i Hudā nūr-efzā

Nefes ü edviyye-i cāhile düşme gözüñ aç

4. Kör gibi cāhil ü nā-ehl olurken anlar

Ğayrıya feyz ü devā irdiremez andan kaç

5. Keşf idüp öylece itdigini kesb-i şiddet

Şıfadı yār-i femin pākin o ‘ālī-minhāc

6. Eyledi kesb-i şifā irtesi gün açıldı

Tūtiyā işte o kim şıhḥati ilāc

7. Pederi evvelide gördi kerāmetlerini

Bi’t-taḥaṭṭur aña itmiş idi ba‘ṣ ü inḥāc

K.47.

Kezālik

[62a]

1. Gelerek aklına söyler yine ol rāvī kim
Türbedār oğlını itmişdi cünūn istilā
2. Türbedār ‘ Abd-i mecīd Hān’a o zāt ismi Halīl
Himmet itmekle hemān eyledi teskīn Mevlā
3. Var ḥadīs ‘ illet-i cinnet idi şavmaz kim
Sākiniyyet gelür ammā olamaz hep iclā
4. Virdi bir pârçe-i elbise-i ‘ ulyālarınıñ
Şuyın içirdi anı başına itdirdi tılā
5. Ol ḥadīs-i Nebevī üzre sükūnet buldı
Ya‘ ni cüz ‘i eşeri gayr-ı muzırdan ḥālā
6. Cezbe-i Hālīk’a ḥāşā dinilemez cinnet
Ehl-i cezbe bu anı kıldı o gūnā i‘ lā
7. Olsa bir cezbe Hudā cezbe­lerinden çünkü
Var ḥadīs³³¹ ins ü cin ecirī qadardır a‘ lā

K.48.

Kezālik

[62b]

³³¹ “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

1. Hoş-beyân itdi tahtaṭṭur ile hūş içre o zāt
Bunu da yine kerāmāt ü füyūzātından
2. Pîr Efendi diyü meşhûr ‘ ulemādan zāta
Zevcesi virmiş-idi ‘ illet-i cinnetle hūzn
3. Bir düğüm virdi anıñ başına diktirdi hemān
Tāc üstünde gül-āsā olarak nūr-efken
4. Virdi bir pârçe-i elbîse-i pür-feyẓinden
Āba vaz‘ ıyla içirtti ki zülāl-i rûşen
5. Oldı taḥrîr-i ḥadîs tām şavuşmaz cinnet
Ya‘ ni ḳalur eşer oldı bu da öyle ehven
6. Ehveniyyet hemān oldı ‘ aḳābinde zāhir
Elleri ayağı baḡlu olarak gelmiş-iken
7. Öyle ehven ki diyüp çamaşırımı yayḳa
Yayḳayım didi dikildi gelicek nuṭḳı sezen
8. Gitdiler ḥānesine zevci ile emr-āyende
Ṭurma erkekler içinde didi git ḥāneñe sen

[63a]

9. Kendü kendüyi düğümler idi bā-cezbe-i Hāk

‘İllet-i cinnete dūçār olana bend-şiken

10. Gevher ü şırçayı fehm itmeli beñzer diyerek

Żararı itmemeli birbirin ‘aķsi ile ẓan

11. Oldı taħrīr-i ḥadīṣ cezbe-i Hākķ’ıñ birisi

İns ü cinniñ gelür ecir derece vezn itseñ

K.49.

Kezālik

1. Kilk ider ‘ıŝķı ile böyle nevā-yı bihter

Dem-i vaŝfın tıyup andan yine mānende-i ney

2. Ya‘ni kim ‘Aŝķī Efendi’niñ olup bir oğlı

Ayağa ķalkamaz oldı ki değıl ŝanki o ḥayy

3. Ƙaldı tām iki buçuk yıl ayağa ķalkamadı

Oldı ḥammāl ile nezd-i mu‘allāsına ṭayy

4. Himmet itmekle hemān buldı ŝifā itdi ķıyām

Fā’ide itmemiş iken o güne dek bir şey

Kezālik

K.50.

[63b]

1. Yine bā-rastīy-i ƣalb ü lisān ol rāvī
Oluyor böyle rivāyetle ser-ā-ser ƣaƣ-gū
2. Hendese-ĥāne ĥocası Ĥüseyn-nām zātūñ
Ƙızınıñ ƣarpılarak aƣzı degildi toƣrı
3. Üç buçuk yıl ƣadar olmuşdı ƣalup öyle ‘alīl
Bulmadı hendese-i fīkr ile bir ƣāreyi o
4. Tolaşup her ƣarafı dā’ire-i efkārı
Tıbb u rukye³³² nuƣatın eyledi taĥdīd ƣamu
5. Gördi endāze vü mīzānsız aña zīb işidüp
Ĥaĥṭṭ-i iġfāl küre-i re’sini eyler memlū
6. Şaşdı tedbīr-i ĥarīṭası velī ol ƣuṭbuñ
Gūş idüp zāviye vü merkezine sürdi rū
7. Buyurup himmeti der-ĥāl femin toƣrıldı
Ĥadd ü mīƣyās olamaz feyz ile ‘ālī kendü

³³² “Havas ehlinin okudukları azâyim demektir. Elmalılı Hamdi Yazır, Felak Sûresi’ni izah ederken efsuncuların rukye ederlerken iplik üzerinde üflediklerini yazdıktan ve iplik ukdesi ile tahsisin ancak Mücahit ve İkrime’den vârit olduğunu kaydederek bazı tafsilat verdikten sonra der ki: “Bu tafsilin faydası, sihir karışmayan yani şer için olmayıp da ondan tehaffuz, maraz ve afete Allah’tan şifa niyazı için kendine ya da diğerine hulus-ı kalp ile ve salih niyet ile bir dua veya ayet okuyup üflemek kabilinden olan nefeslerin cevazına işarettir. Çünkü bunda kimseyi izrar ve iġfāl veya Allah’tan başkasına teavvüz ve iltica yoktur. Hz. Peygambır’ın kendisine ve diğerlerine bu suretle okuyup üflediği ve böyle hayır için olan rukyeye müsaade ettiği sabit ve bu sebeple gerek ruhani gerek cismani nice hastaların şifa buldukları vakidir. Ancak okuyucukta sihirbazlık edenlerin de şerrinden korunmak için bu ayetin sihir ile karışan rukyelerden sakınılması lüzumu ihtar olunmuş, ukdeleri iplik düğümleri tahsis edenler de böyle düğümlere üflemenin sihir kabilinden olduğunu anlatmak istemişlerdir.” Pakalın, “Rukye”, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.3 , s. 56.

K.51.

Kezâlik

[64a]

1. Bunu da kıldı o ırād-ı künūz tıbyān
Bir efendi daḡı faḡr ūzre vŭrŭd itdi aña
2. Kısmetiñ didi degildir seniñ İstanbul'da
Git Hicāz'a o Medīne'de olacaḡ evfā
3. Anda zengin ū kibār zevce-i metrŭkesini
Saña kısmet idecek ya' ni Cenāb-ı Mevlā
4. Gidicek nuṭḡ-ı mu' allāsı zuhŭr itdi yine
Buldı rızḡ itdi tezevvŭc orada ol gŭnā
5. İrtihāl itdi Besīm Aḡa idi Şeyḡ-i Harem
Zevcesi zengin idi vardı naşīb oldı aña
6. Hem ḡazīneye muḡāsibligē me'mŭr olaraq
Oldı bu vech-ile de vŭs'at-i rızḡı evfā
7. Muştafā ismi refāh ūzre oṭurup orada
Kendŭ de şŭkr ū sitāyiş ile eyler enbā

K.52.

Kezâlik

[64b]

1. Kalem-i rāst-ķadem beyt-i ŗenāсында yine
Bunu da gūŗ idüp andan yazıyor bu gūnā
2. Ya‘ ni ‘ Āŗım Beg’e virmiŗdi yigirmi para
Ki teyemmünle ķonak parası olsun bu saña
3. Dāderiniñ ķademi a‘ rec idi himmet idüp
Ayağı düz baŗar oldu bularak kān-ı ŗifā
4. Hem bu zengin ü kibār zevce olur dimiŗ-idi
Anda ķıldı zifāf-ķāne-i taķdır iclā
5. Didigi ķāne Medīne’de o ‘ Āŗım Beg iķün
Öylece anı daķı ķıldı müyesser Mevlā
6. İtmiyordum didi niyyet o zamān ‘ Āŗım Beg
İtdi esbāb-ı zuhūr eyledi tebsīr-i Hūdā
7. Ol yigirmi paraniñ meymenetiyle orada
Elli beŗ biñ ğuruŗa beyti de Hāķ virdi baña

K.53.

Kezālik

[65a]

1. Naḥl-i nuḳliyle yine bāġçe-i himmetiniñ
Nev-fıdan ḳalemim ġars idiyor ol rāvī
2. Kendü kendüye düġümler ḳodı ammā anlar
Feyz āşısı idi meyvesi kim a‘ lā vāfī
3. Biri ez-cümle Medīne’de müdür-i esbaḳ
İsmi de Nūrī ḫayāt üzre o daḫi şimdi
4. Eylemiş idi ziyāret o da İstanbul’da
Didi bāġçe emelim aḳçe olaydı kāfī
5. Didi Ḥaḳ aḳçesini luṭf u kerem eyleyecek
Sū-yı ‘ālī-i Ḥicāz’da saña manşıb daḫi
6. Bāġçeyi aldı Medīne’ye müdür oldu o zāt
Şemen-i bāġçeyi daḫi tamāmen virdi

Kezālik

K.54.

[65b]

1. Olarak yine ḫazāne-i beyān üzre müdür
Şarf-ı himmetle o itmekde bu gūnā irād
2. ‘Ali Beg altı sene ḳaldım açıkda bī-cāh
Diyerek ‘arz u recā eyledi bā-ḫüzn-i fu’ād

3. Taraf-ı pāk-i Hicāz'da saña me'mūriyyet

Virilüp kayırılacağsın didi ol pāk-nihād

4. Luṭf-ı 'ālīleri üzre giderek me'mūren

Eyledi şimdi Medīne'de müdürlik dil-şād

5. Ki hāzīne-i 'alā-yı Nebeviyye'ye müdür

Oldı kayırdı dü-'ālemce de bādī-i murād

K.55.

Kezālik

1. Vāḳıf olmak ile bu bābda daḥi ol rāvī

Kalemim itmede mektūb idüp de taḳrīr

[66a]

2. Söyledi Ṭālib Efendi ki o İstanbul'da

Bāb-ı evḳāf'da maşraf ketebesinde şehīr

3. Ki Düğümlü Baba Ḥazretlere sen me'mūren

Söylemiş idi Hicāz'a olacağsın tesmīr

4. Olmadı şimdiye dek ne ola ḥikmet bunda

Didi oldu iki māh sonra anıñla tesrīr

5. Mekke-i 'āliye'ye olmağıla mektūbcı

Giderek kalmadı ḥaḳḳā ki bu da yine setīr

K.56.

Kezālik

1. Qıldı tanzīm-i zifāf-ḥāne-i tibyān yine o
Şevher-i kilke idüp ‘ aqd-i ‘ arūs-ı kırtās
2. Didi evkāfda berāt kātibi Aḥmed Beg kim
Çekdi tuğrā vü nişān-ı himemi pür-elmās
3. Ben te’ehhül şorıcaḡ ḡayr u münāsib buyurup
Feyzi oldı meded-i Ḥazret-i Ḥızır u İlyās
4. Didi faqrıñ giderek ola ma‘ āşıñ tevfiḡ
Ḥaccı da ide naşīb Ḥazret-i rezzāḡu’n-nās
5. Cümlesi itdi hemān nuṡḡı gibi yine zuhūr
İtme dünyāca aña bir sözine hiḡ kıyās
6. Uygun olmaz ise zevceyn olamazlar rāḡat
Zevc ü zevce didi Ḥaḡ birbirine çünki libās³³³
7. Dinilür vüs‘ -i ta‘ ayyüşle tenāsül çoḡalur
Ki teraşşuḡ ider olduḡça derūnı tolı tās

[66b]

³³³ “Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.” el-Bakara 2/187.

8. Şeref-i hacc-ı edānıñ dağı ma' lūm olarak

Ḥil' at-i himmeti kıldı baña kat kat elbās

9. Öyle ḥil' at ki anıñ her biridir zırh-ı metīn

Aña te'şīr idemez zaḥm u ziyān-ı ḥannās

10. Emr-i faḥşā gidemez şehveti sākıt bi-ḥelāl

Var ta' ayyüş gidemez fakr ile va' d-i vesvās

[67a]

11. Ḥacdaki recmi gibi böyle tezevvücle ġinā

Recm idüp itmede şeytānları lābis-i yas

K.57.

Kezālik

1. Şa' id-i cāh-ı 'iber eyleyerek ol rāvī

“En tūḥibbū” daki “şerrun lekūm”³³⁴ üzre söyler

2. Didi Ḥaḥ ba' zı kerīh gördüğünüz ḥayr olarak

Ba' zı ḥubb itdigiñiz şey oluyor sizlere şer

3. Gayr-ı mübremse ḥuşūşā ki oluyor maḳlūb

Kendü kendüye kişi ya' ni anı kesb eyler

³³⁴ “Savaş, hoşunuza gitmediği hâlde, size farz kılındı. Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz.” el-Bakara 2/216.

6. Ki düşüp şāb-ı gezende baña bir el geldi

Qıldı taqlış diyü cümlemize itdi beyān

7. O gün olduğı dağı oldu hisābca ma‘lūm

Böyle kurtardığı çok işte bu dağı burhān

[68a]

8. Evliyā çok mekāna irişür bir ānda

Var menākıbları çok böylece itmekde beyān

9. Qaraca Aḥmed anıñ biri ki çok qabri olur

Her birinde oluyor defni vefāt itse o ān

K.59.

Kezālik

1. Söyledi bunu o Taḥsīn Efendi yine kim

Gitdiñ ‘ Āşım Beg ile eyledi o böyle recā

2. Pederin özledigin söyledi ‘ Ārif Baba’ya

Edirne’de idi çün vālidı Tāhir Paşa

3. Kendüniñ de emeli gelmesi İstanbul’a

Oğlı da itmiş-idi işte niyāz ol gūnā

4. Olarak vāsıta ‘ Ārif Baba ‘arz eyleyerek

Eylemiş idi yine himmetini istid‘ ā

5. Celbini irtesi gün pādişāh emr itdi hemān

Gelerek oldu yine cümlesi de kām-revā

[68b]

K.B.14.

Kezālik

1. Kıldı ol Hakkı Efendi yine böyle tibyān

Didi bir muḳbile bādī-i vefāt nice olur

2. Ki anıñ urılarak fevtini iḥbār itdi

‘Ākıbet fevti anıñ öylece itmişdi zuhūr

3. Ya‘ni mübrem demek olmak ile anı iḥbār

Ḥāl-i dünyāyı bilüp olmaya tā kim maḡrūr

4. Didigi demde mu‘allaḡsa ḡazer ide demek

Fuḡarāya şadaḡa eylemek ile mevfūr

5. Ezelī mübrem ise çāresi olmaz aṡlā

Fuḡarāya şadaḡa ecrini ‘uḡbāca bulur

6. Evvelā ba‘zı mu‘allaḡ bulunan taḡdīriñ

Mübrem olduḡu da var olmak ile ba‘zı ḡuşūr

[69a]

7. Kundağı bulmalı söndürmeli âteş az iken
Çäre olmaz o zamānda ki şaçağa şarılır
8. Olsa ba‘zı hareket ‘ind-i ilāhīde kabūl
‘Afv ider seyyi’e meşhūr ise de Rabb-i gāfūr
9. Seyyi’ātına cezā ile me‘an ‘afvı için
Urulup böyle vefāt ile şehīd olmuş olur
10. Seyyi’e çok yoğ-ise daği şehīd olmak ile
Kat kat elṭāf-ı ilāhī ile olur mesrūr
11. Didi Hāḳ nefsine isrāf iden ‘abdim benden
İtmesin ye’s iderim cümle zünübı mağfūr³³⁵
12. Yine āyet³³⁶ ki Hudā küfri faḳaṭ ‘afv itmez
Kime diler ise mādūnın anıñ ‘afv idiyor
13. Ya‘ni küfr üzre vefāt itse anı ‘afv itmez
İtse imān o da ‘afv olduđu ğayr-ı mestūr

K.60.

Kezālik

³³⁵ “De ki: Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir.” ez-Zümer 39/53.

³³⁶ “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah’a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.” en-Nisa 4/48.

[69b]

1. Ğayra nisbetle Siyāh-pūş Baba da çok ııdmet
İtdigin evveli yazdım ol ider böyle beyān
2. Kendüden ruşşat alup ‘ aķdem ‘ azmin iderek
Der-Sa‘ ādet’de de yollarda da oldu ihsān
3. Şoñra bī-ruşşat ‘ azmin idecek olmuş-idim
Gördüm anı giderek ben nice soķaķa hemān
4. Yolda bir beldeye vardım orada fikr itdim
Olayım āzim-i Bağdād ya aña yine revān
5. İtdi varup da zühür baña zühūrātımda
Cism-i pākiyle per itmiş turuyor nūr-efşān
6. Añladım ric‘ at-i teşvīķle demek gitmege sed
Gelicek itdi bu gördigimi de keşf ü beyān
7. Hem de çok zaķmeti çekdim yine keşf ile bilüp
Her birin yine baña kendü buyurdı tibyān

K.61.

Kezālik

[70a]

1. Yine bā-ḳalb-i beyāz didi Siyāh-pūş Baba
İdiyor kıl-k-i siyāh-pūş anı naḳlen tebyīz
2. Muḥlişānıñ buyurup ḥaḳḳına dā'im-himmet
Terbiyet itse de eyler keremiyle ta'vīz
3. Terbiyet itmesi sermāye-i ni'et yine līk
‘Add iderdi aña ol muḥliş itmiş taḳrīz
4. Borç idinür aña nef' ile mükāfātı daḥi
Oldı bī-ḥad derece himmeti aṭvel ü ‘arīz
5. Didi at ḥubbı ḥuzūr-ı dile ḥā'il derece
Oldı keşf ile anıñ-çün baña kıldı ta'rīz
6. Esb-i dil rehrev-i meydān-ı ḥuzūr olmuş-iken
Urma pā-bend olacaḳ ḥubb ile çarpaz u naḳīz
7. Atlarıñ şāḥibine göre şehīr işdigi kim
Kendü nefsiñle cihād ekber aña kıl taḥrīz
8. Zāhiren ‘azm-i ğazā niyyeti de olmayıcaḳ
Düşme yorgunluğa bul sür'at ile cāy-ı müfīz

[70b]

9. Diyerek nice mükāfātı da kıldı şöra
Hālîñ oldı o gün ‘ibretle olup esbi marîz

K.62.

Kezâlik

1. Ol Siyâh-püş Baba didi yine pür-‘ibret
İçi pür-nür u beyâz zâhiri pür-ḥüzn ü siyâh
2. Mişli ma‘dende zer ile bulut içinde kamer
Vardır âyet³³⁷ ki olur ḥayr olup evvel ikrâh
3. Kalem itmekde midâd-ı siyeh ile tebyîz
Sûd-âver bu sevâd aña bi-vefk-i dil-ḥâh
4. Getürür sürḥ-i hicâb lîkin ider hoş taşḥîḥ
İtse tesvîd karışık lutf u ğazab ehlu’llâh
5. Bâ-ḥuşûş mührdeki ḥaṭṭ-ı beyâzı okudup
Şerḥa-i kalb u midâd-ı siyâh eyler âgâh

[71a]

6. Şaklayup kalbine te’şîr idicek nakş-ı füyûz
Olur anîñ ile maṭbû‘ ü maḳbûl her gâh
7. Bu kabîlden biri devletde kibârdan ise de
‘Azl olup çok zamân kendüye virilmedi câh

³³⁷ “Savaş, hoşunuza gitmediği halde size farz kılındı. İhtimal ki hoşlanmadığınız şey sizin iyiliğinizdir ve ihtimal ki sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzdür. Siz bilmezsiniz, Allah bilir.” el-Bakara 2/216.

8. Şatacak nesnesi de kalmadı bir şey bularak

Şatdı olmakda idi hānesine ‘āzm-i rāh

9. İstedi akçe virüp yine taleb eyledi ol

Cümlesin aldı anı koğdı bi-esrārillāh

10. Ol gice manşıb içün geldi aña da‘ vetci

Naşb olup dīki gidüp buldı yine yüsr ü refāh

K.63.

Kezālik

1. Yine ol şeyh-i siyāh-pūş ider taḥkiye kim

Hānesinde beni bir şeyh müsāfir itdi

2. Vaşf idüp ba‘zı kibārına da İstanbul’un

Nefs-i nā-çizime de gūş idicek hoş geldi

[71b]

3. Gitdigimde ben o eşnāda ziyāretlerine

Yine neşh itdi bi-ilhām-ı ilāhī bildi

4. Hāk içün ola riyāsızca ‘ibādet maḥzā

Her şatan ‘ucb u riyā ile ḥasārı gördi

5. Bir efendi kölesin öğredüp ısmardalığın

Şatmaz gayra tükenmez kerem-i Hāk ebedi

6. Cism ü rûhı yaradan hayra muvaffak iden
Hağ iken ‘ucba ‘aceb kendü de kul ne gördi
7. Cümle dünyâyı kazansa da şatup cüz’i riyâ
Yine mağbûn ki Hudâ lutfınıñ olmaz haddi
8. Ecr-i Qur’ân-ı kadîm isteme cennâtı daği
Çünkü mağlûk-ı behişt oldı egerçi idi
9. Ğayr-ı mağlûklugını fikr iderek okumalı
Ğayr-ı mağlûk cemâli ola mağzâ kaçdı

K.64.

Kezâlik

[72a]

1. İtdi ol Hağkî Efendi bunu da nağl ü beyân
(Tenzilü’r-rağme)³³⁸ yine zikrin idüp de irād
2. Dağıstânî bir efendi daği zâ’ir oldı
Hâcî Seyyid ‘Ali ismi de idüp ‘arz-ı murād
3. Ki ‘iyâli olarak ekşer ü kendüsi fağîr
Si‘a-i hâli içün itmiş-idi istimdād

³³⁸ “Salihlerin anıldığı yere rahmet iner.” Bu ibare hadis olmayıp Hicaz’ın meşhur âlimlerinden Süfyan b. Uyeyne (h.198)’ye ait bir vecizedir. Aliyyü’l-Kârî, çev. Halil İbrahim Kutlay, **Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler**, İstanbul: İnkılap yay., 2013, s. 271.

4. Haremeyn-i şeref-ārāda saña vüs‘at-i rızķ

Didi levha baķarak yine o ilhām-ı mu‘tād

5. Nuķķ-ı ‘ālileri üzre bu daķi buldı refāh

Ba-ħuzūr itdi ‘ibādāt-ı Ĥudāvend-i ‘ibād

K.65.

Kezālik

1. Zıkr-i ehl-i Ĥaķ olup ribh-i dile sermāye

Zıkr-i Ĥaķķ ile olur aķz ü ‘itāy-ı enfās

[72b]

2. Himemi mūcibe ĥayrı şer içün sālivedir

Feyzi intācı cihān ehline olur mı kıyās

3. Oluyor kesb-i ĥelāl ile de ĥubb-ı Bārī

Kīmyā zer idiyor olsa me‘ādin ecnās

4. Foya-i ķalbe ĥiyel şuyı kaçarsa bozulur

Ĥıfz ile ķullanılur ise bozulmaz elmās

5. Germ ü serdiyle havānıñ zararı olmayıcaķ

Mütesāvī tene pür-zīver ile köhne libās

6. Bu da ol rāvī-i ĥaķ-gūdan olur kim mervī

Bir efendiye de kām şevbini itdi ilbās

7. Zekerıyyā anıñ ismi Haremeyn'e didi git

Aẖz ü i' ṯā ile rızqıñ virecek Rabbü'n-nās

8. Bu dañi öyle zühür itdi gidüp oralara

Kıldı H̱ağ öyle binā rızq-ı ezel yine esās

K.B.15.

Kezālik

[73a]

1. Nağl idüp mihr ü meh vaşfını Şām-ı qalbe

Rūz-ı feyrūz-ı sürūr itmededir ol ẖağ-gū

2. Şām'da rızqıñ didi Mīkā'ıl Efendi ki sen

Bunda ümmīd ile ebvābı ṯolaşma sū sū

3. Görmeyüp fā'ideyi bunda ṯolaşdı bī-sūd

Şām'a vardıkda hemān buldı refāhı yine o

4. Nefsīñ ümmīd-i fitīlin viriyor zāhirce

Uzayup şem' a-i qalbiñe ẖalel vire diyü

5. Ol fitīl egriligi müntic olursa uzayup

Çok eridir dil iken mum gibi zāten ṯoğru

6. Şem‘ dān-ı tene emrāz-ı kerīhe burağup

Dest ü dāmāna da düşse atılır yine kamu

[73b]

7. Rağbet olsa daği parlaklığı için evvel

Söndürüp taşra atarlar tıyulunca bed-bū

8. Fitil oldukça kalın tiz biter işi tımān

Şu‘ le çok çıkısa da artmağda kerih anda koğu

9. Hadd-i ‘ömre sürüyor gerçi fitil emeliñ

Anı tedkik iderek olmalıdır şafvet-cū

10. Çünkü mahv eyler uzatmaz fitil ispermeçete

Riştesi ince olup taşfiye olur kendü

11. Zılmüñü görmüş olan eylese bir kerre de üf

Söndürür şu‘ le-i ikbālîni çıkısa da kamū

12. Parlamak kavrayarak yanma hūlūş çağmak ile

Dökölüp sürme pürüzli yire kibrīt gibi rū

13. Eli üzre taşır ey lik helāya getürür

Āb-ı rū dökme egilme iderek fıskā gulüvv

[74a]

14. Eyle nāmūsıñı fānūs-ı dile toķunsa havā
Tiz biter mum yağı-veş levş ile olur memlū
15. Müştehir  arb-ı meşel mum dibine şavķ virmez
Mukbile olmasa ķurbet yaķar olupda bed-ķū
16. Karşudan şafvet-i ķalbiñ ile elmās gibi
Yanmayup şu  le alup pertevi g ster diy 
17. D nyev  rehber iken ba  zısı m nend-i fener
İktiz sına g re k h a ılur k h ķapalu
18. Politikada m şemma  gibi ķat ķat olsa
Şem  -i ķalbi d şer egrilse yanıyor kend 
19.  alma m nend-i s t n   ucb u riy  eyleyerek
Şem  -i mi r b gibi s de dikerek ķubbeye r 
20. Zeyt-i i l ş iledir feyz-i ķan d l-i der n
Ya  ni her c nibi de itmede n rı meml 
- [74b]
21.  az parlak g r n r lik muzır şadra, g ze
Tecr be   ayn-ı ned met t yulur bed-b 

K.B.16.

Kez lik

1. Güvenürseñ kilide şandığa malı güve yir
Dā'imā yire göğē ḥāfız olan Ḥaḳḳ'a şıgın
2. Gözi bağılu güvene de güvenip döğmemeli
Dāne kalmaz tağılup bād-ı kazā ile yakın
3. Ḥaḳḳ'a bel bağlamalı dikmeli toḥm-ı emeli
Ḥaşılı nābit olur ancak o olmakla mu'ın
4. Ḥaḳ kazandırmayıcak arzı kazın boş yorulur
Çalışup çabalayup kaldı niceler yorgın
5. Buyurur³³⁹ Ḥazret-i Ḥaḳḳ ekdiğinz hep toḥmı
Bitüren siz misiñiz biz mi ki Ḥallāḳ-ı mübîn
6. Dileseñ toḥm iken ihlāk u kırusa da şaman
Eyleriz ḥayret ile olur idiñiz ğamgîn
7. Dir idiñiz bu sebeb ile helāk olduḳ biz
Rızḳ maḥrūmlarıyz ya'ni degil bize qarın
8. Bu kabilden olarak yine didi ol rāvī
Çiftligi zabt olunup itdi biri āḥ u enîn

[75a]

³³⁹ “Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz?” el-Vâkıa 56/64.

9. Zileli idi Hasan Ağa anıñ ismi daħı
Geldi İstanbul’a red oldı niyāzı da hemīn

10. Himmeti eyleyicek oldı recāsı is‘āf
Zāhiren qalma ümīd iken qalbi hāzīn

11. Zāhiren qat‘-ı ümīd itse de ihlāş olıcaq
Aş1-āsā tıttup olmağda emel şāhı metīn

12. Zāhir ümīdi egerçi oluyor yābānı
Haqq’a bağılansa gönül Haq yine olmağda mu‘īn

13. Zāhir esbābına da Hāl1k anı bilmelidir
Bāttın esbābına rabttēn ide mūşmir ü metīn

[75b]

14. Eş tıttar birbirine olsa ç1ñirdikçe şebīh
‘Āzim-i ehl-i Hudā olmalı ihlāşla nişīn

15. Feyz aşısı içün anıñ-daħı düğümleri lik
Görse ger ehlini eyler idi anı kām-bīn

16. Ba‘zı şāh-ı ni‘am üzre bulunan nādānlar
Keserek şışe-i cehl ile düşerler gāmgīn

17. Lāf-ı kaḥṭı diyü nādānlar aşma budayup

İ' tirāz her birini budadı yā aşdı ḥazīn

K.66.

Kezālik

1. Yine ol nāḳil-i ḥaḳ-gūdan oluyor maḥkī

Buldı bir cāriye ber'ī hemān olmuşdı saḳaṭ

2. Vaz'-ı ḥaml eyler iken raḥmi saḳaṭlanmışdı

Kendüce yāḥud olup ḳābilece ba'zı ḡalaṭ

3. Geldi zevci Zileli Bekir Efendi de aña

Himmetin istedi bir leblebiyi virdi faḳaṭ

[76a]

4. Buldı medḥāl-i şifā oldu yine çok çocuḡı

Ḥaḳḳ'ın ilhāmınadır ḳalb-i celili mehbīṭ

5. Ḥaṭṭ-ı himmetleri bī-ḥad olup andan ma' dūd

Noḳṭa ḳırṭāş-ı ḥuṭūṭdan çıkup olmaz münḥaṭ

6. Noḳṭa-veş leblebi ya'ni olamaz istiḥfāf

O da ḥaṭṭāṭ eşeri olmada mānende-i ḥaṭ

K.67.

Kezālik

1. Yine mervî oluyor bu daği ol rāvîden
Bir efendi aña itmişdi ziyâretle vürüd

2. Zilelidir yine ismi de ‘Alî’dir anıñ
‘Ammisiniñ kızını almağı itdi maqşūd

3. Lîkin ol nefsinî tezvîce rızā virmeyerek
Oldı teşvîk aña idi yine meyli mefkūd

4. Himmet-i ‘āliyesin itdi recā bi’l-is‘āf
Varıcağ beldesine buldı rızāsın mevcūd

[76b]

5. Olıcağ himmeti hâşıl olup andan da rızā
Nefsiniñ aqđın öğenlerde ol itmiş mev‘ūd

6. Varıcağ söyleyeler oldı be-kām ü mesrūr
Aldı ma‘şūkasını o da bi-şer‘-i ma‘būd

K.68.

Kezālik

1. Şevb-i fāhîr sebep-i ‘āfiye-i cism ancağ
Sırmalı olması rāhatsız ider hem de harām

2. ‘Ādî esbāba teşebbūs daği lâzım ipek
Bāṭın esbābı haqīkatde ider şād ü be-kām

3. ‘Ādī esbāba gönül bağlama göz dikme faḫaṭ

Bedeniñ ḥāceti deñlü ṭura üstünde merām

4. Rabṭ-i ḳalb ile aña göz dikicek iğne gibi

Ḳalbi evcef gözi kör eyler anıñla ālām

5. Kirlenüp o şıkılup yayḳamaḳ icāb itse

Sökülüp ayrılamazsın seni eyler bed nām

[77a]

6. Bāṭın esbābınıñ olsa daḫi bir cüz ’isi

Bir nişāndan ki şeref-yāb olur hep endām

7. ‘İlelin yırtdığı yürekle kebedler yamanup

Bulur anıñ ile bā-luṭf-ı Ḥudā ber’-i tām

8. Didi ol rāvī yine Zileli bir zāt ki odur

Muṣṭafā Ağa gelüp itdi recā pür-ālām

9. Ḥaste evlādına bir parça-yı şevb-i pākin

Virdi anıñla hemān oldı şifā ile be-kām

K.69.

Kezālik

1. Zāmm u tenzīl olamaz naḳl u beyān itmekde

Ḳalem ‘āciz iken sādece itmekde ḥisāb

2. Defter-i vaşfına ol rāvī-i ḥaḳ-gū bunu da
Vaż' ider cem' -i yekūn-i 'ibere ol reh-yāb

3. Biri devletde ḥisāb üstüne me'mūrlardan
Yañlış itmişdi ḥisāb gördi bu şüretle 'itāb

[77b]

4. Ya' ni kim zimmet-i ta' zīmi edā eylemede
Oldı noḳsānı buyurdı aña bu köhne ḥiṭāb

5. Ki o manşıbdan olur 'azli faḳaṭ iş-bu ḳuşūr
Cüz'î olmak ile külliyyen olunmaz izahāt

6. Başḳa manşıb dinilür anı bu îḳāz dimek
Zāhir oldı bu da hīç olmaya tenḳiş ādāb

7. Ḳayd olur cümleten a' māl-i cerīdeñ içre
Kātibin itmede taḥrīr-i günāh ile şevāb

8. Şağ iken sağ ṭarafa ḳoymalı ki çok ecri
Elde ancak o ḳalur cem' olıcaḳ yevm-i ḥisāb

9. Sol ṭaraf şağrı gibi zā'id ü bī-sūd oluyor
'Ömri dünyāya vüşül ile 'abeş iste zehāb

10. H̄ayr ile şağ tut işi virile defter şāğdan

Şer ise zāhr-ı vūşūldendir uşūl zāhrı azāb

[78a]

11. Ecri on kat virilür olsa da bir ecr-i şevāb

Günehiñ güç oluyor ger āña bir mişli ‘ itāb

K.70.

Kezālik

1. Bunu da naql ü beyān itmededir ol rāvī

O buyurmuş idi imā ki dimekdir taşrīh

2. Şoñra mābeyn-i hūmāyūna müşīr olmuş olan

Hakḳı Paşa’yı muḳaddem görerek itdi ferīh

3. ‘ Ādī bir kātib iken saña dinilür paşa

Buyurup eyledi ātisın anıñ da telmīh

4. Evliyāniñ bu da mābeyn-i şeref-beyninde

Ol zamāndan daḥi ma‘ lūmluğındır telvīh

K.71.

Kezālik

1. H̄aşmı kibriñ olarak H̄azret-i H̄allāḳ-ı kebīr

Münci-i serlerini ‘ āḳıbet eyler tezlīl

[78b]

2. Nār-ı naḥretle havāya ne ḳadar çıksa fişenk

Yanarak ḥāke düşüp ḳalır ayak altı sefil

3. Kibriñ islimi ile uça da balon gibi
Düşer olmaz dümen ü yek kişide yār ü ḥalīl
4. Yine yükselse havān paṭlar ider ḥalka zarar
Āb-ı men‘ iyle kelīm-i himem eyler ta‘ ṭīl
5. Bu ḳabīlden didi ol rāvī yine kim birisi
Kendü kendüsini kibr eyleyüp itdi tenkīl
6. Anı taḥḳīre de cūr’etle ‘iyāzen bi’llāh
Kesdi manşıbca şalıncāğı ipin düşdi zelīl
7. Ba‘ d-ez-īn didi saña manşıb olunmaz tevcīh
Çaldı ma‘ zül-i menāşıbla olurken tebcīl
8. Köle iken vüzerādan idi dā’im cāhda
Şoñra fevtine deġin olmadı manşıbla becīl

[79a]

9. Çaldı ma‘ zül u medyūn olarak itdi vefāt
Kendü kesb-i yedidir ḥıfz ide Ḥallāḳ-ı celīl

K.B.17.

Kezālik

1. Yine ol rāvī-i ḥaḳ-bīn idiyor kim tefhīm
Biri binmişdi kirā bār-gīrine geçer idi

2. Bār-gīr şāhibine kavli olan yire gelüp
‘Ādet üzre orada mekş ile nāzil oldu
3. Bulunup kendü su’āl itdi niçün indigini
Hüsni-i ta‘bīr iderek o size ta‘zīm didi
4. Ol bilür keşf ile de zāhiri daḥi meşhūd
Hüsni-i ta‘bīri için böylece himmet kıldı
5. Haydi haydi saña tevcīh ola manşīb hem de
İrtihālīn daḥi manşībda ola dimiş-idi
6. ‘Ādī kātīb iken ihsān-i menāşībda hemān
Az zamān içre nice cāh ile şervet geldi
7. Çifte bār-gīrlere ile müte‘addid payṭon
Şāhibi oldu vefātında da menşūb idi
8. Sözi ammā özine uymamak ile o zamān
Şoñra manşıbları kıdrine göre az geldi
9. Gerçi dönmekde tekerlek gibi iqbāl-i cihān
Yukarı, aşağı devr itmesi emr-i ‘ādī

[79b]

10. İçi toğrı diye gerdüne-i iķbāl içine

Dāhil olmakla bulur idi hemīşe mecdī

11. Bā-ħuşūş āteş-i ‘ ışķ olsa ne ħācet bār-gīr

Feyz olur aña şimendifer ider maķşūdı

12. Mā-sivānıñ inişi yoķuşı düzlenmek ile

Düşünür üstüne teymür-i riyāzet ħaddī

[80a]

13. Āh ocağı ile eşķ islimi dil ħazġanı

Sür‘at-i vuşlat-ı Bārī’ye olurlar bādī

14. Ĥas ü ħāşāk-i cihān olsa o yolda cüz’ī

Yine küllī zararı evvel ola teb‘īdi

15. Tola ħırsıñ deresi maĥv ola kibriñ tepesi

İstikāmetle yol aç maĥv eyle sū’-i ħaşdı

16. Dağ gibi dağı ġaraż olsa delüp geçmelidir

Yā uzak düz tolaşup görme seg-i merdūdı

17. Şuleĥā-yı selefecniĥa-yı himmet-i dil

Vuşlat-ı ħaķķı hemān sür‘at ile buldurdı

18. Şoñra ol sür‘ ate hācet görinüp ahlāfda

Ṭuruḳ-ı ‘āliye teymür yolu-veş yapıldı

19. Mebde’ ü melce’ ü seyri yine bā-şer‘-i şerīf

Çorak arz-ı dile anlar da metānet virdi

[80b]

20. Ṭuruḳ-ı bihterine var ki ta‘ arruż idesin

Ezilüp oldı helāk kim ki ta‘ arruż itdi

21. Ḥadd-i şer‘ i yā tecāvüz idicek cüz’ice

Der-‘ aḳab andaki azgın da helāke ĩrdi

22. Mürşid-i rehber emīn olsa o çıkısa ḥadden

Birbirin çigneyerek yirdi ihlāk oldı

23. Bulmada ecniḥa-yı himmet Üveysī yine

İ‘ tirāz itme ledün ḥaḳḳına āyet³⁴⁰ indi

24. Var ḥadīş³⁴¹ cezbe-i Ḥaḳ’dan olıcaḳ bir cezbe

İns ü cin ecr ü şevābıyla müvāzin geldi

K.72.

Kezālik

³⁴⁰ “Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.” el-Kehf 18/65.

³⁴¹ “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

1. Yine Kāssām-ı Ezel defter-i levh ü kalemi

Böyle yazdığını ilhām ile bildi mīrās

2. Ehl-i zāhir olamaz bālīg anı idrāke

Nā-be-cā eyliyor isrāf dinemez hīç ibhās

[81a]

3. Meblağ-ı ‘ilmine göre olur iḥtār aña kim

Olayım dimeye tüccār olacaḳken ḥarrās

4. Göricek Şādık Efendi buyurmuş idi sen

İbn-i Şīrvānī’ye git kāmıñ ider ol iḥdās

5. İbn-i Şīrvānī degil ise de muḳbil o zamān

Muḳbil oldu aña da eyledi iḳbāl īrās

6. İrdi bārān-ı emel aña da fevḳa’l- me ’mül

Müstegīşine olur Ḥazret-i Allāh ğıyās

7. Beyt-i māl üzre o mālīyyede ḳassām oldu

Bu rivāyet daḳı ol rāvīden oldu īrās

K.73.

Kezālik

1. Bunu da naḳl ü beyān itmededir ol nāḳıl

Geldi İzmirli Ḥüseyn Ağa aḳıḳda ḳalaraq

2. Ol zamān zāde-i Şirvānī bulundı ķassām

Didi ĥādim ol aña rızķa sebeb ol olacaķ

[81b]

3. Didi ĥayret iderek ‘aczi anıñ ma‘lūmdur

Borca olmaķ ile boğazına dek müstağrıķ

4. Yine te’kīd buyurup didi uzatma aña git

Zevķi tevsī‘ idecek yine hemān Ĥāzret-i Ĥaķ

5. İbn-i Şirvānī idüp şöñra tarīķin tebdīl

Mesned-i şadra daķı irdi teraķķī mularaķ

6. İ‘tibār itdi emekdarı bulunmaķla aña

Rāĥat itdi o daķı nā‘il-i şervet olaraķ

K.74.

Kezālik

1. Didi ol rāvī şudūrdan bulunan Rif‘at Beg

Oğlunıñ ĥasteligi içün idi ‘āciz-ter

2. Çāresin bulamamış idi anıñ zīrā kim

Çoķ eķıbbā baķup ümmīdlerini kesdiler

3. Bir noĥud dānesi iĥsān buyurmuşdı aña

Şu ile içirilüp oldu şifāya mażhar

[82a]

4. Rif' at-i feyzi olur şadr-ı mübâhâte nişân

Ki anıñ cevherine gıbta ider cümle güher

5. Her biri olsa nohud deñlü cihânıñ güheri

Olamaz fâ'idesi belki virir tab'a zarar

6. Kaşık elmâsı dañi olsa kaşıkla yinse

Bâtınen fâ'idesi olmadığıdır izhâr

7. Dîk-i şadrıñ olıcağ münşeriñ eyler mi seni

Kıplasañ gögsüñi yek dānede elmās ile ile ger

K.75.

Kezâlik

1. Yine ol râvî didi 'İzzet Efendi geldi

Himmetin istedi ısrârla laṭîfe iderek

2. Didi fetret olacağ Şām'da sen de bulunup

Gönderirler seni hem cāhı Hicāz'a virerek

3. Oldı hep likin o fetret ki kaçā-yı mübrem

Yalnız anı haber-i çāresi olmaz demek

[82b]

4. Çāresi olsa aña dañi iderdi himmet

Ki büyük şeylere de himmeti meşhūd bî-şek

5. İşte altmış toközün harbine yardım sözine
Bed' olunmağsızın itmişdi zihî himmeti pek

6. İde ' Osmānlu'ya yardımı fülān devletleriñ³⁴²
Didi oldu çok aña rāvī bulunup bilerek

K.76.

Kezālik

1. Vaz' -ı cāy-ı ' iber itmekde yine ol nākil
Cümlesi de ide maḥfūz-ı Cenāb-ı Allāh

2. Şūreti şeyḥ olan bir kişi taḥķīr itdi
Taş atılsa daḥi ızrār olamaz mihr ile māh

3. Atdığı taş başına düşmek ile rāmīniñ
Kendü kendüye helāk itdigine bu da güvāh

4. Didi dünyāda hem ' uķbāda olursın rüsvāy
Kendü ' aķd itse de Ḥaķ ğayreti itmekde tebāh

[83a]

5. Rağbet itmekde iken çok vükelāy-ı devlet
' Āķıbet oldu rezil öyle olub da bed-ḥ'āh

6. Ba'zı tōhmetleri zāhircede zāhir olarak
Fevti de oldu ṭama' la ṭolaşur iken rāh

³⁴² Mısranın vezni bozuktur.

K.77.

Kezâlik

1. Yine ders-i himemin naql iderek ol râvî
Câmi‘ -i hayr idüğün didi daği bu gūnā
2. Bir efendi ki Dağıstān’a qarīb yirdendir
Hem Muḥarrem adı faqr eyledi maḥrūm ammā
3. Geldi nezd-i şeref-ārāsına himmet diledi
Oldı ḥaqqında nesāyih ile himmet-pīrā
4. ‘ İlme çalış saña rızq olacaḳ İstanbul’da
Buyurup oldı o nuṭḳı daği böyle eclā
5. ‘ İlmi taḥşil ile ders okuduyor câmi‘ de
Şervet ü rağbet ile faqrdan irişdi rehā
6. Yine tedrisde o câmi‘ deki anı itdi
Ḥazret-i Vālide-i ‘ Abd-i mecīd Ḥān binā
7. Qābiliyyet ile taḳdire göredir himmet
Hem anı bilmesi, bildirmesi ni‘ met ḥattā
8. Çünkü cüz’iye irādesini ‘ aksi olarak
Şarf idüp müntic-i hayr olamaz olurdu hebā

[83b]

K.B.18.

Kezâlik

1. Yine maḥkî oluyor bu daḥi ol rāvîden
Bir Buḥaralı ayağıyla biler idi bıçak
2. Hâcî Kurbân dinilürdi aña İstanbul'da
Gezerek bilegi çarḥıyla bulurdi erzāk
3. Göricek bıçağımı didi ki sen bileyleyüp
Münkir birisini tanzîme de mümkün ise bak
4. Aldı ta'zîm ile meksûrını tanzîm iderek
Bileyüp eyledi taḥdîm ile kesb-i eşfāk
5. Didi sen ḥacca gidüp sonra daḥi Lâdik'e git
Vüs'at-i rızkıñı iḥsân ide Rabb-i rezzāk
6. Viridi bir parça da elbîse-i 'ulyâsından
Ki teberrük ide anıñla bi-luṭf-ı Ḥallāk
7. İstiṭâ'at yoğ-iken mâlen aña ḥacc için
Kesmemiş idi ümîdi görünürse de uzak
8. Munḳatı' olmadı hiç müşteri keskin olarak
Geldiler vely ile itmiş gibi gūyâ ki vefât

[84a]

9. arh-ı ibāli dōnūp istediginden a‘lā
Fevk-i me‘mūlde Hā eyledi ba-ı erzāk
10. Kīsesinde bereket kesmedi ae ārdın
Hā idūp Lādik’e gitdi yine hūb oldu tura
11. Nā-ūmmīd haste iken oėlı řifā buldı hemān
Ol libās parası ondı řu iūp gitdi meřāk
12. Lādik’iñ mūftīsı tezvīc iderek duėterini
Hāndān oldu aup şervet ile o da oca
13. Pūr-meserret iriřūr zibh-i ‘azīm-i iħsān
Olsa urbān gibi tesmīmde hūsn-i ahlāk
14. Tecrībe arhı dōner kim bilenūp dil bıaėı
Mu‘terizler bile anı bile ka‘ olsa merāk
15. řāyet elmās zarar eylemez ammā ėayrın
Paralar para da itmez o da olsa parla
16. Ayağın kisb-i helāl arhın irāde idicek
Tut destinde tevekkūl ola keskin bıa

[84b]

17. Vesvese sür'at ü şiddetle kıgılcım atsa

Bağmaya kalbiñi tertib ide zıkr-i rezzāk

18. Dil hadid gibi ola sālīb-i şer cālīb-i hayr

Vaşf -ı āhen idiyor böylece Rabb-i hallāk

[85a]

19. Meşelā zırh oluyor def' -i zarar itmek için

Menfa'at celbine de top u tüfenk ü mızrāk

20. Āb ü nār ü nemek ü āheni gökden nāzil

Didi ba'zı 'ulemā nef' i olup bizlere bağ

K.78.

Kezālik

1. Anladişa göre fetvā virilür meşhūr līk

Var kerāmetlerine şāhid-i 'ādil mevūr

2. Çok meftā vü kazānıñ dağı meşhūdlarıdır

Hāşılı oldu tevātür derecede meşhūr

3. Cümle cildinde Kemāl-nāme'siniñ çok ruvāt

Gerçi bu cildde olur Hāğkī Efendi mezkūr

4. Cümlesi bī-garaž u bī-ivaz itmekde beyān

O da hağ-bīn ü hağ-gū idüğinden yazılır

5. Bā-ḥuşûş vaḳt-i ḥayâtında da şoñra da yine
Kendümiñ gördüğümüñ ba‘ zısı oldu meşûr

[85b]

6. Kendüden sâ‘iri de bende teḥarruz iderek
Ba‘ zısı dinmedi gûş itmedigimde mevfûr
7. Çünki kendüyi bilen feyz ü kerāmâtını da
Görmüş ammā hepsin bulması ğayr-ı maḳdûr

8. Biri ez-cümle Zile müftîsi ‘azl olmuş idi
Şâlih ü ismi Muḥammed gelüp itdi mesrûr

9. ‘Āzim-i ḥac olarak geldi çün İstanbul’a
Himmetin kıldı recā didi virilüp menşûr

10. Lîk sen ḥacca git oĝluña o irsâl olunur
Buyurup bu daḥi ‘aynıyla yine itdi zuhûr

11. Şimdi olmaḳla müsın oĝlına terk idüp anı
‘Ömrini kıldı ‘ibādât-ı Hudā’ya maḥşûr

K.79.

Kezâlik

1. Hân-gâh-ı kalem ü ḥâne-i kırtāsı yine
Böyle inşâ ider evşâfi ile ol ḥaḳ-gû

[86a]

2. Gökçe oğlu dinilen şeyh ki Toğad'dandır
İsmi de Şâlih o didi olarak himmet-cû
3. Didi kim tekye vü hânem yıkılup oldu harâb
Virdi bez parçası bezmi şeref ile memlû
4. Zile müftisine vir kim kademeyni kızınıñ
Çapraz olmaqla vücūdına didi mes olarak
5. ‘Āfiyet-yâb olıcağ söyle Hudâ’dan maḥzâ
Tarafımdan dime şâfi-i ḥaḳîkiyyedir o
6. Emeliñi şorarak tekye vü hâneñ yapsun
Virsün irâdı sürürin ola tām ez-her sū
7. Şoñra tebliğ-i selâm eyle buyurdu benden
İş-bu müftidir o kim bundan o evvel yazılı
8. Nuṭṭ-ı ‘âlilere üzre yine hep itdi zuhûr
Çapraza çâre bulunmaz iken oldu toğru
9. Tekye vü hâne vü irâd ile şeyh oldu be-kām
Zâhir erbâbına kurtıldı çevirmekden rû

[86b]

10. “Kānītīn” olmamalı ya‘ni ümīd kesmemeli
“Kānītīn”³⁴³ olmalıdır Hakk’a niyāz ile kāmū

K.80.

Kezālik

1. Zikr olur feyz ü kerāmātı tevātür derece
Mütevātirlere diñmekde “‘aleyhi’l-fetvā”
2. Yine himmet ile Burhān Efendi’ye daħı
Oldı müftī-yi Kilīs ‘ilmi anıñ da eclā
3. İtdi bu mes’eleniñ naqlini de ol rāvī
Yine itmek ile burhānı ile de imzā

K.81.

Kezālik

1. Yine ol nāqil-i haq-gū didi himmet kıldı
Tarsus’ıñ mütfiligini daħı ehlin bularağ
2. Ya‘ni kim Aħmed Efendi yine fāzıl o daħı
Kıldı himmet aña dergāhını zā’ir olıcağ
3. İnzivā ğarını mānende-i aşhāb-ı Kehf
Mesken itmiş idi nā’im gibi bā-cezbe-i Haq

[87a]

³⁴³ “Namazlara ve (bunlar arasında) orta namaza devam edin. Ve Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun.” el-Bakara 2/238.

4. “En temūtū” den aña evveli sırr-ı “mūtū”³⁴⁴

Feyz ile virdi hayāt-ı ebediyye el-ḥaḳ

5. Yine zāhircede bīdār olup icābınca

Mescid ü tekye daḥi türbesinedir mülḥaḳ

6. Ḥalkı kûṭbiyyet ü gavṣiyyet ü ferdiyyet ile

Şād-kām itmededir emr-i ilāhī olıcaḳ

7. İderim baş-ı zirā‘ ayn-ı niyāz ile recā

Gerçi Kıtmırse de nefsim ola feyz-i ḥaḳḳ

8. Hem dinür ḥurma çekirdekleri şaḳḳı kıtmır

Müşrikiñ tapdığı mālīk degil aña didi Ḥaḳ

[87b]

9. Ḥaḳ içün nuşretiñiz olsa Ḥudā “yenşuruküm”³⁴⁵

Didi Ḥaḳ nuşretine eyleyicek müstaḡraḳ

K.82.

Kezālik

1. Ḳalemim ḳā‘im-i kırtās-ı beyān oldı yine

Didi ol rāvī ki geldi biri ismi de Sa‘īd

³⁴⁴ “Ölmeden önce ölünüz.” İbn Hacer el-Askalânî bu sözün hadis olmadığını belirtmiştir Aliyyü’l-Karî ise senedli bir hadis olmamakla beraber mânâsı doğrudur demiştir. Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler**, s.550.

³⁴⁵ “Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O’ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah’a güvensinler.” Âl-i İmrân 3/160.

2. K ay eriyye  arafından idi ol Germir'den
Hem m meyyiz a a da himmeti olmu dı bed d
3. O lı mu   ad idi ismi de anı  A med Beg
Himmet itdikde  ıf  virdi hem n Rabb-i vah d
4.    ret eylerse fak r olaca ının dimi  iken
Fak ra d   oldu H d  hıf  ire olma la  an d
5.  imdi s   atcılık itmekde d n p  ar -ı  in 
Yel ov n gibi gez p  akreb-i dil zehri mez d
6.   i tı ı bozulur  ba d   nce s   at
   ret eyler beden   kalbe  azar  yle  ed d

[88a]

7. Ellere ra  e virir k tibe her k ra mu ır
Hıf  ide c mlemize H zret-i H ll  -ı mec d
8. L k a a ma  nev de oldu m c z t  yle
Dimek i t r buyurdu anı ol halkı ham d
9. Mey   meysirde m n f   var eger i men   
Ba zı tab a g redir k lmaz o da olsa mez d

10. Anlarıñ fā’idesinden güneh ekber menşūş

Cisme kalsa bile nef’i güneh ef’i-i şedīd

K.83.

Kezālik

1. Didi ol rāvī muḥācir biri Dāğıstān’dan

Geldi ya’ni ki Giray Beg anı zā’ir oldı

2. Ḥaqqına himmet idüp eyledi ḥaccı ifā

Moskov emlākini almış idi yine virdi

3. Kendü beldesine hem zābı idüp ol zātı

Ḥükm-i taqdīr derece ḥāl-i refāhı buldı

[88b]

4. Cedeliñ kat’ı “lā yes’elü ‘ammā yef’al”³⁴⁶

Kesmeyen boş sözini kendü özini üzdi

5. Ya’ni taqdīre tevāfuḡ idecek mertebe de

Şoñra bu vech-ile himmet ile mesrūr itdi

K.B.19.

Kezālik

1. Yazılır tercüme-i ḥāl-i celīlinde yine

Bunu da didi o rāvī ki kerāmātından

³⁴⁶ “O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.” el-Enbiyā 21/23.

2. Tercümān-ı Haremeyn olmağı himmet buyurup

Oldı hālā idiyor şimdi de o hulkı hasen

3. Ya‘ni ismi gibi bā-hilye-i şıdk u ihlāş

İsm ü hulkı da hasen anda turuyor dilşen hak

4. Tām yazsam kalur aķşar lügati kāmūsūñ

İş-bu kāmūs-ı Kemāl-nāme’si pür-dürr-i ‘Aden³⁴⁷

5. Harf-i vāhid gibiyim ben faķať ismim de Kemāl

Himmeti yine Kemāl-nāme’yi fi‘le getüren

[89a]

6. Şaymazım bir kelime kendü kelāmım ancak

Maşdar-ı himmetidir müştak u müştak iden

7. Ba‘zı elfāzda olmaķda me‘ānī pek çok

Muhtaşar dinse bilür ‘ārif anı okur iken

8. Olur elfāz-ı keşide dağı bir ma‘nāda

Ki müsem māya Şeref ismi de çok olmaķdan

³⁴⁷ Yemen Demokratik Halk Cumhuriyetinin başkenti ve tarihi bir limanı olan Aden; kenı adını taşıyan körfezde Arap Yarımadası ile Afrikada’ki Somanlı Yarımadası arasında yer alır. Kızıldeniz ve Hint Okyanusu’nu bağlar. Geçmişten bu yana körfezde çok kaliteli incilerin kaynağı olarak Aden ve Bahrayn gösterilir. Emine Yeniterzi, “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 3, sa: 15, s. 304.

9. Hakk'a rabt ile dilin kendü düğümlerdi tenin

Bu da hıdmet didi ilhām olarak şübhe iden

10. Mühr-i kütbiyyet ü gavsiyyet ü ferdiyyetdir

Muṣṭafā ismi de Dügümlü lakabdır dinilen

11. Şadrı üstünde düğüm hū gibi haṭ resmince

Zıkr ü fikri daḥi hū kālīb u kalbi rüşen

12. Cifre, menşür yazusına da müşābih kâṭ kâṭ

Ḳafes ü zülfe-i tuḡrā gibi de nūr-efken

[89b]

13. Aña tekmiḷ-i vuḳūf ' ilm-i ledünne mevḳūf

Şarf-ı gayret iderim ' ācizim irādına ben

14. Ḳaṅḡi ḥaṭṭ u luḡatı bilmeseñ ' uḳde görünür

Bilür erbābı diyüp şanma ' abeş hıç birisin

15. Ol düğümler ki oḳur idi müsemmāsi ledün

Oḳur erbābı olup ism ü müsemmāyı bilen

K.84.

Kezālik

1. Yine tenvir idiyor ḥāmeyi kim ol rāvī

Ṭoḡdı kırtās-ı beyān maṭla' ına mihr ile māh

2. Haremeyn-i şeref-ārāya kitābet himmet

Qıldı Eyyūb Efendi'ye o ilhām-ı āgāh

3. Oldı anında devāt-ı qaderinden zāhir

Böyle hatt-ı qalem ü levh-i Cenāb-ı Allāh

4. Gerçi kim ümm-ü kitāb ʿilm-i Hudā bī-tahvīl

Maḥv ü işbāt idiyor levhi dilerse her gāh

[90a]

5. Her şefāʿ atle himem kendüniñ izni ile līk

Qurenā nefʿ i virir gerçi yine āmiri şāh

6. İtmeli anları da vāsıta taʿzīm iderek

Ki ümīd kesmesi küfr ebter-i mecmūʿ-ı günāh

7. Ḥabl-i şabrı daḥi tut kuvvet-i bāzūña göre

İbtilā virir ʿalī şabrı o kim ide penāh

8. Var ḥadīş-i Nebevī biz gibi ʿācizler için

İbtilā istememek andan olur istiknāh

9. Nerdübāna derecâtıyla çıkılır zinhār

Kendü kendüñ düşüp eyleme şoñra kem-rāh

10. Ehl ü mālını yine buldı cenāb-ı Eyyüb

Mişli de oldı berāber aña elṭāf-ı İlāh

11. Haste olmuş ise de çok yine Hāk virdi şifā

Olmadı derd gibi şey hīç ki virir istikrāh

[90b]

12. Ba‘ zı tārīḥ anı yazmaḳda faḳaṭ maḥz-ı ḥaṭā

Enbiyā ‘ işmetidir aña da māni‘ her gāh

K.85.

Kezālik

1. Yine mervī bu da ol rāvī-i ḥaḳ-güftārdan

Kıldı Şeyḫ Aḥmed Efendi’yi de böyle şādān

2. Beldesinden gelerek itdi ma‘ āş istid‘ ā

Red ile aldı cevāb oldı derūnı tālān

3. Beldeñe git virilüp saña ma‘ āşın ḥaberi

İrişür didi ḳarīben idecek Hāk iḥsān

4. Beldesi cānibine ‘ azm idüp İstanbul’dan

Bu daḫi geldi zuhūra didigi üzre hemān

K.86.

Kezālik

1. Bu da mervī olur ol Hākḳı Efendi’dan kim

Bir efendiyi daḫi böylece itdi talṭīf

[91a]

2. İsmi de ‘ Abd-i Kerīm idi Hudāvend-i Kerīm

Böyle tekrīm idecekdir diyü kıldı ta‘ rīf

3. Didi git Mısr’a seni şurre emīni oradan

Getürür ola Medīne ile albiñ terīf

4. Si‘ a-i rıza daı anda seni nā’ il idüp

at at luf u kerem eyleyecek Rabb-i laīf

5. Bu daı nuı gibi itdi tamāmiyle zuhūr

Hāli İstanbul içinde idi far ile za‘ īf

6. İstiā‘ atde degil idi o mālēn ‘ azme

Oldı himmet ile ‘ azmini daı böyle ‘ arīf

7. Olmalı ayra delīl öyle ki İstanbul’dan

Emel ü hālini bildi himem itdi terdīf

Kezālik

K.87.

[91b]

1. Rütbe-i kāmā irimekle rü’ūs-ı şerefi

Buldurur himmet-i pür-feyzi olunca tadīr

2. Zileli Tāhir Ağa oğlını İstanbul'a
Eylemiş idi rü'ūs alması için tesyir
3. 'İlmi var ise daği alamamış idi anı
Şadrına tolmuş-idi re'sine dek hüzn-i vefir
4. Evliyā içre o ğavṣ olmağla tāt-ı rü'ūs
Harf-be-harf itmede kırtās-ı derūnı tesrir
5. Olarak munderise medrese-i kalbi anıñ
Buyurup himmeti me'yūs iken itdi ta'mir
6. Ya'ni zāhirce ümīdi yoğ-iken Rabb-i Kerim
Halk idüp ba'zı sebep oldu rü'ūsı taşir
7. Meskaṭ-i re'sine pāye alarak 'azm itdi
Pāyı başmazdı hicāb olmuş-idi hüzn-i keşir

K.B.20.

Kezālik

[92a]

1. Kayd idüp mazbaṭa-veş meclis-i hıfzında o zāt
Didi itdi Hācī Tāhir Ağa'yı daği çerāğ
2. Meclis-i Zile'de a'zādan iken çıkarılup
Ġarañ sillesine uğrayup olmuşdı ırağ

3. Mażbaṭa itdi ‘aleyhinde anı istemeyen

Geldi İstanbul’a ṭurmaḡdan idüp anda ferāḡ

4. Didi sen memleketiñe git o yine virilüp

Gelecekdir saña ya‘ni dile urmamalı daḡ

5. ‘Avdet itdikde Hudā ḡalḡ iderek ba‘zı sebeb

Kāmını ḡālib-i tesyīre buyurdı ifrāḡ

6. Yek vücūdda olan a‘zā gibi birbirlerini

Kesr iderse ṭuyar acısını olan daḡı şaḡ

[92b]

7. Ya‘ni kim birbirine nāfi‘ ü lāzım olarak

Nice müşkil el ile yürine ise ṭut ayaḡ

8. Müttefiḡ olmalı terkīb olunan şeyler kim

Vaḡt-i pertev çoḡalur mümtezic olmaḡla çerāḡ

9. İstiḡāmetle ṭuta riştesini rūḡanı mum

Tiz yanar maḡv olur olsa yalnız rişte vü yaḡ

10. Ḳaç çubuk olsa ḡolay ḡırılır ayrı ayrı

Ḳırılmaz çoḡalup olsa vifāḡ anlara bāḡ

11. Ayak altında çürür münbitini terk itse

Qadrini bilmeli hem lāzım aña şāhib-i bāğ

12. Baqıp icābına göre şulayup budamalı

Ki bakılmazsa olur tağı vü bāğı hep tağ

13. Oldı ta‘līm bize “şāvırhüm”³⁴⁸ ile emr-i Hūdā

Müsteşār olmalıdır işlere özi sözi şağ

K.88.

Kezālik

[93a]

1. Yine ol nākil ider böylece tezkīr ü beyān

Zileli İsmā‘īl Ağa gelerek itdi recā

2. Ki nikaḥlu vü cevārī beş ‘iyāli var imiş

Her birinden kıızı var olmamış oğlu aṣlā

3. Her birinden ola oğluñ diyü himmet iderek

Qıldı Hāllāq-ı Kerīm öylece luṭf ü i‘tā

K.89.

Kezālik

1. Oldı menkūl yine bu daḡi ol rāvīden

Qayşeriyye’deki Germirli biri itdi vürūd

³⁴⁸ “Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” Āl-i İmrān 3/159.

2. İsmi de idi Sa‘îd kayını Mūsā Ağa

Çerkes ü işsiz olarak idiyor idi ku‘ūd

3. Kendüsi gerçi mümeyyizse de muhtâc diyü ol

İstedi hakkına da himmeti olsun memdūd

[93b]

4. Himemiyle virilüp aña da me’mûriyyet

Der-‘aķab oldu o da nā’il-i kām u maķşūd

K.90.

Kezālik

1. Bunu da didi taḥaṭṭurla yine ol rāvī

Ķıldı bir cāriye içün de devā-yı himmet

2. Oldı tehviyye hemān olmuş iken mecnūne

Var ḥadīş tām şavuşmaz gelicek ol ‘illet

3. Ya‘ni ḳalur eṣeri olsa da bir ān tārī

Līkin olur eṣerinde daḫi ḳillet keşret

4. Eṣeri ḳaldı pek az tā ki o hem şāḫibiniñ

Gelini oldı virüp oḒlına bā-zevciyyet

5. Kesüp elmās-ı zücācı geliyor çerçeveye

Güher-i cezbe ile bir mi zücāc-ı cinnet

6. Olsa Hâk cezbelerinden biri vardır ki hadîs³⁴⁹

İns ü cin ecir kadar ecir olur pür-bereket

K.B.21.

Kezâlik

[94a]

1. Yine ol nâkil-i hâk-bîn idiyor böyle beyân

Sergide çaķı şatardı biri ismi ‘İsâ

2. Her gün açup kapayorsa da çaķı sergisini

Ceybine koynına girmez idi para evfâ

3. Kesüp ümmîd diger şan‘ata dönmekligi de

Uymamış idi şıķılmaķda idi şubh u mesâ

4. Kalmayup nâhun-ı ümmîd ağız açdırmaz idi

Tırnaķ ilişdirecek biri yog-idi kaç‘â

5. Zâhiren böylece me‘yûs tururken nâ-gâh

Ma‘nevî vüs‘at-i rızķına kapu açdı Hudâ

6. Gördi ol zât-ı mu‘allâyı virüp bir çaķı

Kıldı taķdirine tatbîķle yine nuķķı aña

³⁴⁹ “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

7. Ser-nüvişt-i qaderin bilmek ile bi'l-ilhām

Ṭarlıqdan başına aña göre buldı rehā

[94b]

8. Ki refāh irdi olup kendüye aylık taḥşīş

Mīrī fesciligi der-ḥāl aña oldu i' ṭā

9. Var ḥadīş³⁵⁰ faqr idiyor küfre qarīb ya' ni kim

Şabrı olmazsa ider nice mażarrat peydā

10. İsteye rızq-ı ḥelāl olsa muḳadder irişür

Olmaz ise yine ehvenlerini itmeli cā

11. Zāhiren itse ḥulūş çaḳıcılık ol kimse

Görünür gaybet ile ṭoḳunaraḳ şuña buña

12. Şıçrayup ba' zı şalābetlüye kendü kıırılur

Aşınur paşlanur olmaḳ ile ḥāke ilḳā

13. Ṭalḳavuçluk başa püsküllü belālar getürür

Ḳızarır fes gibi kızb olmada ḥaclet-efzā

14. Sīm ü zer sikke içün kimseye de itme külāh

Şarmalı tāc-ı dile şıdḳı ' ummān-āsā

[95a]

³⁵⁰ “Yoksulluk neredeyse küfr olacaktı.” Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammād Ukayli, **Duafaü'l-Kebir**, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, Beyrut: Dârü'l-Küttübü'l-İlmiyye, 1984, c. 4, s. 207.

15. Şeker ü şab karışık levnen ü lezzet başka

Telh-kām olmamalı itmeli tedkiki edā

16. ‘İşreti çaķıcılık başa yine derd-i ‘azīm

Tepesi üzre düşer zevķi olur cümle hebā

K.91.

Kezālik

1. Yine mahķi oluyor bu daķi ol rāvīden

Biri hāmallık iderken o buyurđı taķlīş

2. Didi Amasya’ya git anda çoğalur rızķıñ

Oldı öyle hem olup kendüye aylık taķşīs

3. Ya‘ni rāhatla ta‘ayyüş iderek buldı refāh

Artđı kazanmağı hırş itmemek itmez tenķiş

4. Viremez hırş ile hāmmāl semeri de şemere

Şecer-i rızķdaki hāml irişür olma harīş

5. Ğayrıya gidiyor arķañda taşursañ da cihān

Ebedī nef in içün itmeli nefsi taķrīş

[95b]

6. Aña ismin daķi añlatdı ki ‘Abdü’r-Rezzāk

Rızķı Hāķ virmede mevūr buyurmuş taķşīs

K.92.

Kezālik

1. Feyz ile himmeti enşār-ı Medīne-āsā
Dil muhācirlerine itmede luṭf u i' zāz
2. Dünyevî fakr u haşāşa var iken kendü de
Sabr ile nefesine işāren ider cevır ibrāz
3. İhtiyācı bulunanlar kerem ü himmetini
Gördiler eylediler iki cenāhla pervāz
4. Akçe lāzımsa virir himmete gelmişse ider
İdüp ilhām ile muhtāc-ı kulūba ifrāz
5. Bir efendi daḡı ez-cümle adı ' Abd-i Celīl
Buldı bā-ḡāl-i refāh böyle maḡall-i mümtāz
6. Ki Medīne'de buyurmuşdı saña rızq-ı keşir
Anda ḡayr ile me' an eyledi anı iḡrāz

K.93.

Kezālik

[96a]

1. Yine ol nākil-i ḡak-gū idiyor böyle beyān
Geldi Toḡad'dan İstanbul'a Mūsā Aḡa

2. İdüp üç oğlu vefât maḳ'ade olmuş haremî

Meclis a' zālîğı alınmış anıñ da hattā

3. Evliyādan idügin bildi kerāmâtı görüp

Vesvese virdi ki şeytān diyü sāhir hāşā

4. Sihrîñ olur edevâtı aña dā'ir bir şey

Olmayup mesken ü elbisesi ma' lüm haqqā

5. Dünyevî meylî olup da yapar anı neḥara

Bu ise hîç buyurmaz idi meyl-i dünyā

6. Keşf idüp söyledi o vesvese-i şeytānı

Ya'ni ihtār buyurdu ide dilden ilgā

7. Meclis a' zālîğı maḳşūdını olur buyurup

Zevcesi içün iki leblebi kıldı i' tā

[96b]

8. Kendüsi-çün daḥi i' tā buyurup leblebiyi

Didi evlādı daḥi vire cenāb-ı Mevlā

9. Kendü ibkā olunup zevcesi buldı şihhat

Virdi evlādı daḥi Hāzret-i Rabb-i yektā

10. Girse hırsız gibice hâtıralar hâtırına
Der-‘ aķab def‘ e alış ırsa hařarnāk eclā
11. Hırsızı kendü ağıрмаķ gibi řāhib-hāne
Göriceķ def‘ e alıřmazsa mużır olur aña
12. Der ü dīvār-ı derūnı ide iħlāş-ı ķavī
Ki duħūl idemesün raħne olup da peydā

K.94.

Kezālik

1. Didi ol rāvī iķāmetde Süveys‘de şimdi
‘ Alī ile Velī-nām Ćinlü iki zāt didiler
2. Mālımız sirķat olunmış idi Īrān ire
Geldik İstanbul‘a var idi o dem şehbender
- [97a]
3. Faķrımız cālib-i luşfı olarak ol ķuřbuñ
Buldurup virmegi şehbendere gönderdi ģaber
4. İtmemekle anı der-ħāl olup oğlı ģaste
Ķalmamıř idi ümīd oldu aña da aźher
5. Ķastelendi ģaremi de bilūp andan ya‘ni
Himmet olmaķla řifā virdi Ķudā-yı ekber

6. Yazdı artık ‘Aceme malımızı buldurdı
Bize virdi diyü kendülere nakl eylediler

K.95.

Kezâlik

1. Didi ol rāvī biri gelmiş-idi bilmiyorum
Mevlevîyye ki anı itmedi bir nesne ‘iyān

2. Yāhūd ol Mevlevî’ye münkir ise bu gūnā
Şān-ı ‘ālīsini kıldı aña daḥi tibyān

3. Didi git Konya’ya saña virilür bir mektüb
Getür anı demek anıñla olacaq şādān

[97b]

4. Giderek anda olan Hāzret-i Pīr türbesiniñ
Hıdmet-i ‘āliyesin eylemiş oldu ityān

5. Mültezem tavşıye-nāme virilüp geldikde
Umdugundan daha çok ḥaḳḳına oldu ihsān

K.96.

Kezâlik

1. Gülşen-i vaşfını her demde bahār bulmada dil
Nev-be-nev virmededir aña ṭarāvet feyyāz

2. Kāsvetin germ ü serdin giderir ṭübā
Sāyesi ile cinān oldu cinān içre riyāz

3. Geldi ger gönli idi Hācī ‘Ömer-nām bir zāt

Aña da kıldı kerem Hāḳḳ’a dimekdir ikrāz

4. Mısr’a gelişini tekyesi ile yapıdı dilin

Faḳr ile ḳalmıṣ iken ḳalbi ḥarāb ü enḳāz

5. Hāḳ ḡanī biz fuḳarā olduḡumuz da menşūş

Ḥayra ḳat ḳat ider elṭāf-ı keşire a‘ vāz

K.97.

Kezālik

[98a]

1. Gülşen-i vaşfa hezār ḥāme hezār olsa da az

Ḥayra dall himmeti çok ḡonca-i feyzi açıyor

2. Didi ol rāvī ki İnceşulı bir zāt geldi

Bekr Efendi diyü ismi daḡı oldu mezkūr

3. Mısr’a Gülşenī şeyḡine didi git ḳaderiñ

Aña dāmād idüp eyler seni anda mesrūr

4. Ḥān-gāhında gidüp oldu müsāfir aniñ

Şoñra dāmādı olup buldı sürūr-ı mevfūr

K.98.

Kezālik

1. Yine menkûl oluyor bu daği ol râvîden
Geldi Īrānlu Velī Ağa ziyāret itdi
2. Eyleyüp hürmet ü ta‘ zīm ü niyāz-ı himmet
Emeli Aţina şehbenderi olmak idi
3. Ğayrı olmakdan ise aña münāsib olarak
Himmet itmekle huşûl buldı oraya gitdi

K.99.

Kezālik

[98b]

1. Yine maḥkī oluyor bu daği ol nākilden
Geldi Īrānlu Mehdī Ağa itdi ta‘ zīm
2. İş-bu ta‘ zīme mükāfāt olarak dimiş-idi
Bereket vire ticāretde saña Rabb-i Kerīm
3. Müşteğil idi ticāretle muḳaddem daği līk
Anda soñra bereket bulduğun itdi tefhīm

K.100.

Kezālik

1. Yenba‘ u‘l-baḥr’a ḳāḏī-i şehīr Ībrāhīm
Gelmiş İstanbul’a ol râvī yine naḳl eyler

2. Mağribî idi bulundıysa da İstanbul'da
Pek şıkılmış idi olmak ile kendü efkar
3. Hilye-i ʿilm ü zehâdetle de mevşûf ü faṭîn
O daḥî himmet-i ʿulyāsına oldu mazhar
4. Yenbaʿ u'l-baḥr'a didi Hâk seni kâdî idecek
Gidecek Şeyḥ-i Harem sen de meʿ an eyle sefer

[99a]

5. Oldı Tayfûr Ağa Şeyḥü'l-Harem ol eşnâda
Hıdmetinde getürüp rağbeti itdi evfer
6. Öylece Yenbeʿ -i baḥriñ olarak kâdîsi
Oldı otuz senedir anda muvaffaḥ azher

7. Ki Medîne'niñ olup iskelesi iş-bu maḥal
Ġayreti ile toḡunmaz arada ʿ âşîler

K.101.

Kezâlik

1. Nev-eşer kıldı kütüb-ḥâne-i takrîre yine
Vâkıf itdi qalemim ḥâfızıdır ol râvî
2. Bir efendi ki Dağıstânî Sefer'dir ismi
Zâ'ir oldı var idi yine anıñ da faḡrı

3. Didi hâfız-kütüb ol sen de Medîne içre

Açılup levhâ-i ilhâmla kitâb-ı kaderi

4. Rehber-i hâzır olup hâtırın itdi ma' mûr

Seferinde hâzarında daği Hızr-ı himemi

[99b]

5. Lâzım esbâb-ı sefer itdi sühûletle zühûr

Çıkıdı şıkımışdı dilin cendere-âsâ fağrı

6. Pervezin kağ ile şîrâze-i tanzîmi bulup

Müterâkimdi ğubâr-ı elemi hep sildi

7. İrişüp öylece hâfız-kütüb oldu orada

Açdı dölâb-ı ma' âşı da bulup îrâdı

K.102.

Kezâlik

1. Yine menkûl oluyor bu daği ol râvîden

Kendüsi daği beyân itmede Hâlid Paşa

2. Ki Medîne'de muhâfızlığı himmet buyurup

Olarak oldu muvafaklığı anda eclâ

3. Muhtasîf hilye-i ihlâş ü riyâzetle o da

Hem şecâ' at ile de şöhreti anda evfâ

4. Çok turup munfaşıl olmuşsa da hasbe't-takdîr

Yine Hâk Şeyh-i Haremlikle me' an virdi aña

[100a]

Ḳāle'n-Nebiyyü -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihî ve şaḥbihî ve sellem-

(Lev eṭla' atüm 'ale'l-ğaybi le-eḥtartümü'l-vāḳı')³⁵¹

5. Baḳ ḥadîş ġā'ibi ger bilse idiñiz sizler

İḥtiyārınız olur anı ki eyler Mevlā

6. Şoñra da munfaşıl olmaḳ ile İstanbul'da

İnzivāda yine itmekde 'ibādāt-ı Ḥudā

K.103.

Kezālik

1. Bu da menḳül oluyor yine o rāvīden kim

Ṭurdu tenbākı alur idi ol zāt-ı celîl

2. Bir efendi virüp akçesini çok alurdu

Mağnisalu fuḳarādan imiş o ismi Ḥalîl

3. İḥtiyācını perişānlığı 'arz iderek

Himmet istedi kıldı aña böyle tevşîl

[100b]

4. Harem-i Mekke'de ebvāba didi sen me'mūr

Olarak vāşıl ola vüs'at ile rızḳ-ı cemîl

³⁵¹ “Eğer siz gaybı bilseydiniz yine de kesinlikle gerçekte olanı tercih ederdiniz.” Bu rivâyete hadis kaynaklarında tesadüf edilmemiştir.

5. Zāhiren rızķ ķapusıyla me‘an yā‘nī kim

Bāṭinen bāb-ı füyūzāt açup itdi tersīl

6. Der-i esbāb açılup ‘azm ü ma‘āş müstevfā

Virilüp ma‘nevīde oldu o ḥıdmetle becīl

Kezālik

K.104.

[101a]

1. Bir efendi ki mūdāvim idi aña o da çok

Naql ider böyle anıñ ismi daḥi Şeyḥ Ḥasan

2. Topķapu’da bulunan Nā’il Efendi çok kez

Tecrībe eyledi olmazdı veled kendüden

3. İki peynīr şekere virdi buyurmuşdı du‘ā

Didi ekl eylesiz anları zevciñ ile sen

4. Ol gice ekl ü cimā‘ eyleyüp olmuş ḥāmil

Ḥālbukim zevcesi elli yaşına varmış iken

5. Kendü andan da müsīn olmuş iken bir oḡlı

Geldi dünyāya kerem eyledi Rabb pür-menn

6. Lezzet-i himmetine elbet ider ḡıḇta şükür

Oldı sükker gibi oḡlıyla dil ü dīdesi şen

7. Lezzet-i dā'imeyi de virir o bā'ınca

Şor damağa şekeri zā'il ider görmedi zan

K.105.

Kezālik

[101b]

1. Yine ol Şeyh Hasan böyle ifāde idiyor

Çıldı Cāvīd Beg'e himmet olurken mağdūr

2. Ki müdür idi Miḥalic'de ḥiṣsābı yañlış

Görilüp kendüsiniñ itmiş-idi borcı zuhūr

3. Çāresin bulamadı itdi eḥibbā iḥtār

Çalb yıķındısına uğradıgın añlaşıldı

4. Gıt Düğümlı Baba Ḥazretleri'ne himmet al

İde mi' mār-ı du'āsıyla seni de ma'mūr

5. Çıldı himmet baķılup ṭoğrı zuhūr itmedi borç

Aydos'a oldı müdürlik ile ḥattā me'mūr

6. Neşḥ ü iḥtār içün imā daḥi kılmış idi kim

Altı günlük 'ömr içün ne telāş-ı mevfūr

7. Altı gün remz imiş altı yıl olup itdi vefât
Ğayr-ı cāvīd ‘ömür nefse müdür ol gidiyor

K.106.

Kezâlik

[102a]

1. Yine ol Şeyh Hâsan didi değil gıybet için
Yüküñi yakmamalı olmalı pişkîn-i ‘iber
2. Tecrîbe itme mücerrebleri nâdim olma
Bâ-ıhuşûş olsa tevâtürde bu gibi azher
3. Ya‘ni kim vaşf-ı celîli mütevâtir idi
Der-Sa‘âdet’de hele olsa da bilmez ender
4. Bilmemiş olsa da ma‘zûr olamaz zîrâ kim
Fuğarâ kalbi kılıç şoksañ o destîni keser
5. Bir cigerciye gelüp de vireyim akçesini
Pişürüp yügreki vir didi o kûtb-ı ekber
6. İtmemiş idi kabûl nuṭkın ‘iyâzen bi’llâh
Luṭf ile bi’d-defa‘ât söylemiş iken evfer
7. Bir du‘â-i ğaṣab-efzâsını celb eyleyerek
Hâlik olmakla ṭava üstüne düşdi bir ser

K.107.

Kezâlik

[102b]

1. Şanma ğıybet yine ‘ibret için oldu taḥrîr
Kendü kendüye kişi atmaya bilüp de silâḥ
2. Cümleñiñ ḥâfızı da Ḥâzret-i Ḥaḳ ise daḥi
Evliyâyâ toḳunan kimse ider bu‘d-i necâḥ
3. Evliyâ feyz-i dü-kevn itmede tevlîd efzâl
Vâlideyne didiḤaḳ tut aşağı zülle cenâḥ
4. Vâlideyne bile *üf dimemeg*³⁵² emr itdi
Söner andan seni tenvîr iden her mişbâḥ
5. Didi ismiyle o Ḥaḳḳı ki ‘iyâzen bi’llâḥ
Biri taḥḳîrle baḳup olmadı şoñra iflâḥ
6. Ḥâlini keşf ile didi ide ḳalbin taḥhîr
İstedi himmeti lîk itmemiş anı ıslâḥ
7. Çünki itse idi ıslâḥ bulup himmeti tām
Kendü de zâhir olur idi tamâmiyle felâḥ

³⁵² “Rabbin, yalnız Kendisine tapmanızı ve ana babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi, senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karşı "öf" bile demeyesin, onları azarlamayasın. İkisine de hep tatlı söz söyleyesin.” el-İsrâ 17/23.

[103a]

8. İdi taşrîh ile gerçi virilür şu manşıb
Seni tahrîb idecek yine idüp sū'-i revāh

9. Sırkati-çün alınup mā-meleki 'azl oldu
Oldı rü'yā gibi cāh irdi nedāmetle şabāh

K.108.

Kezālik

1. 'İbret için bunu da naql idiyor ol rāvī
Dürr ü himem güher-āsā 'iberi kılmengüş
2. Hıfz olur kazanılur dürr ü güher 'ibret ile
Gıybet varmayup 'ibret dimeli olmalı güş
3. İsmi dimeyelim biri Hudā hıfz ide kim
Kendü kendüyi düşürmüşdi mişāl-i serhoş
4. Ki gücendirmiş-idi zāt-ı muḳaddeslerini
Aña da didi şu manşıb saña hem çok gurüş
5. Lik nefsiñ yine rüsvāy ü harāb eyleyecek
Didi kim anları da bile muḳaddem hep boş

[103b]

6. Yine nuṭṭkı gibi zāhir olarak ol kimse
Kaldı fakr üzre olup müttehem māl-furüş

7. Hüsni-ü zan kefçesi pişkîn olarak kurtara kim

İder itlâf içüni eylese kazgan-ı hurûş

K.109.

Kezâlik

1. Penbe-i kalbiñi nerm itmeli dir ‘ibret ile

At bālin ü firāş-ı dile tursun maḥfūz

2. Cürm-i ğıybet küçük olsa daḥi çör çöp-āsā

Qoyma çıkar ki kebā’irden o cürm-i maḡlūz

3. Didi ol rāvī Hudā hıfz ide kim bir ḥāllāc

İtdi taḥkīr olamaz bunda da ğıybet melḥūz

4. Yay ü tokmak gibi kendü eli ile nefsin

Urdı atıldı o sözüñi ki nā-ḥaḡ melḡūz

5. Aña zengin olarak ‘āfiyet olur ğam-ḡār

Didi kim ḥüzne sebep gitdigi dem öyle ḥuzūz

[104a]

6. Ya‘ni ḥallāc ḥadeşi üzre bilinmez şanarak

Sırkat itdi koxısı çıkdı bilindi maḡlūz

7. Toldı ḥaclet ü seḡā kendü atup tutdigi māl

Düşdi od yakdı dilin penbede iken maḥzūz

K.110.

Kezâlik

1. Yine sermāye-i ‘ibret didi ol nâkil kim
“Len tebūr”³⁵³ üzre ticâret bulur andan da hıuşul
 2. İstiķâmet ile ķâr itmelidir anıñ ile
Ėarķ-ı Ėam olma baķaķ yire aķup da maķşul
 3. Baķr-i ķalbiñ sefin-i Ėâllerini Ėoş Ėözle
Kim iyâbında zehâbında bula Ėüsn-i vuşul
 4. Ėördi bir tâciri didi ki Ėicâz içre saña
Ėemiler işi ile rızķı virir Ėaķ bol bol
 5. Şekl-i tağfırde bu kim didi ‘iyâzen bi’llâh
Ol buyurđı Ėoķ olur Ėam hem iderler ma‘zul
- [104b]
6. Nuķķ-ı ‘âlisi tamâmiyle zuhûr itdi yine
Kendü de ol dem umup eylemiyorken me’mul
 7. Nuķķına şükr idecek yirde ķuşur itmekle
Kendü celb eyledi ‘azl ü kederi kendüye ol

K.111.

Kezâlik

³⁵³ “Şüphesiz, Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.” Fâtır 35/29.

1. Bâtinen zā'ika-yı feyze de müdhil ebedî
Evliyā zāhir ü vaşfin da ni' am pey-der-pey
2. Ni' metiñ kısrına ħor bakmayıcağ lübbünden
Hişşe-yâb-ı şeref itmekde Hudâvend-i Hayy
3. Dünyevî kaţ' -ı ümîd mûriş-i kām olmadadır
Ney-sitândan kesilüp nefh-i himem bulmada ney
4. Yirde kalsa da tevâzu' la gönül nerm olıcağ
Âb u su olmada bādî-yi ħayât her şey
5. Aşlı tâhir olan engûr iken oldı murdâr
Ĥam noĥutda bulunmağla te' affûn ile mey
6. Müskirâtı çıkaran dest ü lebe zevki için
Taşarak başa urup zahmet ile itmede kayy
7. Didi ol râvî ki faqr ile tevâzu' la biri
Didi karpuz kabuğın olmuş-iken soğağay
8. Bakmadıñ ni' mete ħor gel bize 'âşûrâya
Didi ol üss-ü himem gıbta ider Ĥâtem-i Tay

[105a]

9. Beyt-i māl üzre Medīne’de müdür ol buyurup

Virdi on para teberrük ola şervetle de hay

10. Ol efendiniñ adı Kör Hâcî Meḥmed dinilür

Oldı mecmû’ ı da ummaz iken öyle bir şey

(Este’ izü bi’llāh ve mine’l-mā’i külle şey’in hay)³⁵⁴

11. Luṭf-ı ekşer ile olmada tefsîr burada

Ya’ ni kim ekşer içün her dinilür pey-der-pey

K.112.

Kezâlik

1. İş-bu cildi de Kemāl-nāme’siniñ maḳşud içün

Bi’t-tefe’ül bakılınca yine kıldı ızhâr

[105b]

2. Ğayr-ı muḥtâc ise de zerre kadar tecribeye

Fehm ola pertev-i şem’ i himemi bunda da var

Hâtime-i Cild-i Hâmis

1. Ḥamd ola irdi kemāle yine cild-i ḥâmis

Ḥaḳ Kemāl’i ide feyziyle hemîşe ikmāl

2. Başladım sâdisine müstenidim himmetine

İsti’ âne idelim ḳābrine olup rū-māl

3. Anda Ḳur’ân ü taḥiyyât okuyup ecrini de

İdelim rūḥ-ı şerîfine hediye işāl

³⁵⁴ “O kâfir olanlar, görmediler mi ki, göklerle yer bitişik bir halde iken biz onları ayırdık. Hayatı olan her şeyi sudan yarattık. Hâlâ inanmıyorlar mı?” el-Enbiyâ 21/30.

SONUÇ

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserin beşinci cildinin tahlil edilmesi neticesinde Osmanlı Devleti'nin son devri, Tanzimat döneminde yaşamış, çeşitli devlet kademelerinde üst düzey görevlerde bulunmuş, devrinin siyasi ve toplumsal gündemini yakından takip eden İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'yı âlim, şâir ve münevver kimliği ile tanıtmak ve eserinden yola çıkarak anlamak mümkün olmuştur. Beşinci cildin çalışılmasıyla birlikte eserin muhtevasının merkezinde bulunan Düğümlü Baba hakkındaki temel kaynak sayılabilecek külliyyatın yarısına yakın bir yekûnu ana hatlarıyla ortaya çıkmıştır. Eserin yazıldığı dönem hakkında önemli bilgilere ulaşılmış, menkıbelerdeki kerâmetlerin seyri tespit edilmiştir. Çalışmanın neticesinde ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

1. İsmâil Sâdık Kemâl'in, yaşadığı siyâsî cereyanlarla dolu olan dönemde Sultan II. Abdülhamit'ten imtina ile söz etmemesi dikkat çekmekle birlikte genel mânâda padişah yanlısı bir tutum içinde olduğu anlaşılmaktadır. Eserin tamamında dikkat çeken geleneğe bağlı olma, savunma ve onu devam ettirme düşüncesinin, Tanzimat dönemdeki varoluşsal değişime bir karşı duruştan neşet ettiği görülmektedir. Dini sahada erken döneme ait tartışma ve eserlere atıfla güncel meseleleri mülâhaza etmesi de bu klasik düşüncenin bir sonucudur. Tanzimat fikriyatının nüfuz ettiği pek çok alan gibi Batı etkisine giren edebiyat alanında da yankılarının duyulduğu dönemde İsmâil Sâdık'ın manzûm ve aruz vezniyle eser vermesi şüphesiz geleneğe bağlı duruşun bir göstergesidir.

2. İsmâil Sâdık Kemâl'in kaleme aldığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'nın metninin incelenmesi sonucunda 19. yüzyıla ait şahıs ve hadiselerle ilgili pek çok malumat elde edilmiştir. Manzûmelerde anlatılan menkıbeler içerisinde sözü edilen kişilerin ve olayların tarihî verilerle örtüştüğü tespit edilmiştir. Müellifin kendi şahit olduklarının yanı sıra başka kişilerden duyarak aktardığı menkıbelerde, duyduğu kimselerin güvenilir ve fazilet sahibi insanlar olduğunu vurgulaması ve hatta onları ravi olarak sıfatlandırması Düğümlü Baba'nın kerametlerinin sahilliğini kuvvetlendirme gayreti olarak anlaşılmıştır. Müellifin pek çok yerde aktardığı bilgilerin doğruluğuna delil getirdiğini ifade etmesi de bunu desteklemektedir.

3. Metin içinde fıkıh, kalam, hadis, tefsir, ahlak gibi çeşitli dinî ilimlerle alakalı pek çok kavram ve bu alanlarda yazılmış eserden söz edildiği görülmüştür. Bu kavramların bağlamları da göz önünde bulundurularak döneminde cereyan eden dinî sahadaki tartışmalara karşı İsmâil Sâdık Kemâl'in düşünceleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Hattat olduğu bilinen müellifin dinî ilimlerin yanında çeşitli alanlara ilgisi olması hasebiyle başta hat sanatı olmak üzere terzilik, saatçilik, ziraat gibi pek çok sanat, zanaat ve meslek grubuna ait terim ve kavramı manzûmelerinde ustalıkla kullandığı görülmüştür. Müellifin eseri kaleme aldığı döneme ait payton, üniforma gibi Batı menşeli kelimeleri de kullandığı fark edilmiştir.

4. Eser Düğümlü Baba merkeze alınarak, en temelde onun hayatı ve kerametleri üzerine kurulmuş, müellifin müntesibi diyebileceğimiz Düğümlü Baba'ya olan tazim ve muhabbetini izhar etmek gayesiyle yazılmıştır. Bu bakımdan eserde tasavvufa dair pek çok mesele ve kavram yer almaktadır. Eserin, 19. yüzyıldaki tasavvufî ahvali anlamak ve meşâyihin toplum nazarındaki konumunu okumak bakımından önemli olduğu anlaşılmıştır.

5. Eserin hem son yıllara dek hakkında fazla çalışma yapılmamış olan Düğümlü Baba'nın hayatına dair birincil kaynak olması bakımından hem de ekseriyetle sözlü anlatılarda yer bulan meczup dervişlerle ilgili yazılı bir kaynak olması bakımından mühim bir menâkıb-nâme olduğu anlaşılmıştır. Meczup dervişlerin hayatı, toplum tarafından algılanışı ve müridlerle ilişkisi açısından önemli bilgiler içeren eserin aynı zamanda menâkıb-nâme çalışmalarına da katkı sunduğu görülmektedir.

6. Eserle ilgili ulaşılan önemli sonuçlardan bir diğeri ise menâkıb-nâmelerin yalnızca olağanüstü olayların anlatıldığı, gerçek dışı halk hikayeleri gibi anlaşılmasının doğru olmadığını göstermesidir. Tarihî kaynaklarla ispatlanabilen ve kültür tarihi için çok değerli olan malumatlar edinebildiğimiz eser incelendiğinde, menâkıb-nâmelerin gerçekliği yüksek hadiselerin okunabileceği bir tarih vesikası hüviyetinde olabileceği de anlaşılmıştır.

7. Eserin beşinci cildi çalışılırken oluşacak kopukluğu önlemek amacıyla üçüncü ve dördüncü ciltleri de ana hatlarıyla incelenmiş ve muhtevası hakkında bir çerçeve çizilmiştir. Bu inceleme sonucunda üç ve dördüncü ciltler içinde müellifin Âsâr-ı Kemâl isimli eserinden pek çok alıntı olduğu tespit edilmiştir.

8. Eserin ilk beş cildinde bulunan menkıbeleri değerlendirildiğinde ise bir ve ikinci ciltlerde, ileriki ciltlerde rastlanmayan kevnî kerâmet özelliklerinin tebârüz ettiği kerâmet motiflerine rastlanmıştır. Üçüncü ciltte bulunan menkıbelerin muhtevâsının ağırlıklı olarak kalbi/gizliyi/kaybolanı bilme, makam-mansıp-maaş-rızık sahibi kılma ve yangından/denizden kurtarma kerâmet motiflerinden oluştuğu görülmüştür. Dördüncü ciltte ise menkıbelerin muhtevâsının makam-mansıp-maaş sahibi kılma ve gelecekte haber verme motiflerine doğru yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

9. Beşinci cildin içerdiği menkıbeler incelendiğinde bereket getirme motifi içerisinde ele aldığımız rızık, mansıp, maaş, harcırah, tayin, itibar, refah bulma, servet, tekke, ev ve eş sahibi kılma kerametlerinin en yaygın olan kerâmetler olduğu görülmüştür. Menkıbelerin seyri içerisindeki bu değişimin, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel değişimin bir yansıması olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir.

10. Metnin aruz vezniyle manzûm şekilde yazıldığı ve ilk ciltlerde vezin çeşitliliğine rastlanmakla birlikte ana vezin olarak tercih edilen Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün), Fe‘ilâtün, Fe‘ilâtün, Fe‘ilün (Fa‘lün) vezninin beşinci cildin tamamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Genel anlamda sade bir dille yazılan eserde edebî sanatların hemen hepsi icra edilmiş; bazı yerlerde ise kapalı ifadelere rastlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ, Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs, thk. Mehmet Kalaş, Halep: Mektebetü'l Turasi'l-İslâmî, I, II.
- AHMED VEFİK PAŞA, *Lehce-i Osmânî*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1889.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 1971.
- AKYALÇIN, Necmi, *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz: Tanıklı Sözlük*, Ankara: Eğiten Kitap, 2012.
- ALİYYÜ'L-KÂRÎ, Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler, çev. Halil İbrahim Kutlay, İstanbul: İnkılap yay., 2013.
- ARSLAN, Mehmet, “Hakkı, Kıbrısî-Zâde Şeyh İsmâil Hakkı Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
- AYDINLI, Abdullah- ÇAKAN, Lütfi, “Aşere-i Mübeşşere”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, TDV İstanbul: TDV yay., 1991, III, s.547.
- AYVAZOĞLU, Beşir, Dünyayı Güzelleştirmek & Turgut Cansever'le Konuşmalar, İstanbul: Kapı yay., 2019.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- BAĞDATLI İSMAİL PAŞA, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- BAŞARAN, Selman, Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1994.
- BEYDİLLİ, Kemal, “Mustafa Reşid Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 2006, XXXI, s. 348-350
- BİLGE Mustafa L., “Mustafa Paşa, Buşatlı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay, 2006, XXXI, s. 344-45.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, Sahîhü'l-Buhârî, Vizâretü'l-Evkaf ve Şu'ûnî'l-İslâmiyye, Katar, 2015.

BURSALI MEHMET TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yay., 1972, c.2, s.209.

CELEP, Ömer, Dillerden Düşmeyen Deyimler ve Öyküleri, İstanbul: Akis Kitap, 2013.

ÇAĞLAR, Burhan, İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal), İstanbul: Arı Sanat yay., 2010.

ÇELİK Zeynep, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul, çev. Selim Deringil, haz. Muzaffer Özgüleş, İstanbul: Türkiye İş Bankası yay., 2015.

DANIŞMEND İsmal Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul: Türkiye yay., 1972.

DANIŞMEND, İsmail Hâmi, Osmanlı Devlet Erkânı, İstanbul: Türkiye yay., 1971.

DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 2016.

DONUK, Suat, Türk Edebiyatında Vefayâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.

EYÜBOĞLU, E. Kemal, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1973.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, Tasavvuf, İstanbul: Milenyum yay., 2004.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılap ve Aka kitabevleri, 1977.

GÜNEŞ, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Mektep yay., 2011.

GÜRLEK, Dursun, Ayaklı Kütüphaneler, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2008.

Hipodrom/ Atmeydanı: İstanbul'un tarih sahnesi = hippodrome / Atmeydanı : a stage for Istanbul's history, haz. Ekrem Işın, İstanbul: Pera Müzesi yay., 2010, c. 2 , s. 236.

HÜCVÎ, Hakikat Bilgisi: Keşfu'l-Mahcûb, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 2014.

İŞİL, Fatih, "Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)", *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015, s.14.

İBN MÂCE, es-Sünen, thk. Şuayb Arnaut, Muhammed Kâmil Karabelli, Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2010.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemâl, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İstanbul: Dergah yay., 1892.

İPEKTEN, Haluk, Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul: Dergâh yay., 2016.

İPŞİRLİ, Mehmet-ÇELEBİ, İlyas, “Hasan Fehmi Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 1997, XVI, s. 320-322.

İsmâil Sâdik Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl*, Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal, no: 1050.

İSMÂL SÂDİK KEMÂL, *Âsâr-ı Kemâl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, no: 1050.

KARA, Mustafa, Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler, İstanbul: Dergâh yay., 2013.

KELÂBÂZÎ, Doğuş Devrinde Tasavvuf, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 1979.

KILIÇ, Mahmud Erol, Tasavvuf Düşüncesi, İstanbul: Sufi Kitap, 2014.

KINAYLI, Hüsnü, “Düğümlü Baba Tekkesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu yay., 1908.

KINAYLI, Hüsnü, “Düğümlü Baba”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu yay., 1908.

KOÇ, Havva, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, II.

KOÇ, Mustafa-TANRIVERDİ, Eyüp, Aşçı Dedenin Hatıraları Aşçı İbrahim Dede, İstanbul: Kitabevi yay., 2017.

KOLLEKTİF, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, Dergah Yay., V.

KOLTAŞ, Nurullah, İstanbul'un 100 Divanesi, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş yay., 2016.

- KONYALI, İbrahim Hakkı İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, “Anadolu Selçuk Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, 1943, 27/IV, s.422.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, İstanbul: Alfa yay., 2013.
- KÖSE, Mehmed Arif, İstanbul’un 100 Tekkesi, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. yay., 2016, s. 120-121.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İstanbul: İsis Yay., 1999.
- KUŞEYRÎ, Kuşeyrî Risâlesi, çev. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi, haz. Mehmet Günyüzlü, İstanbul: Yasin yay., 2003.
- KUŞOĞLU, Sevinç, Hüznün ve İhtişamın Anneleri: Osmanlı’nın Valide Sultanları, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yay., 2012.
- KUZAI, Müsned-i Şihab, çev. Ali Akar, Konya: Armağan Kitaplar, 2005.
- KÜÇÜK, Sezai, Mevleviliğin Son Yüzyılı, İstanbul: Simurg yay., 2003.
- LEVEND, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Dergâh yay., 2014.
- MEHMET SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî*, Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.
- MERMER Kenan, “Sebeb-i Te’lîfte Vaz Edilen Şerh Metodu -Kasîde-i Bürde Şerhlerinde Gayeler Prensibi-”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cemal Aksu Armağanı*, İstanbul, 2020, s. 673.
- MERMER, Kenan, Tanzimat’tan Cumhuriyete Değişen Metafizik ve Edebiyat Abdülhak Hâmit Tarhan Örneği, İstanbul: İz yay., 2014.
- Mustafa Budak, “Şeyh Şâmil”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 2010, XXXIX s. 67-70.
- MÜSLİM b. EL-HACCAC, Sahîh-i Müslim, haz. Muhammed Sâlih Hâşim, Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1994.

- MÜTERCİM, Âsım Efendi, Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, *el-Okyânûsu 'l-Basît fi Tercemeti 'l-Kâmûsu 'l-Muhît (Kâmûsu 'l-Muhît Tercümesi)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- OCAK, Ahmet Yaşar, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri (Metodolojik Bir Yaklaşım), Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- ONAY, Ahmed Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Kurgan Edebiyat yay., 2016.
- ORTAYLI, İlber, Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek, İstanbul: Timaş yay., 2007.
- ORTAYLI, İlber- ENGİN, Vahdettin-AFYONCU, Erhan, Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti, İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008.
- ÖNCE, Nergiz, “Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)”, *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2019, s.6-11.
- ÖZSEVEN, Adil, “Evliyalar ve Yatırlar: İstanbulda Ziyaret Yerleri”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Ekim 1957, c. 5, sa. 99, s. 1581.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- PANZAC, Daniel, Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba, çev. Serap Yılmaz, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1997.
- SAKAOĞLU, Necdet, Çeşm-i Cihan Amasra, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.
- SERRÂC ET-TÛSÎ, el-Lüm'a: İslâm Tasavvufu, thk. Tâha Albülbâkî Sürûr, çev. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk, 1960.
- SCHİMMEL, Annemarie, Tasavvuf Notları, İstanbul: Sufi Kitap yay., 2018.
- SEZGİN, Bahattin, *Yeni Argo Sözlüğü*, İstanbul: Cinius yay., 2013.
- SÜHREVERDÎ, Maarif: Marifet İnsanları, çev. Yahya Pakiç, Dilâver Selvi İstanbul: Umran yay., 1988.

SUBAŞI, Hüsrev, “Ayaşlı Es‘ad Muhlis, Sadullah ve Kemâl Paşaların Hattatlığı ve Sanat Değeri”, *Ayaş ve Bünyamin Ayaşı Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara: Ayaş Belediyesi, 1993.

ŞAHİN, Haşim, “Karaca Ahmed”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 2001, XXIV, 374-375.

ŞAHİN, Haşim, “Menâkıbnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV yay., 2004, XXIX, 112-114.

ŞENTÜRK, M. Hüdâî, “Bezmiâlem Vâlide Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., IV, s. 108-113.

ŞEVKÎ, Osman, Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

TABERANÎ, el-Mu'cemü'l-kebir, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1984.

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, Edebiyat Lügatı, haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, Mustafa Kirenci, İstanbul: Büyüyenay yay., 2019.

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm, haz. Muhiddin Turan, İstanbul: Kesit yay., 2015.

TANMAN Baha, “Düğümlü Baba Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., 1994, c. 3, s. 107.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.

TANYERİ, M. Ali, Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, Ankara: Akçağ yay., 1999.

TAŞAN Nazım, Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin), *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2017.

TİRMİZİ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, Sünenü't-Tirmizi, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

TÖKEL, Dursun Ali, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Ankara: Akçağ yay., 2000.

- TUMAN, Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yay., 2001.
- TUNCER, Hüner, 19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914), Ankara: Ümit yay., 2000.
- Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, ed. Semih Ceylan, İstanbul: İsam yay., 2015.
- UĞUR, Mücteba, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yay., 2018.
- Uludağ Süleyman, “Tasavvuf Kültüründe Kerâmet Anlayışı ”, *Bursa’da Düinden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3*, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı yay., 2004, s.24.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı yay., 2012.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı yay., 2012.
- YARDIM, Emine Seval, “Menkıbe ve Menakıbnamelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998),” Basılmamış *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 1999.
- YENİTERZİ, Emine, “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3, sa: 15, s. 301-334.
- YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- YÜCER, Hür Mahmut, “XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâîler”, *Keşköl Dergisi*, İstanbul, 2013, sa: 28, s. 3.

SÖZLÜK

A.

ʾadd: saymak, kabul etmek

ʾarīz: geniş

ʾarus: gelin

ʾaṭvel: daha uzun, çok uzun

ağrāz: amaçlar

āhen: demir

ansız: beklenmedik bir anda

aşam: sağır

B.

bāl ü per: kol kanat

bāl: gönül, yürek, kalp

baʾd-ezin: bundan sonra

bārān: yağmur

bāz gerden: düğüm çözmek

bāz: doğan, yırtıcı kuş

becīl: itibarlı, hatırı sayılan

bed-hʾāh: başkasının kötülüğünü isteyen, başkası için iyilik dilemeyen kimse

behişt: cennet

benām: ünlü

benān: parmaklar

ber-dār: darağacına çekilmiş, asılmış

besīm: mütebessim

bevż: sürekli ikamet, daimi oturuş

bī-çün: nasılsız, yüce tanrı

bīdār: uyanık

bihter: en iyi, daha iyi, pek iyi

bisyār: çok

C.

cāh: yüksek mevki, makam, rütbe

cāyī': aç

cenān: yürek, kalp, gönül

cū(y): arama, araştırma

Ç.

çarḥ: çark, tâlih, baht, zaman, devran

çār-yār: Hz. Muhammed'den sonra halîfe olan Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali'ye verilen ortak isim, dört halîfe, hulefâ-i râşidîn

çeki: 250 kiloluk ağırlık ölçüsü

çerāğ: ışık, alev

çiñirmek: çınlamak

çüb: sopa, odun

çuḳa: çuha

D.

dā': hastalık

dāyin: alacaklı

dehliz: üstü kapalı uzun ve dar geçit, koridor

dīvān-ḥāne: eski türk evlerinde, saray ve konaklarda bulunan büyük sofa, salon

dūş: omuz

E.

ecel(l): pek büyük, ulu

eclā: en belli, en seçili, en görünür olan

ecvef: içi boş, kof, cahil, bilgisiz

edeb-ḥāne: hela

elviye: sancaklar

endām: beden, vücut

enīn: inleme

esb: at

eşk ü müjgān: göz ve kirpik

evfā: yerine getirme, hakkını verme, tam, en çok, pek

eyā: ey

F.

fāḫa: zaruret, yoksulluk

fānūs: cam kapak

fāriḥ: sevinçli, neşeli, şen

faṭīn: zihni açık, çabuk kavrayan, fetânet sâhibi, zekî

ferāş: süpürge

ferhat: rahatlık

feriştah: melek

fevr: acele, birden

feẓaḫat: rezillik, edepsizlik

fîrāş: yatak döşek

fîrüz: kutlu

foya: elmas parlatmak için kullanılan ince maden yaprak

fürüzân: parlak

G.

ğarazgîr: kasıtlı, amaçlı

ğaşy: kendinden geçme

gerdûne: tekerlekli dönen şey, araba

gezend: felaket, zarar, afet, musibet

ğıyāş: yardımcı

girîğ: esirgeme, kıyamama

ğulüvv: ileri gitme, taşkınlık, aşırılık

güftâr: söz, kelam

gügüm: tek kulplu uzun boyunlu ağzı far içine su veya sulu şeyler konulan bakır kap

gülâbdân: gül suyu kabı

güman: zan, şüphe

H.

ḥāhiṣ: istek, rica

ḥabl: ip, urgan

ḥak: taş, mâden veya tahta üstüne yazı veya bir şekil oyma

ḥaqqā: gerçekten

ḥālā: şimdi

ḥalel: bozukluk

ḥaṅgāh: tekke

ḥā'ıl: bir şeyin önünü kapayan, ileriye görmeye veya ileriye geçmeye engel olan şey, engel, mânîa

ḥarrās: çiftçi

ḥasbî: karşılıksız

ḥāsır: kaybeden, mağlup, zayi eden

ḥass ü ḥāşāk: çalı-çırpı, çer-çöp

ḥavl: etraf, çevre, güç, kuvvet

ḥazar: yerleşik olma, şehir ve köyde oturma

ḥazer: çekinme

ḥazgān: kazgan denilen maruf bakırdan mamul iki kulplu tencere

hedm: yıkma, tahrib etme

hibe: bağışlama

ḥilye: insanın dış görünüşle ilgili güzel nitelikler

ḥimye: perhiz

ḥiyel: hileler

ḥulle: cennette giyilecek elbise

ḥümāyūn: kutlu, mübârek, saâdetli, pâdişâha, pâdişahlığa âit

İ.

’imād: direk

iğfāl: üzerinde durmama, unutturma, atlama

iḥdās: sonradan ortaya çıkma, yeni bir şeyin ortaya konması

iḥtiyārî: mecburi olmayan

iḳbāl: talih

ikdām: bir şeyi elde etmek için sebatla ve gayretle çalışma, sürekli çaba gösterme
iḳtizā: gerekme, gerektirme
ilmek: iliklemek
imtidād: uzama, genişleme
inbā: -i haber verme, duyurma, bildirme
infāz: yerine getirme, icra etme
i ʿlām: anlatma, bildirme
irās: sebebiyet verme
iṣāl: kavuşturma
is ʿaf: birinin isteğini kabul edip yerine getirme
ispermeçet: balının başından çıkarılan ve mum yapmakta kullanılan beyaz yağ, balık
nefsi
istebraḳ: sırma ile dokunmuş bir cins kalın kumaş
istid ʿā: geri çağırma, başvuru, davet
istikāb: suç işleme
istiknāh: bir şeyin hakikatini araştırma, gerçeğini arama
istikrāz: borçlanma, ödünç alma
istim: gücünden yararlanılan buhar, islim
istirdād: geri isteme, geri alma, tekrar elde etme
istiṭā ʿat: güç yetirmek, yapabilmek
işrāb: içirme, bir maksadı kapalı olarak îmâ yoluyla anlatma, çıtlatma
iştikā: şikayet
iştimāl: şâmil olma, kaplama, içine alma, ihâta etme
ityān: getirilme, bildirme, söyleme
iz ʿān: anlayış, kavrayış

K.

ḳābile: çocuk doğurtan kadın, ebe
ḳāhir: zorlayan, mücbir bırakan
kām-revā: isteğine erişen
ka ʿb: topuk kemiği, aşık kemiği

ḳarīn: yakın, karib

ḳarye: köye

ḳāşır: kısıtlı, aciz

ḳassām: bölen, taksim eden, parçalara ayıran, eskiden bir mîrâsı vârisler arasında bölen, yetimlerin hakkını muhâfaza ve idâre eden şer'î memur

ḳavâf: düşük nitelikli hazır ayakkabı yapan ve satan kimse

kebed: karaciğer

kefçe: kepçe

kelās: sınıf

ker: sağır

kerān: kenar, uç, kıyı

kesān: kimseler, kişiler, şahıslar

keş-ā-keş: çekişme, mücadele, keşmekeş

keşide: çekilmiş, hat sanatında yazıya güzellik ve satıra ferahlık vermek, istife uydurmak maksadıyla bâzı harflerin uzatılarak yazılması ve harfin bu şekilde uzatılmış kısmı

ḳiptî: eski mısır halkından olan kimse

ḳırṭās: kağıt

kisb: kazanç

ḳonşolid(e): vâdesi uzatılmış olan kısa vâdeli borç

kūh: dağ

ḳunūt: ümitsizlik, çaresizlik

ḳunūt: ümitsizlik, meys olma

ḳurenā: yakınlar, bir hükümdarın yakın adamları

L.

laḥm u şehm: et ve iç yağ

lems: dokunmak

le'īm: alçak, aşağılık (kimse, şey)

levş: kir, pislik, murdarlık

luḳata: bulunup alınan ve sâhibi belli olmayan şey, buluntu

M.

mādūn: aşağı durumda olan

mağbūn: kandırılmış, şaşkın

maḥzā: özellikle, yalnız, ancak, sadece, sırf

maḥzūr: tehlike, sakıncalı, felaket, bela

maḥar: durulan yer

ma 'şūb: sarılmış, bandajlanmış

ma 'zūl: görevden alınmış

maşfūf: saf bağlanmış, dizilmiş

meczūm: kesin kılınan, belli olan, malum

medār: bir şeyin döndüğü, çevrildiği yer

mefsūḥ: feshedilmiş

mehbiṭ: inecek yer, iniş yeri

mekş: duraklama, durma, durup dinlenme, bekleme

meksūr: kırılmış, kırık

melāz: sığınacak yer, sığınak, penah

melḥūz: olabileceği düşünülen, umulan, beklenen, ihtimal dâhilinde bulunan, muhtemel

menfūḥ: üflenmiş

mengūş: küpe

mensūḥ: neshedilmiş

menūṭ: olması başka bir şeyin varlığına bağlı olan

me 'āz: sığınak

me 'mūl: umulan, beklenen

merām: istek, niyet, maksat

merdān-ı ḥudā: kendilerini hak yoluna adanmış kişiler, erenler

mer 'î: yürürlükte, geçerli, hüküm süren

mesār: sevinçler

mesdūd: önüne sed çekilmiş, kapalı

meskat: bir şeyin düştüğü yer

meskūt: düşmüş
mesned: büyük mevki, makam, rütbe, pâyе, mansıp
meşâm: burun
mevfūr: çok, bol
mevfūr: varlıklı, tam, pek çok
mevrūd: gelmiş, erişmiş
mızrab: telli sazları çalmakta kullanılan alet
mihmān: konuk
mīnā: saatteki kadran
minkār: gaga
mi ʿşāb: otlu, çimenli
mīr-alay: kaymakamlıkla mirliva arasındaki rütbeye sahip subay
mişbāh: lamba, ışık
muḥāṭ: çevrili
muḥteẓir: ölmek üzere olan, can çekişen
muḥārin: bitişik olan, bir arada bulunan
muḥbil: talihli kimse
muḥteẓī: gerekli olan, gerekli, lüzumlu şey
mu ʿsir: fakir, yoksul, borcunu ödeyemeyen
mu ʿtekif: itikafa çekilen
mūsir: varlıklı, zengin
muşamma ʿ: mumlu, su geçirmez
muṭī ʿ: itaat eden
muẓtar: mecbur edilmiş
mübāhāt: övünme
mübrem: kaçınılmaz, vazgeçilmez, zarûri
mücerred: soyut, manevi
müdārese: karşılıklı ders yapma
müft: parasız, beleş

mühlik: öldürücü

mümteziç: birbiriyle uyumlu

münderis: adı sanı, izi eseri kalmamış, tamâmen yok olmuş

münhaṭ: alçak, düşük

müntic: hasıl eden, ortaya çıkaran

müsin: yaşlanmış

müşmir: verimli, kârlı

müsteğîş: yardım dileyen

müstevfâ: eksiksiz, tam

müştaḳ: bir kök veya mastardan türetilmiş kelime

müştaḳ: şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen

müteḳâbil: karışıklı

mütenaṣṣıḥ: nasihat dinleyen, uslanan

mütesâvî: denk, eşit

müttelim: suçlayan, itham eden

N.

nâ-be-câ: uygunsuz, yersiz

nâ-be-maḥal: uygunsuz yer

nabl: hurma ağacı

nâciḥ: başarılı

nâ-çîz: adı anılmaya değmeyecek kadar ehemmiyetsiz, hiç hükmünde, değersiz, önemsiz

naḳîb: bir cemâatin büyüğü, bir kavim veya kabîlede başkan veya başkan vekîli olan kimse

naḳîz: karşıt, ters, zıt

naşb: bir kimseyi bir hizmete geçirme, yerleştirme, tayin etme

nâ-sezâ: uygunsuz, layık olmayan

nâşiye: alın

nemâriḳ: yastıklar

neyşeker: şeker kamışı

nigerān: bakan, seyreden

nihān: gizli, saklı

nişān: hedef

niyābet: vekil olma durumu, naiplik, kadı vekilliği, kadılık

nūḥas: bakır, kızgın maden

nümūd: gösteren, görünen, benzeyen

P.

pāsbān: bekçi

per-dār: kanatlı

pīş u pes: ön ve arka

pişkīn: görmüş, geçirmiş

pūn: keçe, kumaş, eğer

pūyān: koşan, koşucu

R.

rağm: inadına, zıddına davranmak

raḥne: gedik, delik, yarık

ra'nā: güzel, hoş, latif, pek güzel

ra'se: titreme

raşad: gözetleme, gözlem, müşahede

recm: taşlama

ref'et: acıma, esirgeme

remīm: çürümüş

renc: zahmet, ızdırap

resīd: ulaşma, erişme

reşk: kıskançlık

reviş: yürüyüş, geliş

revnaķ: göz alıcı parlaklık, güzellik, letafet

rif'at: yücelik, yükseklik, mevki

rīk: kum

rişte: tel, iplik, hayt

rîzân: dökülen, akan

ruḥaş: ruhsatlar, izinler

rû-mâl: yüz süren

rûzî: günlük dağıtılan rızık

rûsûḥ: sağlam olma, sağlamlık

S.

saḳf: dam, çatı, tavan

sa'îd: mutlu

şâ'îd: yükselen, yukarı çıkan

sâṭı': yükselere, yücelere çıkan, yükselen, yücelen

şavışmaz: tedavi edilemez kimse

seḳaleyn: insanlar ve cinler

seng: taş

ser-ḥad: sınır boyu, hudud

ser-kâr: bir işi yöneten, kontrol eden makam

seylâb: sel suyu

si'a: bolluk, genişlik

siyâkat: az yer kapladığı, kolayca taklit edilemediği ve genellikle nokta konmaksızın süratle yazılabildiği için devlet dâirelerinde, bilhassa mâlî işlerle ilgili kayıt ve belgelerde kullanılmış olan, şifre ve stenoyu andırır girift bir eski yazı çeşidi

sû: yön

sûd: fayda, kazanç

şulb: sıvı durumunda olmayan, katı

sükenâ: ikamet eden

sündüs: dokumasında altın ve gümüş teller bulunan, parlak renkli ve değerli bir ipek kumaş

sürâğ: iz, işaret, nişan

sürḥ: yazmalardaki kırmızı mürekkepli başlık

Ş.

şāḥ: dal, budak

şebîke: kötü niyetle çalışan gizli topluluk, tuzak

şehbender: konsolos, Osmanlı devleti'nde ticârî işleri yönetmek, tüccarlar arasındaki ihtilâfları gidermekle görevli kimse

şeş-hâne: namlusunda altı yiv olan tüfek

şevher: koca, zevce

şimendifer: demir yolu

şîrînkām: tadı damağında kalmış

şîr-veş: aslan gibi

şitâb: çabukluk, acele

şu 'le: ateş alevi, alev, yalım, ılık, parıltı

T.

taḥlîf: hakim'in yemin ettirmesi

taḥrîz: övgü

ta 'b: zahmet

ta 'dîl: düzeltme, değiştirme, değişiklik

ta 'lîk: askıya alma, erteleme

ta 'îl: faaliyetine ara verme, durdurma

taşdîr: öne koyma, mukaddime

taştîr: satıra yazma

tavzîḥ: açıklama

teberrük: uğur sayma, mübarek sayma

tedkîk: dikkat, inceleme

tefe ' 'ül: fal tutma, fal açma, fala bakma, hayra yorma, uğur sayma

teḥarrüz: sakınma

telsîm: öpme

tenbân: don

tennûre: mevlvî dervişlerinin giydikleri kolsuz, yakasız, bel kısmı kırmalı ve dar, belden aşağısı geniş, yırtmaçlı etekleri ayaklardan biraz yukarıda, iki parçadan ibâret giyecek

te'āffün: çürüme sonucu kokma, bozulma.
te'līm: elem verme
teraşşuh: sızıntı
terdīf: yanına katma, beraber
terķīm: yazma, rakam koyma, rakamla işaret etme
termīm: onarma
tesrīr: sevindirme, sevinç verme
tesyīr: gönderme, yürütme
tevāzā: paralel, denk
tevsīm: işaretleme, isim koyma
tevşīye: ısmarlama
teymūr: demir
tezlīl: hor ve hakir görme
tīre: karanlık, kara, bulanık
ṭamu: cehennem
ṭapan: tarlada kullanılan geniş araç, süngü
ṭārī: birden bire ortaya çıkan, ansızın belire
ṭaylasān: sarığın omuza sarkan ucu,

U.

ʿucb: kendini beğenme
ʿuḳde: düğüm
ʿuḳūd: düğümler
ʿumde: dayanak, ilke

uçmaḳ: cennet

urbān: çöl arapları, bedeviler

Ü.

üsküf: başlık, serpuş

V.

vāfir: çok, bol

vāye: nasip, kismet

vely: birbiri ardınca gelme, birbirini tâkip ederek ortaya çıkma, tevâlî.

vezn: tartı, ölçü

Y.

yāl ü bāl: boy pos, endam

yaykamak: durulamak

yek-çeşm: tek gözlü, deccal'ın bir ismi

ye's: ümitsizlik

yesār: zenginlik, varlık

yeşb: yeşim taşı

yümn: uğur, bereket

Z.

zābit: subay

zādegān: toplumun asil sınıfı, soylu kimseleri

zenb: günah

zīb: süs, bezek

zifāf-hāne: yalnızca sahibinin girdiği ev

zīver: süs

zūll: rezalet, kıymetsizlik, utan

EKLER

EK. 1:

Fotoğraflar

Foto 1: Dügümlü Baba'nın Türbesi (1960'lı yıllar)

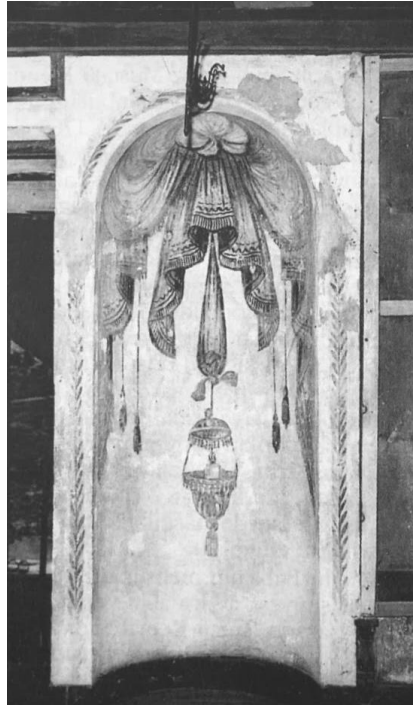

Foto 2: Dügümlü Baba Tekkesi Mihrabı

Foto 3: İbrahim Paşa Sarayı İçinde Yer Alan Düğümlü Baba Tekkesi.

Foto 3: Düğümlü Baba'nın Hipodrom/ Atmeydanı: İstanbul'un Tarih Sahnesi Sergisi'nde teşhir edilen asası.

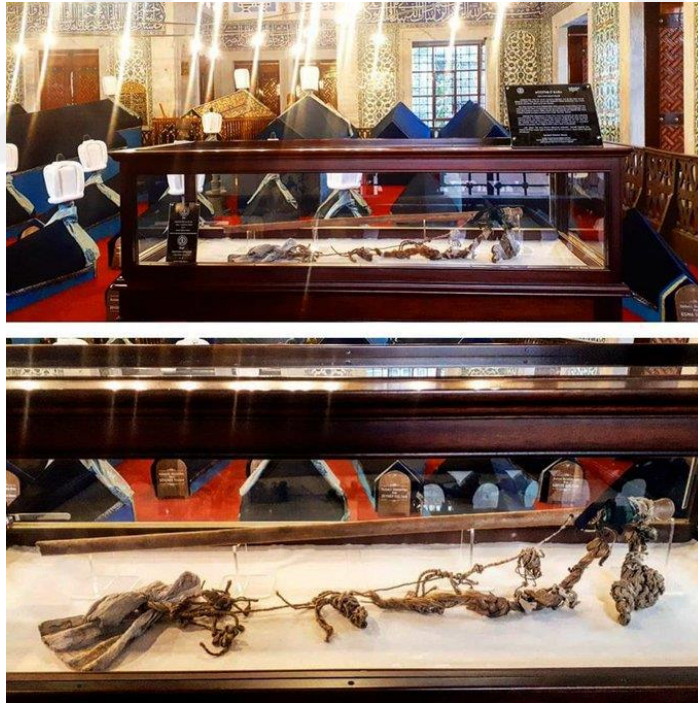

Foto 3: Düğümlü Baba'nın "Tarihsel Serüvende İstanbul'un Delileri ve Meczupları" projesi kapsamında konservasyon çalışması yapılan asası.

EK. 2:

Örnek Nüshalar

564-5'den örnek varaklar

564-3'den bir varak.

564-4'den bir varak.